

ДЕРЖАВНА НАУКОВА УСТАНОВА
«ЕНЦИКЛОПЕДИЧНЕ ВИДАВНИЦТВО»

**ВЕЛИКА
УКРАЇНСЬКА
ЕНЦИКЛОПЕДІЯ**

ТЕМАТИЧНИЙ РЕЄСТР ГАСЕЛ

**З НАПРЯМУ
«АРХІТЕКТУРА»**

ДЕРЖАВНА НАУКОВА УСТАНОВА
«ЕНЦИКЛОПЕДИЧНЕ ВИДАВНИЦТВО»

ВЕЛИКА УКРАЇНСЬКА ЕНЦИКЛОПЕДІЯ

ТЕМАТИЧНИЙ РЕЄСТР ГАСЕЛ

**З НАПРЯМУ
«АРХІТЕКТУРА»**

Київ 2019

УДК 72 (038)
ББК 85.11я2
А87

*Рекомендовано до друку Вченою радою
Державної наукової установи «Енциклопедичне видавництво»
(Протокол №3 від 14.05.2019 р.)*

Рецензенти:

Дьомін М. М., доктор архітектури, професор
Івашко Ю. В., доктор архітектури, професор

ВЕЛИКА УКРАЇНСЬКА ЕНЦИКЛОПЕДІЯ. ТЕМАТИЧНИЙ РЕЄСТР ГАСЕЛ з напрямку «Архітектура» / Укладачі: Вечерський В. В., Торопчинова К. Л.; за заг. ред. д. і. н., проф. Киридон А. М. – К: Державна наукова установа «Енциклопедичне видавництво», 2019. – 128 с.

Тематичний реєстр гасел підготовлено з метою систематизації, категоризації та узагальнення інформативного матеріалу з напрямку «Архітектура». Видання містить перелік термінів окремого напрямку, включених до загального універсального видання «Велика українська енциклопедія».

Наукове видання орієнтоване на викладачів, аспірантів, студентів спеціальності «Архітектура та містобудування», науковців, видавців, усіх, хто цікавиться архітектурою, енциклопедистикою та процесом укладання енциклопедій.

ISBN 978-617-7015-97-9

© Державна наукова установа «Енциклопедичне
видавництво», 2019

ПЕРЕДМОВА

Під час підготовки «Великої української енциклопедії» (ВУЕ) першочергово постало завдання формування словника – переліку понять і термінів, які передбачено включити до енциклопедичного видання. Це загальний реєстр гасел, що дає уявлення про змістове наповнення енциклопедії. У методичному плані словник є інструментом упорядкування масиву гасел та уніфікації категорійно-понятійних систем.

Підготовка «Великої української енциклопедії» базується на розумінні того, що як загальний реєстр гасел, так і тематичні реєстри не є остаточно визначеними й такими, що не підлягають змінам. До цього спонукає сам характер видання, яке готується в двох варіантах – друкованому й електронному (портальна версія). У процесі наповнення енциклопедії вона має постійно поповнюватися новою інформацією, що потягне за собою і доповнення словника. Особливо це стосується портальної версії, яка має бути максимально мобільною й у режимі реального часу оновлювати суспільно важливу й науково виврену інформацію.

Тематичний реєстр гасел з напрямку «Архітектура» є складовою загального реєстру гасел «Великої української енциклопедії». Його метою є категоризація і систематизація інформації, виходячи з комплексного бачення цього важливого сегменту гасел ВУЕ. Укладання тематичного реєстру гасел (термінів) з напрямку «Архітектура» для формату не спеціалізованої, а універсальної енциклопедії потребує осмислення найширшого спектру критеріїв, виділення категорій і підкатегорій різного порядку з урахуванням актуального стану архітектурознавчих досліджень. При цьому враховується та фундаментальна обставина, що універсальна енциклопедія має розкривати сутність усталених і поширених категорій і понять. Вона не може бути перевантаженою вузькоспеціальними термінами. Розрізнення термінів – спеціальних та вузькоспеціальних – є досить складним завданням, вирішення якого потребує глибоких фахових знань, широкої загальної ерудиції. При цьому орієнтиром слугувало порівняння номенклатури гасел з напрямку «Архітектура» в другому виданні «Української радянської енциклопедії»¹ зі змістовним наповненням кількох спеціалізованих термінологічних словників-довідників із архітектури й містобудування, які з'явилися вже за доби незалежності України й серед яких найрепрезентативнішим є науково-довідкове видання (1995 р.), підготовлене науковими співробітниками Державного науково-дослідного інституту теорії та історії архітектури

¹ Українська радянська енциклопедія. Вид. 2-е. – К.: Гол. ред. УРЕ, 1977-1985. – ТТ. 1–12.

і містобудування². Враховано також підготовлені у 2009–2010 рр. науковцями науково-дослідного інституту пам'яткоохоронних досліджень класифікатори об'єктів архітектури та містобудування для автоматизованих інформаційних систем³, які допомогли сформувати «родове дерево понять» у сфері архітектури.

Архітектура як мистецтво організації життєвого середовища людини належить до найважливіших атрибутів цивілізації. Для кожного народу його архітектура є своєрідним історичним паспортом: саме вона засвідчує його вік, походження, ступінь цивілізованості, взаємозв'язки з іншими культурами.

Архітектура має справу з простором і масою. Завдання архітектури – створення простору, який вміщає людей і процеси людської життєдіяльності. Для виконання цього завдання архітектори використовують матеріальні елементи, що вичленовують й організовують архітектурний простір, який виникає та існує тільки у взаємодії з масою цих елементів. Мистецтвом архітектура стає тільки тоді, коли синтез маси з простором отримує художнє втілення. Таким чином, художній зміст архітектури полягає в перетворенні утилітарної (корисної) будівельної конструкції на художню композицію. Стародавні греки вважали, що архітектура – мати всіх пластичних мистецтв – живопису, скульптури, графіки, декоративно-ужиткового мистецтва. Твори архітектури мають властивість існувати в системі, ансамблі. Звідси випливає організуюча функція архітектури щодо інших мистецтв: саме архітектура створює те середовище, в якому існують твори інших мистецтв і робить можливим синтез мистецтв.

Згідно з новітніми теоретичними уявленнями, архітектура є специфічним суспільним явищем, яке пов'язане з мистецтвом, наукою, технікою, виробництвом, але не тотожне ні мистецтву, ні науці, ні техніці, ані виробництву. Принципова відмінність архітектурної діяльності від художньої творчості в тому, що архітектурна діяльність є формою суспільного буття, тоді як художня творчість є формою суспільної свідомості. У мистецтві створення естетичної цінності становить мету творчості, відтак вся творчість стає діяльністю естетичною. В архітектурі ж мета творчості інша: створення матеріальної архітектурної форми, естетична цінність якої є лише однією зі сторін її загальної цінності.

Отже, архітектура – це і конкретні архітектурні об'єкти, і процес створення цих об'єктів; архітектурне середовище, в якому ми живемо, і людська діяльність щодо створення цього середовища. Архітектура є точним відображенням філософії, релігії та ідеології певних суспільств на усіх етапах їхнього розвитку. Будь-який архітектурний об'єкт є носієм і репрезентантом певного світогляду. Кожна зі світових релігій (буддизм, християнство, іслам та ін.) має свою власну філософію архітектури⁴.

² Архітектура: Корот. словник-довідник / Мардер А. П., Євреїнов Ю. М., Пламеницька О. А. та ін.; за ред. А. П. Мардера. – К.: Будівельник, 1995. – 335 с.: іл.

³ Вечерський В. В. Класифікатор об'єктів (пам'яток) архітектури та містобудування // Класифікатори нерухомих об'єктів культурної спадщини України. – К.: Фенікс, 2012. – С. 35–53.

⁴ Вечерський В. Курс історії архітектури. – К.: Вид-во Інституту проблем сучасного мистецтва, 2006. – С. 9–10.

Історію архітектури можна уявити як історію розвитку й зміни так званих великих (або світових) архітектурних стилів. Стиль в архітектурі – це історично сформована відносно стійка спільність засобів і прийомів формоутворення і, відповідно, суттєвих рис архітектурної форми, обумовлена соціальним характером архітектурної творчості. Стиль виробляється упродовж тривалого часу спадкоємного розвитку архітектурних форм і оприявнюється після того, як він склався і набув конкретних стійких рис. Тому термінологічно слід розрізняти стиль епохи (Ренесанс), стиль країни (візантійський), стиль майстра (А. Палладіо, так зване палладіанство). Стиль відрізняється від канону і від моди. Канон і мода належать до сфери стиленаслідування, а не стилеутворення. Справжнє стилеутворення є історичним процесом, який не може бути штучно інспірованим, пришвидшеним чи загальмованим. Для вирішення завдань універсального енциклопедичного видання поняття стилю особливо важливе тим, що воно сприяє упорядкуванню численних різномірних фактів з історії світової архітектури, оформленню чіткої й зрозумілої структури, доступної для аналізу з використанням сучасного методичного інструментарію.

Значна частина тематичного реєстру гасел із напрямку «Архітектура» пов'язана з архітектурною спадщиною. Архітектурна спадщина є досить широким поняттям, проте це лише частина ще ширшого поняття – архітектурно-містобудівної спадщини. Під останньою розуміють умовно-безперервний ряд матеріальних об'єктів антропогенного середовища та систем цих об'єктів (збережених чи таких, що не збереглися, але зафіксованих у джерелах), що виникли у минулі часи, у комплексі з засадами діяльності, теоретичними поглядами, знаннями й професійними вміннями тогочасних творців архітектури й містобудування (замовників, архітекторів, містобудівників, майстрів тощо), а також наших сучасників (дослідників і реставраторів), які інтерпретують цю спадщину⁵. У пропонованому виданні під архітектурною спадщиною (у вузькому сенсі) розуміється сукупність матеріальних об'єктів антропогенного середовища, які виникли в минулі історичні епохи й збереглися чи не збереглися до сьогодення. Об'єктами архітектурної спадщини є окремі будівлі, споруди або їх сукупності, які зазвичай називаємо комплексами чи ансамблями.

Теорія та історія архітектури (іноді їх означають загальним визначенням «архітектурознавство») виникли як відгалуження теорії та історії мистецтв. Основоположниками архітектурознавства в Україні були історики мистецтва (А. Прахов, Г. Павлуцький, Ф. Шміт, Ф. Ернст, І. Грабар, С. Таранушенко, М. Макаренко, Г. Логвин, Ю. Асеев та інші). Їм належить провідна роль у формуванні сучасної архітектурної термінології (як російськомовної, так і українськомовної).

З урахуванням вищезазначеного, тематичний реєстр гасел із напрямку «Архітектура» сформовано на основі методики відбору гасел, опрацьованої

⁵ Вечерський В. В. Втрачені об'єкти архітектурної спадщини України. – К. :НДІТІАМ-Головкивархітектура, 2002. – С. 9.

співробітниками Державної наукової установи «Енциклопедичне видавництво»⁶. Основоположними стали загальні принципи «загальне-конкретне», «найважливіше-важливе-менш важливе» для зазначеної сфери діяльності. Під час відбору гасел враховувалися також певні критерії, перераховані нижче.

- Критерій «поширеності» й «сталості вживання», відповідно до якого відбір здійснювався на підставі частоти й тривалості використання певних термінів у сфері архітектурної діяльності та архітектурної науки, а також частотою їх вживання упродовж останніх 50-ти років.

- Критерій «актуальності», який враховує відповідність терміну останнім тенденціям і новаціям розвитку архітектурної практики, теорії та історії архітектури.

- Критерій «пояснювального потенціалу» або широти предмета пояснення, який характеризує спроможність терміну з позицій аналітики, інтерпретації та класифікації охопити певне коло понять, явищ, артефактів як архітектурної практики, так і архітектурної науки.

- Критерій «організаційного та методологічного потенціалу», який визначає смислове навантаження терміну в рамках терміносистеми архітектурознавства. Цей потенціал вимірюється належністю до родової чи видової категорії та кількістю похідних термінів.

- Критерій «історичного значення», який враховує роль терміну в становленні архітектурної науки та архітектурної практики.

На підставі зазначених критеріїв у межах тематичного реєстру гасел з напряду «Архітектура» вибудовувано «родове дерево понять» із виокремленням таких груп:

1. основні – основоположні поняття теоретичної конструкції, які складають ядро терміносистеми;
2. базові – загальнонаукові поняття, які використовуються й у інших галузях знань;
3. похідні – видові чи аспектні різновиди основних і базових понять;
4. запозичені зі суміжних галузей знань (історії, археології, мистецтвознавства), але тісно пов'язані з теоретичною конструкцією сфери архітектури.

У процесі систематизації гасел виокремлено три основні групи: загальні поняття; архітектурні об'єкти; біографістика.

Група «**Загальні поняття**» включає такі основні категорії:

- історичні архітектурні стилі;
- напрями в сучасній архітектурі;
- архітектурна термінологія (історична; сучасна; українська народна тощо);

⁶ Наукові засади та теоретико-методологічні принципи створення сучасних енциклопедій: колективна монографія / За ред. д-ра іст. наук, проф. Киридон А. М. – К. : Державна наукова установа «Енциклопедичне видавництво», 2015. – 160 с.

– окремі архітектурні події та явища.

Для кожної з цих категорій є певні формальні ознаки (своєрідні фільтри), за якими здійснювався відбір для включення до енциклопедії універсального характеру.

Критерії відбору термінологічних гасел загального блоку для кожної з представлених у ньому категорій формувалися відповідно до енциклопедійної історії представлення гасел архітектурної тематики в українських і зарубіжних довідкових виданнях. Застарілі, рідко вживані, вузькоспеціальні або діалектні (для української народної архітектурної термінології) терміни до тематичного реєстру гасел не включалися. Те ж стосується й рідко вживаної й маловідомої (навіть фахівцям-архітектурознавцям) архітектурної термінології Китаю, Японії, Індії, інших азійських та африканських країн.

Ми свідомі не вирішеності проблем української фахової термінології з архітектурознавства, засвідчених незавершеністю її кодифікації. Крім згаданого вище словника-довідника 1995 р. є ще кілька термінологічних словників різного рівня фаховості⁷. Зарадити термінологічному безладу, хоча би в царині теорії та історії архітектури, мала б «Енциклопедія архітектурної спадщини України», розробленням якої опікувався доктор мистецтвознавства В. І. Тимофієнко⁸. На жаль, його передчасна смерть і відсутність зацікавленості проектом з боку колег призупинили цю корисну й потрібну працю на стадії тематичного словника. З огляду на це, у сучасній теорії та історії архітектури допускається паралельне вживання деяких рівнозначних термінів (напр.: купол – баня, неф – нава, башта – вежа, карниз – гзімс, тяга – гурт тощо), що й ураховано в терміносистемі напряду «Архітектура».

У групі **«Архітектурні об'єкти»** сформовано такі п'ять категорій:

- визначні архітектурні об'єкти світу історичних епох;
- сучасні визначні архітектурні об'єкти світу;
- визначні архітектурні об'єкти (архітектурні пам'ятки) України історичних епох;
- втрачені визначні архітектурні об'єкти України;
- сучасні визначні архітектурні об'єкти України.

Для кожної з цих категорій також розроблено формальні ознаки (фільтри), за якими здійснювався відбір для включення до ВУЕ.

Архітектурні об'єкти – це окремі архітектурні споруди, комплекси, ансамблі, а також пов'язані з ними твори монументального, декоративного та образотворчого мистецтва, які характеризуються ознаками певної культури, епохи, стилів, традицій або авторів. Архітектурними об'єктами також можуть бути історичні центри міст, їх вулиці, квартали, площі, тобто всі арте-

⁷ Безродний П. П. Архітектурні терміни: Короткий російсько-український тлумачний словник / За ред. В. В. Савченка. – 2-е вид., випр. і допов. – К.: Вища шк., 2008. – 263 с.: іл.

⁸ Енциклопедія архітектурної спадщини України: Тематичний словник багатотомного видання / В. І. Тимофієнко. – К.: Українська академія архітектури, 1995. – 366 с.

факти, які є матеріальними носіями певних архітектурних та/чи містобудівних ідей⁹.

За типами архітектурні об'єкти поділяються на споруди (витвори), комплекси (ансамблі), визначні місця. Крім того, ці об'єкти класифікують за багатьма параметрами, зокрема: за видами, типами, хронологією, стилістикою, функціональною типологією, розпланувально-просторовою типологією, композиційними типами, матеріалами й ступенем капітальності, конструктивними схемами і системами, обладнанням інтер'єрів, розташуванням у ландшафті та містобудівній структурі, за композиційною роллю. З огляду на специфіку універсальної енциклопедії важливою методичною позицією є відсутність розмежування об'єктів архітектури та об'єктів містобудування, оскільки ці розмежування є вузькоспеціальними й такими, що з'явилися відносно недавно. Відтак у суспільній свідомості дотепер містобудування (урбаністика) належить до сфери архітектури, в широкому її трактуванні. Ці позиції підставою враховуватимуться для критеріїв добору й систематизації гасел, форматуванні текстового матеріалу, рубрикації статей тощо.

Під визначними об'єктами маємо на увазі ті, які вплинули на розвиток архітектури, містобудування, мистецтва певної країни (напр. України), великого регіону (напр. Середземномор'я), континенту (напр. Європи) чи світу в цілому. Відділити визначні об'єкти від рядових можна тільки експертним шляхом. Так, визначні архітектурні об'єкти світу історичних епох, як правило, присутні як у популярних¹⁰, так і в академічних фундаментальних виданнях зі всесвітньої історії архітектури¹¹, включені до Списку всесвітньої спадщини ЮНЕСКО¹². Найвизначніші архітектурні об'єкти (архітектурні пам'ятки) України історичних епох представлені у спеціалізованому архітектурознавчому виданні (2000 р.), підготовленому науковими співробітниками Державного науково-дослідного інституту теорії та історії архітектури і містобудування¹³, а також у першій у національній історії фундаментальній академічній «Історії української архітектури»¹⁴. Сучасні визначні архітектурні об'єкти світу є, здебільшого, творами архітекторів – лауреатів Пріцкерівської премії. Сучасні визначні архітектурні об'єкти України – як правило, удостоєні

⁹ Вечерський В. В. Класифікатор об'єктів (пам'яток) архітектури та містобудування // Класифікатори нерухомих об'єктів культурної спадщини України. – К.: Фенікс, 2012. – С. 35.

¹⁰ Norwich J. Great Architecture of the World. — London: Mitchell Beazley Publishers LTD, 1979. – 288 p.

¹¹ Fletcher B. A History of Architecture on the Comparative Method. – London: B. T. Batsford, 1950. – 738 p.

¹² World Heritage: 2011–1012. – Paris, 2011.

¹³ Пам'ятки архітектури й містобудування України: Довідник Державного реєстру національного культурного надбання / В. Вечерський, О. Годованюк, Є. Тиманович та ін.; за ред. А. Мардера та В. Вечерського. – К.: Техніка, 2000. – 664 с.: іл.

¹⁴ Історія української архітектури / Ю. Асєєв, В. Вечерський, О. Годованюк та ін.; за ред. В. Тимофійенка. – К.: Техніка, 2003. – 472 с.: іл.

Національної премії ім. Т. Шевченка та Державної премії України в галузі архітектури¹⁵.

Певні труднощі пов'язані з відбором для енциклопедії універсального характеру тих визначних архітектурних об'єктів, які на сьогодні є втраченими з тих чи інших причин. Йдеться саме про втрачені об'єкти архітектурної спадщини, а не про втрачені пам'ятки архітектури. Це зумовлено тим, що згідно з чинним законодавством і сучасними професійними уявленнями, пам'яткою вважається тільки той об'єкт архітектурної спадщини, який внесений до відповідного державного реєстру чи списку (переліку) пам'яток. За комуністичного режиму упродовж XX ст. в Україні зруйновано значну кількість визначних будівель, включених до офіційних списків пам'яток архітектури (Михайлівський Золотоверхий і Микільський військовий собори у Києві, Троїцький собор у Глухові тощо). Проте більшість знищених об'єктів не входила до жодних списків пам'яток, а деякі були втрачені ще тоді, коли й самого поняття про пам'ятки архітектури на наших теренах не було сформовано (початок XIX ст.). За умови збереженості всі ці об'єкти мали б стати пам'ятками архітектури найвищої ціннісної категорії – пам'ятками національного значення.

Варто детальніше зупинитися на критеріях добору таких об'єктів. Головний принцип відбору базується на тому, що без цих об'єктів неможливо уявити собі історію української архітектури. Водночас необхідно визначитися, який об'єкт архітектурної спадщини вважати втраченим, характер руйнації, збереженості тощо.

У посібнику з логіки О. Івіна є тлумачення про неточні та нез'ясовані імена й наведено приклад з будинком (спорудою): якщо уявити собі поступову руйнацію будинку, то постає закономірне питання – на якому етапі поступового руйнування будинок зникає, тобто перестає бути тим, що заведено називати будинком? Теоретично можна уявити, що будинок розбирається по піщинці чи атому. Після вилучення якої саме піщинки чи атома будинок перетвориться на руїну? Це питання є майже безглуздим, а приклад з будинком вжито для ілюстрації того, що використання неточних назв приводить до парадоксальних висновків¹⁶. Для добору відповідних гасел до універсальної енциклопедії ця колізія з будинком має не теоретичний, а суто практичний інтерес, оскільки треба знайти чітке, логічно несуперечливе визначення: що таке втрачена споруда (пам'ятка). Таке визначення запропоновано ще 1999 р.¹⁷. Після обговорення та дискусій, визначення набуло поширеності, стало загальновизнаним і було узаконено постановою Кабінету Міністрів

¹⁵ Архітектура України у державних преміях: 1941–2007 / За заг. ред. М. Дьоміна, Н. Кондель-Пермінової, А. Пучкова. – К.: Центр історико-містобудівних досліджень, 2008. – 360 с.

¹⁶ Івін О. Логіка: Експериментальний навчальний посібник. – К.: АртЕк, 1996. – С. 52–53.

¹⁷ Вечерський В. Проблема відтворення визначних пам'яток історико-архітектурної спадщини України // Історія України: Маловідомі імена, події, факти: 36. ст. – Вип. 8. – К.: Рідний край, 1999. – С. 40–46.

Україні¹⁸. Отже, втраченою вважається споруда, понад 50 відсотків наземної частини якої втрачено.

З огляду на це, опрацьовано й застосовано методика відбору втрачених визначних архітектурних об'єктів за трьома принципами.

1) Кожний об'єкт повинен мати високу міру історико-культурної цінності, а саме – відповідати бодай одному з таких критеріїв:

- справити значний вплив на розвиток культури, архітектури, містобудування, мистецтва впродовж тривалого історичного періоду;

- бути безпосередньо пов'язаним з історичними подіями, розвитком ідей, видатними особами, які справили визначальний вплив на перебіг національної історії, розвиток культури і мистецтва;

- репрезентувати шедевр творчого генія, бути етапним твором видатних архітекторів чи інших митців;

- бути унікальним витвором зниклої культури чи мистецького стилю.

Цей перший принцип означає, що у разі збереження об'єкта, який відповідає вказаним критеріям, був би включений до Державного реєстру нерухомих пам'яток України як пам'ятка архітектури національного значення.

2) Об'єкт має бути якщо не цілковито знищеним, то принаймні зруйнованим, тобто понад 50 відсотків наземної частини його має бути втрачено.

3) Для візуалізації втраченого об'єкта має бути підставова джерельна база (старі світлини, малюнки, гравюри, літографії, обмірні чи проектні кресленики, докладні описи, матеріали досліджень тощо).

Саме виходячи з цих принципів відібрано перелік втрачених визначних об'єктів архітектурної спадщини України для включення до тематичного реєстру гасел.

У групі «**Біографістика**» сформовано такі чотири категорії:

- архітектори світу (які мають вагомі здобутки) історичних епох;
- сучасні архітектори світу (які мають вагомі здобутки);
- архітектори України (які мають вагомі здобутки) історичних епох;
- сучасні архітектори України (які мають вагомі здобутки).

Для кожної з цих категорій розроблено формальні ознаки, відповідність чи невідповідність яким слугує фільтром щодо включення до енциклопедії. В основу добору покладено три складові, кожна з яких визначається для окремих персоналій індивідуально. Це – значущість архітектора для розвитку архітектури як у національному, так і в міжнародному масштабі (як за формальними критеріями, так і за оцінкою експертів); згадуваність архітектора-практика або цитованість теоретика архітектури (передусім у навчальній, популярній літературі, меншою мірою – в науковій); для сучасних архітекторів – наявність премій і нагород за архітектурну діяльність (найпрестижніші на світовому або державному (для України) рівні відзнаки).

¹⁸ Про Програму відтворення видатних пам'яток історії та культури України: Постанова Кабінету Міністрів України від 23.09.1999 № 700.

Для архітекторів-практиків формальними критеріями, за наявності яких вони включаються до словника автоматично, є: нагородження престижними преміями в сфері архітектури: Прітцкерівською премією (яку іноді називають «Нобелівською премією для архітекторів»); для українських архітекторів – Національною премією ім. Т. Шевченка, двома Державними преміями України в галузі архітектури або двома будь-якими іншими державними преміями України; членство у державних галузевих академіях (в Академії архітектури (будівництва та архітектури) СРСР, Академії архітектури (будівництва та архітектури) Української РСР, Національній академії мистецтв України. Натомість не включаються члени «громадських академій» (Української академії архітектури, Академії будівництва України), якщо вони не відповідають іншим критеріям.

До «Великої української енциклопедії» включаються довідки про архітекторів, які започаткували нові архітектурні школи, нові стилістичні напрями в архітектурі, втілили новаторські рішення у сферах архітектурної типології, конструкцій, естетики, що мали універсальне або загальнонаціональне (для України) значення, здійснили вагомий внесок у розвиток архітектурної науки (за рекомендаціями експертів).

Низка гасел не потрапила до реєстру з напрямку «Архітектура» з огляду на те, що за своїм змістом вони належать передусім до інших напрямів, зокрема таких, як археологія, історія, образотворче мистецтво, мистецтвознавство, будівництво, дизайн.

На відміну від тематичних реєстрів гасел з інших напрямів, у цьому, присвяченому архітектурі, біографістика займає досить скромне місце. Натомість найбільшою кількістю гасел представлено історико-архітектурну термінологію та архітектурні об'єкти історичних епох. Підсумовуючи, маємо відповісти на питання: що є об'єктивного в історії архітектури? – тільки фактографія і хронологія. Все решта – це теоретичні інтерпретації дослідників. В енциклопедичному виданні універсального характеру маємо чітко відділяти об'єктивні факти в їх історичних взаємозв'язках і хронології від різноманітних авторських інтерпретацій.

Викладені принципи категоризації мають попередній рекомендаційний характер і можуть коригуватися в процесі роботи над підготовкою енциклопедії. Колектив Державної наукової установи «Енциклопедичне видавництво» продовжує роботу з експертами і вдячний за їх поради й слушні зауваження. Пропонований варіант тематичного реєстру з напрямку «Архітектура» розглядається як базовий. Запрошуємо фахівців, експертів, усіх, хто цікавиться архітектурою, до подальшого обговорення проблем категоризації, критеріїв добору гасел, удосконалення методичного інструментарію, усталення україномовної термінології напрямку «Архітектура».

В. В. Вечерський

ТЕМАТИЧНИЙ РЕЄСТР ГАСЕЛ

Аалто, Алвар Гуго Генрік (фін. Aalto, Hugo Alvar Henrik, 3.02.1898, муніципалітет Куортане, тепер провінція Південна Пог'янмаа, Фінляндія – 11.05.1976, м. Гельсінкі, Фінляндія) – архітектор і дизайнер, один із фундаторів модернізму та сучасної школи дизайну, Фінляндія

Аахенський собор – кафедральний собор у м. Аахені, пам'ятка все-світньої спадщини ЮНЕСКО, федеральна земля Північний Рейн-Вест-фалія, Німеччина

Абаді, Поль (фр. Abadie, Paul; 09.12.1812, м. Париж, Франція – 03.08.1884, там само) – архітектор і реставратор, член Академії красних мистецтв, Франція

Абак, абака – верхня частина капітелі в античних ордерах архітектурних

Абатство – католицький монастир на чолі з абатом (абатисою – в жіночому монастирі)

Абатство Мон Сен Мішель – бенедиктинський монастир на однойменному острові, регіон Нормандія, Франція, пам'ятка всесвітньої спадщини ЮНЕСКО

Абатство Сен Дені – бенедиктинський монастир у північному передмісті Парижа, національна пам'ятка Франції

Абрис – загальне окреслення, план, схема будівлі чи споруди

Апсида – див. *Апсида*

Аванзал – приміщення перед головним входом до основної зали громадської будівлі (палацу)

Аванложа – невелике приміщення при вході у театральну ложу

Авансцена – передня частина сцени, простір між рампою і завісою

Агора – центральна площа міста в античній Греції, призначена для торгівлі та громадських зборів

Адміралтейства будівля у Санкт-Петербурзі – пам'ятка архітектури в стилі класицизму, РФ

Айван – відкритий з одного боку великий склепінчастий зал

Академізм – напрям, що склався в мистецьких академіях 16 – 19 ст., ґрунтувався на догматичному наслідуванні форм класичного мистецтва й архітектури

Акант – рельєфне стилізоване зображення листків рослини аканта, що становить основний декоративний мотив капітелей корінфського і композитного ордерів архітектурних

Аква, Андреа дель (іт. Aqua, Andrea dell; 1584, м. Венеція, тепер регіон Венето, Італія – 1656) – архітектор, котрий працював в Україні, Італія – Україна

Акведук – мостова споруда, у верхній частині якої є жолоб, лоток, канал або труба для проведення водоводу

Аккерманська фортеця – пам'ятка архітектури національного значення, м. Білгород-Дністровський, Одеська обл., Україна

Акрополь – укріплена частина античного грецького міста, розташована на височині

Акрополь в Афінах – архітектурний ансамбль, пам'ятка всесвітньої спадщини ЮНЕСКО, Греція

Акротерій – декоративний елемент на вершині та на кутах фронтона

Аксонометрія – один зі способів зображення просторових фігур на площині за допомогою паралельних проекцій

Акцент, акцентування (в архітектурі) – прийом композиції архітектурної, що полягає в посиленні композиційної значущості окремих частин цілого чи елементів

Алупкинський палацово-парковий ансамбль – пам'ятка архітектури національного значення, АР Крим, Україна

Альберті, Леон Батіста (іт. Alberti, Leone Battista; 18.02.1404, м. Генуя, тепер регіон Лігурія, Італія – 25.04.1472, м. Рим, тепер Італія) – архітектор, учений, письменник доби раннього Відродження, Італія

Альгамбра – палацово-парковий ансамбль у Гранаді, частина пам'ятки всесвітньої спадщини ЮНЕСКО, регіон Андалусія, Іспанія

Альошин, Павло Федотович (28. 02. 1881, м. Київ, тепер Україна – 07.10.1961, там само) – архітектор, педагог, автор визначних архітектурних об'єктів Києва, Україна

Альпінарій – штучно створений об'єкт ландшафтного дизайну, що імітує гірський ландшафт

Альтанка – невелика паркова споруда, призначена для відпочинку на природі

Амбразура – отвір у стіні оборонної споруди для ведення вогню з укріпленої позиції

Амвон – місце в християнському храмі для читання священного писання і виголошення проповідей

Амвросимов, Михайло Андрійович (1776, м. Санкт-Петербург, тепер РФ – 1825) – архітектор, представник класицизму, Україна – Російська імперія

Ам'єнський собор – кафедральний собор католицької єпископії в м. Ам'єн, пам'ятка всесвітньої спадщини ЮНЕСКО, найбільший готичний собор Франції, регіон О-де-Франс

Ампір – стильовий напрям в архітектурі й мистецтві поч. 19 ст., стиль імперії Наполеона Бонапарта, близький до пізнього класицизму

Амфіпростиль – тип античного грецького храму з колонними портиками на обох торцевих фасадах – головному й тильному

Амфітеатр – тип античної відкритої видовищної споруди, круглої або овальної в плані, з ареною в центрі

Анастасіївська (Трьох-Анастасіївська) церква у м. Глухові – пам'ятка архітектури, монументального мистецтва, історії національного значення, Сумська обл., Україна

Анастилоз – один з методів реставрації архітектурних пам'яток

Ангкор – храмовий архітектурний комплекс, пам'ятка всесвітньої спадщини Юнеско, провінція Сіємреап, Камбоджа

Андо, Тадао (яп. 安藤忠雄; 13.09.1941, м. Осака, Японія) – архітектор, лауреат Прітцкерівської премії (1995), Японія

Андріївська церква в Києві – пам'ятка архітектури національного значення, Україна

Ансамбль (в архітектурі) – група об'єктів, об'єднаних територіально і композиційно

Ант, анти – виступаючі вперед торці поздовжніх стін прямокутних в плані будівель, що формують крыту лоджію-ганок перед входом у будівлю

Антаблемент – верхня частина класичного ордера архітектурного

Антефікс – вертикально поставлена черепиця або прикраса на карнизі античної споруди

Антонія і Феодосія собор у Василькові – пам'ятка архітектури національного значення, Київська обл., Україна

Антонов, Анатолій Петрович (20.05.1940, с. Кігострово, Архангельська обл., тепер РФ – 21.05.1990, м. Верхньодніпровськ, Дніпропетровська обл., тепер Україна) – інженер-будівельник, лауреат Державної премії УРСР імені Тараса Шевченка (1983), Україна

Антонюк, Дмитро Іванович (18.09.1953, м. Москва, тепер РФ) – архітектор, педагог, автор житлових і громадських будівель у Києві, Україна

Антресоль – верхня частина високого приміщення, поділеного по горизонталі на два півповерхи

Антураж – зображення на архітектурних креслениках елементів доквілля архітектурного об'єкта

Анфілада – низка прямолінійно розташованих суміжних кімнат, з'єднаних дверима або відкритими арками, розміщеними на одній осі

Анфій із Трал (474–558) – архітектор, інженер та математик, один з авторів собору святої Софії у Константинополі, Візантія (тепер м. Стамбул, Туреччина)

Ападана – багатоколонний зал у персидській архітектурі

Апарель – пологий спуск або підйом, пандус

Апартаменти – великі розкішно оздоблені приміщення представницького характеру

Аполлодор з Дамаска (гр. Απολλόδωρος ο Δαμασκηνός; близько 60, м. Дамаск, тепер Сирія – близько 130) – архітектор і військовий інженер на римській службі

Апсида, абсида – понижений виступ будівлі півкруглої (або гранчастої, півовальної, підковоподібної, прямокутної) форми в плані, перекритий конховим (півкупольним) або зімкнутим склепінням і накритий наметовим або вальмовим дахом

Апсидіола – маленька півкругла, овальна, підковоподібна чи гранчаста апсида з функцією капели чи релікварія (для зберігання мощей святих) при великому католицькому храмі

Арабески – тип близькосхідної середньовічної орнаментики з поєднанням геометричних і стилізованих рослинних форм

Аравена, Алехандро (ісп. Aravena, Alejandro Gastyn Mori; 22.06.1967, м. Сантьяго, Чилі) – архітектор, лауреат Прітцкерівської премії (2016), Чилі

Аранда, Рафаель (ісп. Aranda, Rafael; 12.05.1961, м. Олот, автономний регіон Каталонія, Іспанія) – архітектор, лауреат Прітцкерівської премії (2017), Іспанія

Аранхуес – палацово-парковий ансамбль королівської заміської резиденції в історичному м. Аранхуес, пам'ятка всесвітньої спадщини ЮНЕСКО, провінція Мадрид, Іспанія

Ардуен-Мансар, Жюль (фр. Hardouin-Mansart, Jules, уроджений Жюль Ардуен; 16.04.1646, м. Париж, Франція – 11.05.1708, м. Марлі-ле-Руа, тепер регіон Іль-де-Франс, Франція) – архітектор, представник класицизму, Франція

Арена – круглий чи овальний майданчик у центрі амфітеатру або цирку, на якому відбувається видовище

Арка – архітектурно-конструктивна форма криволінійного обрису, призначена для перекриття дверних і віконних прорізів у стіні чи простору між двома опорами (стовпами, колонами, пілонами)

Арка тріумфальна – архітектурна споруда репрезентативно-меморіального призначення

Арка тріумфальна на пл. Зірки (пл. Шарля де Голля) в Парижі – значна архітектурна пам'ятка Франції

Арка тріумфальна у Новгороді-Сіверському – пам'ятка архітектури національного значення, Чернігівська обл., Україна

Аркада – кілька арок, однакових за формою, розміром і оздобленням, що спираються на колони або пілони й утворюють галерею уздовж фасаду будівлі чи споруди, або в її інтер'єрі

Аркасолій – аркова ніша у стіні, призначена для поховання або установлення саркофагів, рака з мощами святих

Аркатура – елемент архітектурного декору у вигляді ряду однакових удаваних (глухих) невеликих арок, здебільшого з архівольтами, що спираються на консолі, кронштейни чи колонки (півколонки) й формують горизонтальний аркатурний фриз

Аркбутан – поставлена перпендикулярно до стіни кам'яна чи цегляна опорна конструкція у вигляді висячої напіварки, що передає горизонтальний розпір від склепінь на нижче розташовані стіни або контрфорси

Арсенал у Кисві – пам'ятка архітектури національного значення, Україна

Артинов, Григорій Григорович (1860, м. Ніжин, Чернігівська обл., тепер Україна – 09.12.1919, м. Вінниця, тепер Україна) – архітектор, інженер, реставратор, автор визначних архітектурних об'єктів у Вінниці, Україна

Архівольт – дугоподібне зовнішнє облямування арки у вигляді профільованої рельєфної тяги, яка іноді орнаментується, а іноді оформлюється клинчастими каменями

Архітектоніка – головний (основний) принцип композиційної побудови твору мистецтва, у т. ч. й в архітектурі, що виявляється у гармонійному співвідношенні його головних і другорядних частин, елементів

Архітектор – особа, котра має спеціальну фахову освіту й досвід практичної роботи і створює архітектурні проекти та керує їх реалізацією

Архітектура – мистецтво будувати споруди, їх комплекси, створюючи просторове середовище для життя й діяльності людей

Архітектура ландшафтна – мистецтво організації ландшафту відповідно до практичних потреб та естетичних уявлень людини з перетворенням природного ландшафту на упорядковане просторове середовище для життя і діяльності людей

Архітектура народна – мистецтво створення просторового середовища, в якому живе і розвивається певний етнос

Архітектура сучасна (функціоналізм, модернізм) – напрям в архітектурі 20 ст., в основі якого лежав принцип побудови архітектурної форми як результату найповнішої відповідності будинку (споруди) тим побутовим, виробничим та ін. процесам, що відбуваються у ньому

Архітектурі історія – галузь архітектурної науки, яка досліджує процес розвитку архітектури

Архітектурі теорія – галузь архітектурної науки, яка узагальнює всі знання, які стосуються архітектури, її природи, сутності, особливостей, загальних закономірностей, складових (проектування будівель і споруд, містобудування, дизайн, фахова освіта)

Архітектурна освіта – система спеціальної підготовки й перепідготовки професійних архітекторів, яка здійснюється у навчальних закладах; включає передачу фахових знань, умінь і виховання навичок архітектурного проектування

Архітектурна пам'ятка – зафіксоване в матеріальній формі свідчення певного етапу, напряму, аспекту розвитку архітектури, елемент архітектурної спадщини

Архітектурна спадщина – невід'ємна частина культурної спадщини людства, сукупність матеріальних (речовинних) і нематеріальних предметів, властивостей, відносин, що історично сформувалися в процесі архітектурної діяльності

Архітектурне середовище – частина створеного людиною предметно-просторового середовища

Архітектурний конкурс – творче змагання архітекторів з метою виявлення найкращого проектного вирішення сформульованого замовником завдання

Архітектурний стиль – історично сформована відносно стійка система засобів і прийомів організації архітектурної форми, якій властива спільність суттєвих рис, обумовлена соціальним характером архітектурної творчості

Архітрав – головна балка, що перекриває прогін між колонами: в класичних ордерах архітектурних – нижня з трьох горизонтальних частин антаблемента, що спирається на капітелі колон і на яку спирається фриз або карниз

Асєєв, Юрій Сергійович (26.12.1917, м. Київ, тепер Україна – 04.10.2005, там само) – історик архітектури, педагог, мистецтвознавець, пам'яткознавець, фахівець з архітектури та мистецтва Київської Русі, Україна

Астрагал – деталь в класичних ордерах архітектурних у вигляді валика з полочкою, що слугує перехідним елементом між стовбуром колони і капітеллю або базою

Атлант – чоловіча статуя, яка виконує функцію опори

Атрій, атриум – внутрішній двір давньоримського житлового будинку, навколо якого групувалися всі інші приміщення

Аттик – стінка, надбудована над вінчальним карнизом будівлі, що візуально закриває дах

Афзаметдинова, Санія Юнусівна (24.12.1924, м. Казань, тепер Республіка Татарстан, РФ) – архітектор, лауреат Державної премії УРСР імені Тараса Шевченка (1978), Україна – РФ

Баальбек – храмовий ансамбль, пам'ятка всесвітньої спадщини ЮНЕСКО, Ліван

Бабинець – приміщення в західній частині храму, де під час церковної служби стояли жінки

Бабушкін, Сергій В'ячеславович (10.04.1947, м. Свердловськ, тепер Єкатеринбург, РФ) – архітектор, головний архітектор Києва (1996–2003), лауреат Державної премії України в галузі архітектури (2003), автор громадських будівель у Києві, Україна

Багеньський, Іван Олександрович (25.01.1883, м. Сороки, тепер Молдова – 12.06.1967, м. Львів, тепер Україна) – архітектор, педагог, реставратор, автор численних будівель у Львові, Україна

Баженов, Василь Іванович (рос. Баженов, Василий Иванович; 12.03.1738, м. Москва, тепер РФ – 13.08.1799, м. Санкт-Петербург, тепер РФ) – архітектор, представник класицизму, автор численних архітектурних пам'яток у Москві й околицях, Російська імперія

База – основа колони

Базиліка – витягнута в плані прямокутна споруда, розділена по довжині рядами колон на 3–5 нефів

Базиліка Костянтина і Максенція в Римі – антична архітектурна пам'ятка, Італія

Балдахін – парадний стаціонарний або пересувний намет на жердинах чи колонах

Балка – конструкція у вигляді бруса, що спирається на дві і більше опор

Балкон – огорожений майданчик, що виступає з площини зовнішньої стіни будинку і сполучається з внутрішніми приміщеннями

Балюстрада – невисока огорожа балконів, галерей, дахів, сходів у вигляді ряду фігурних стовпчиків (балясин)

Балясина, баляса – основний елемент балюстради

Бан, Сігеру (яп. 坂茂, англ. Shigeru Ban; 05.08.1957, м. Токіо, Японія) – архітектор, лауреат Прітцкерівської премії (2014), Японія

Баня (купол) – завершення купольних церков, мечетей у вигляді по-верхні обертання – півсфери, шолома, конуса, парасольки

Барбон, Петро (? – 1788) – архітектор, автор низки споруд у Львові та на Західній Україні, Італія – Україна

Барбакан – оборонна споруда перед брамою фортеці з зовнішнього боку у вигляді великої оборонної башти з брамою або двох спарених башт з брамою між ними

Барельєф – скульптурна композиція, виконана на площині, низький рельєф

Бароко (стиль в архітектурі) – панівний архітектурний стиль у Європі з поч. 17 до серед. 18 ст.

Барраган, Луїс (ісп. Barragan, Luis; 9.03.1902, м. Гвадалахара, штат Халіско, Мексика – 22.11.1988, м. Мехіко, Мексика) – архітектор, лауреат Прітцкерівської премії (1980), Мексика

Басейн – штучна водойма з устаткуванням для зміни води

Бастея, бастія – оборонна споруда півкруглої чи гранчастої форми, винесена за напільний бік фортечних мурів і призначена для ведення флангового артилерійського обстрілу

Бастіон – п'ятикутна в плані наріжна частина фортеці чи замку, висунута вперед і призначена для розміщення артилерії

Баухауз – один з напрямів архітектури сучасної (функціоналізму, модернізму) 1920–1950-х на базі творчого об'єднання архітекторів, дизайнерів та художників, що виникло у Вищій школі будівництва й дизайну «Баухауз» у м. Дессау, федеральна земля Саксонія-Анхальт, Німеччина

Бахчисарайський палац – пам'ятка архітектури національного значення, м. Бахчисарай, АР Крим, Україна

Башта – споруда різного функціонального призначення, в якій висота значно перевищує горизонтальні розміри

Башта Ейнштейна у Потсдамі – архітектурна пам'ятка стильового напрямку експресіонізму, федеральна земля Бранденбург, Німеччина

Бекетов, Олексій Миколайович (03.08.1862, м. Харків, тепер Україна – 23.11.1941, там само) – архітектор і художник, представник класицизму і модерну, автор низки громадських будівель у Харкові, Україна

Бельведер – надбудова у формі ротонди над будинком або альтанка на підвищеній частині рельєфу; служать для огляду довкілля; назва палацу, розташованого в гарному ландшафті

Бельведер у Ватикані, Апостольський палац, Ватиканський палац – офіційна резиденція Папи Римського у Ватикані, частина пам'ятки всесвітньої спадщини ЮНЕСКО

Бельведер у Празі – палац у Королівських садах Празького граду, архітектурна пам'ятка, Чехія

Бельетаж – другий (над цокольным) поверх будинку, у якому розміщувались парадні приміщення; у театральному залі – перший ярус залу для глядачів, розміщений над партером і амфітеатром

Бенуар – ложі у театральному залі, розміщені з обох боків партеру на рівні сцени

Беретті, Вікентій Іванович (14.06.1781, м. Дамазо-де-Урбе, тепер входить до м. Рим, Італія – 30.08.1842, м. Київ, тепер Україна) – архітектор, представник пізнього класицизму, головний архітектор Університету святого Володимира (тепер Національний університет імені Тараса Шевченка), Україна – Італія

Беретті, Олександр Вікентійович (27.04.1816, м. Санкт-Петербург, тепер РФ – 18.06.1895, м. Київ, тепер Україна) – архітектор і педагог, представник історизму, академік архітектури, Україна – Італія

Берлаге, Гендрік-Петрюс (нід. Berlage, Hendrik Petrus; 21.02.1856, м. Амстердам, Нідерланди – 12.08.1934, м. Гаага, Нідерланди) – архітектор, один з основоположників функціоналізму та сучасної нідерландської архітектури, Нідерланди

Бернардацці, Олександр Йосипович (2.08.1831, м. П'ятигорськ, тепер Ставропольський край, РФ – 26.08.1907, м. Фастів, тепер Київська обл., Україна) – архітектор, представник історизму, автор низки споруд в Одесі та на півдні України, Україна

Бернардинський монастир у Вільнюсі – архітектурний ансамбль, частина пам'ятки всесвітньої спадщини ЮНЕСКО, Литва

Бернардинський монастир у Луцьку – пам'ятка архітектури національного значення, Україна

Бернардинський монастир у Львові – пам'ятка архітектури національного значення, частина пам'ятки всесвітньої спадщини ЮНЕСКО, Україна

Берма – елемент оборонних споруд у вигляді горизонтального майданчика між укосами валу і рову або уздовж фортечного муру

Берніні, Джанлоренцо (іт. Bernini, Giovanni Lorenzo; 1598, м. Неаполь, тепер регіон Кампанья, Італія – 1680, м. Рим, тепер Італія) – архітектор, скульптор і художник, автор низки споруд у Римі, представник бароко, Італія

Беррі, Чарльз (англ. Barry, Charles; 23.05.1795, м. Лондон, Велика Британія -12.05.1860, там само) – архітектор, представник стилю неоготика, Велика Британія

Бетон – штучний кам'яний будівельний матеріал

Биков, Володимир Борисович (24.06.1957, м. Алчевськ, Луганська обл., тепер Україна) – архітектор, містобудівник, педагог, автор проектів понад 50 церков у Сумській обл., двічі лауреат Державної премії України в галузі архітектури (1998, 2004), Україна

Бібі-Ханім – соборна мечеть у Самарканді, архітектурна пам'ятка, Узбекистан

Бігунець (в архітектурі) – форма архітектурного орнаментального декору

Білий дім у Вашингтоні – архітектурна пам'ятка, офіційна резиденція Президента США

Білоконь, Юрій Миколайович (20.02.1950, м. Дніпропетровськ, тепер Дніпро, Україна – 28.06.2009, м. Київ, Україна) – архітектор, містобудівник, учений у галузі теорії архітектури й містобудування, двічі лауреат Державної премії України в галузі архітектури (1994, 2003), Україна

Більський, Едуард Антонович (13.07.1931, м. Київ, тепер Україна – 27.12.2016, там само) – архітектор, лауреат Державної премії СРСР у галузі архітектури (1967), дійсний член Академії архітектури України, автор забудови житлових масивів Виноградар та Синьоозерний, низки громадських будівель у Києві, Україна

Біоніка архітектурна – напрям архітектурної діяльності, що полягає у вивченні й практичному використанні принципів природи для створення архітектурних форм і конструкцій

Біржі будівля у Санкт-Петербурзі – архітектурна пам'ятка, РФ

Біфорій – спарені аркові вікна, розділені колонкою

Благовіщенська церква у Березні – втрачений визначний архітектурний об'єкт, Чернігівська обл., Україна

Благовіщенська церква у Коломиї – пам'ятка архітектури національного значення, Івано-Франківська обл., Україна

Благовіщенський собор та дзвіниця в Ковелі – втрачені визначні архітектурні об'єкти, Волинська обл., Україна

Блондель, Жак-Франсуа (фр. Blondel, Jacques-François; 08.01.1705, м. Руан, регіон Нормандія, Франція – 09.01.1774, м. Париж, Франція) – теоретик архітектури і мистецтва, Франція

Блор, Едуард (англ. Blore, Edward; 13.09.1787, м. Единбург, регіон Шотландія, Велика Британія – 4.09.1879, м. Лондон, Велика Британія) – архітектор, представник історизму, автор проекту Алупкинського палацу в АР Крим, Велика Британія

Богородиці Пирогощії церква – див. *Церква Успіння Богородиці Пирогощії*

Богоявленський собор Братського Богоявленського монастиря у Києві – втрачений визначний архітектурний об'єкт, Україна

Больверк, больварк, больварок – оборонна споруда

Бордюр – бортові камені, що відокремлюють проїзну частину вулиці від тротуарів; смуга густо насаджених низькорослих кущів

Борисоглібський собор у Чернігові – пам'ятка архітектури національного значення, Україна

Борободур – храмовий комплекс, пам'ятка всесвітньої спадщини ЮНЕСКО, провінція Центральна Ява, Індонезія

Бородкін, Юрій Миколайович (18.10.1950, м. Київ, тепер Україна – 04.07.2017, там само) – архітектор, педагог, автор низки споруд у м. Києві, Україна

Борроміні, Франческо (іт. Borromini, Francesco; 25.09.1599, м. Біссоне, тепер кантон Тічино, Швейцарія – 2.08.1667, м. Рим, Італія) – архітектор, представник стилю бароко, автор низки сакральних та громадських споруд, Італія

Боскет – елемент садово-паркової архітектури, сформований як щільний масив високостовбурних дерев або кущів

Ботта, Маріо (іт. Botta, Mario; 01.04.1943, м. Мендрізіо, кантон Тічино, Швейцарія) – архітектор, представник постмодернізму, Швейцарія

Боффо, Франческо (іт. Voffo, Francesco; 1780, острів Сардинія, Італія – 1867, м. Одеса, тепер Україна) – архітектор, представник пізнього класицизму, міський архітектор Одеси (1822-1836), автор низки архітектурних ансамблів на півдні України, Україна – Італія

Бочка – форма покриття будинку чи його частини

Бразилія – нове місто в стилістиці модернізму, архітектурна пам'ятка всесвітньої спадщини ЮНЕСКО, Бразилія

Брама – великі ворота

Брама Заборовського у Києві – пам'ятка архітектури національного значення, складова пам'ятки всесвітньої спадщини ЮНЕСКО, Україна

Брама Іштар у Вавилоні – парадні ворота в оборонних мурах м. Вавилону, визначна архітектурна пам'ятка, Ірак, тепер у м. Берлін, Німеччина

Брадтман, Едуард-Фердинанд Петрович (04.02.1856, м. Санкт-Петербург, тепер РФ – не раніше 1926, м. Київ, тепер Україна) – архітектор, педагог, представник модерну, головний архітектор Києва (1898), автор низки споруд у Києві, Україна

Браманте, Донато (іт. Donato (Donnino di Pascuccio di Antoniodetto il Bramante); 1444, м. Ферміньяно, тепер регіон Марке, Італія – 11.03.1514, м. Рим, Італія) – архітектор епохи Відродження, основоположник Високого Ренесансу, автор низки споруд у Римі й Мілані, Італія

Бранденбурзькі ворота в Берліні – архітектурна пам'ятка, Німеччина

Брандауер – глуха капітальна стіна з вогнетривкого матеріалу, що відділяє один будинок від іншого

Братиславський град – архітектурна пам'ятка, Словаччина

Брестська фортеця – архітектурна та історична пам'ятка у м. Брест, Білорусь

Брук, бруківка – кам'яне замощення вулиці чи дороги

Брунеллескі, Філіппо (іт. Brunelleschi, Filippo (Brunellesco); 1377, м. Флоренція, тепер регіон Тоскана, Італія – 15.04.1446, там само) – архітектор і скульптор епохи Відродження, основоположник Раннього (Флорентійського) Ренесансу, автор низки споруд у Флоренції, Італія

Брус – конструктивний елемент в архітектурі, товщина і ширина якого набагато менші за довжину

Бруствер – частина оборонної споруди у вигляді парапету

Бруталізм – напрям в архітектурі серед. 20 ст.

Будинок – будівля для житла, розміщення підприємств, установ, закладів

Будинок Англійського клубу в Одесі – пам'ятка архітектури національного значення, Україна

Будинок Археологічного музею в Одесі – пам'ятка архітектури національного значення, Україна

Будинок головного командира Чорноморського флоту в Миколаєві – пам'ятка архітектури національного значення, Україна

Будинок для гостей у садибі Галаганів у с. Лебединці – втрачений визначний архітектурний об'єкт, Чернігівська обл., Україна

Будинок Другої Малоросійської колегії в Глухові – втрачений визначний архітектурний об'єкт, Сумська обл., Україна

Будинок з химерами у Києві – пам'ятка архітектури національного значення, Україна

Будинок магістрату у Києві – втрачений визначний архітектурний об'єкт, Україна

Будинок магістрату у Чернігові – втрачений визначний архітектурний об'єкт, Україна

Будинок магістрату і міської думи у Кременчуці – втрачений визначний архітектурний об'єкт, Полтавська обл., Україна

Будинок міської думи у Києві – втрачений визначний архітектурний об'єкт, Україна

Будинок над водоспадом (Кауфмана) у штаті Пенсильванія – визначний архітектурний об'єкт, США

Будинок магістрату у Ніжині – втрачений визначний архітектурний об'єкт, Чернігівська обл., Україна

Будинок Нової Біржі в Одесі – пам'ятка архітектури національного значення, Україна

Будинок обсерваторії в Миколаєві – пам'ятка архітектури національного значення, Україна

Будинок полкової канцелярії у Козельці – архітектурна пам'ятка національного значення, Чернігівська обл., Україна

Будинок русько-польського магістрату в Кам'янці-Подільському – пам'ятка архітектури національного значення, Хмельницька обл., Україна

Будинок Старої Біржі в Одесі – пам'ятка архітектури національного значення, Україна

Будинок Хундертвассера у Відні – визначний архітектурний об'єкт, Австрія

Будівля Берлінської філармонії – визначний архітектурний об'єкт, Німеччина

Будівля міського театру в Чернівцях – пам'ятка архітектури національного значення, Україна

Будівля музею сучасного мистецтва С. Гуггенхайма в Більбао – визначний архітектурний об'єкт, провінція Біскайя, Іспанія

Будівля музею сучасного мистецтва С. Гуггенхайма в Нью-Йорку – визначний архітектурний об'єкт, США

Будівля панорами «Оборона Севастополя» у Севастополі – пам'ятка архітектури національного значення, Україна

Будівля парламенту в Будапешті – архітектурна пам'ятка, частина пам'ятки всесвітньої спадщини ЮНЕСКО, Угорщина

Будівля синагоги в Гусятині – пам'ятка архітектури національного значення, Тернопільська обл., Україна

Будівля Сіднейської опери – пам'ятка всесвітньої спадщини ЮНЕСКО, Австралія

Будівля Сецесіону у Відні – визначний архітектурний об'єкт, Австрія

Будівля театру Гранд-опера в Парижі – визначний архітектурний об'єкт, Франція

Будівля театру опери і балету в Донецьку – пам'ятка архітектури національного значення, Україна

Будівля театру опери і балету в Києві – пам'ятка архітектури національного значення, Україна

Будівля театру опери і балету у Львові – пам'ятка архітектури національного значення, Україна

Будівля театру опери і балету в Одесі – пам'ятка архітектури національного значення, Україна

Будівля Центру мистецтв ім. Ж. Помпіду в Парижі – визначний архітектурний об'єкт, Франція

Будуар – приватна кімната

Булеверей – адміністративна споруда в античній Греції

Булле, Етьєн Луї (фр. Boule, Etienne-Louis; 12.02.1729, м. Париж, Франція – 04.02.1799, там само) – архітектор, представник класицизму, Франція

Бульвар – широка вулиця чи алея з рядами дерев обабіч

Бунгало – тип заміського будинку.

Буншафт (Баншафт), Гордон (англ. Bunshaft, Gordon; 09.09.1909, м. Баффало, штат Нью-Йорк, США – 06.08.1990, м. Нью-Йорк, США) – архітектор, лауреат Прітцкерівської премії (1988), США

Бьом, Готтфрід (нім. Böhm, Gottfried; 23.01.1920, м. Оффенбах, федеральна земля Гессен, Німеччина) – архітектор і скульптор, лауреат Прітцкерівської премії (1986), Німеччина

Бюст – див. *Погруддя*

Вавель – королівський замок у м. Кракові, архітектурний комплекс, частина пам'ятки всесвітньої спадщини ЮНЕСКО, Малопольське воєводство, Польща

Вавилон (у архітектурі) – графічна система пропорціонування в архітектурі Київської Русі

Вагнер, Отто Коломан (нім. Wagner, Otto Koloman; 13.07.1841, м. Відень, Австрія – 11.04.1918, там само) – архітектор, представник стилів історизм і модерн, лідер сецесіон-стилю, автор низки споруд у Відні, Австрія

Ваза – декоративна посудина, що використовується для оздоблення будинків, огорож, сходів, садово-паркових ансамблів

Вазарі, Джорджо (іт. Vasari, Giorgio; 30.07.1511, м. Арещо, тепер регіон Тоскана, Італія – 27.06.1574, м. Флоренція, тепер регіон Тоскана, Італія) – архітектор, художник доби Пізнього Ренесансу, теоретик і історик мистецтва, Італія

Вайнгорт, Лев Семенович (27.11.1912, м. Варшава, тепер Польща – 18.04.1994, м. Полтава, Україна) – архітектор, реставратор, краєзнавець,

головний архітектор Полтави (1939-1969), автор низки споруд у Полтаві, Україна

Вал оборонний – оборонна споруда у вигляді видовженого земляного насипу

Вал, валик – один з основних обломів архітектурних

Валганг – елемент оборонних укріплень у вигляді тераси

Валлен-Деламот, Жан-Батіст-Мішель (фр. Vallin de la Mothe, Jean-Baptiste; 1729, м. Ангулем, тепер регіон Нова Аквітанія, Франція – 07.05.1800, там само) – архітектор, представник стилів пізнього бароко та класицизму, автор низки споруд у Санкт-Петербурзі, Франція – Російська імперія

Валоризація – надання архітектурній формі додаткових властивостей, які підвищують її художню цінність

Ван дер Нюль, Едуард (нім. Van der Nüll, Eduard; 09.01.1812, м. Відень, Австрія — 04.04.1868, там само) – архітектор, педагог, один з основоположників «Стилю Рінгштрассе» та Віденської архітектурної школи, автор низки споруд у Відні, Австрія

Ван де Вельде, Анрі Клеманс (нід. Van de Velde, Henry Clemens; 03.04.1863, м. Антверпен, провінція Антверпен, Бельгія – 25.10.1957, кантон Цуг, Швейцарія) – архітектор, дизайнер і художник, один з основоположників стилю модерн, Бельгія – Швейцарія

Вант – сталевий трос для закріплення підвісних конструкцій

Ван Шу (кит. 王澐, англ. Wang Shu; 04.11.1963, м. Урумчі, Сіньцзян-Уйгурський автономний район, Китай) – архітектор, лауреат Прітцкерівської премії (2012), Китай

Василівська ротонда у Володимирі-Волинському – пам'ятка архітектури національного значення, Волинська обл., Україна

Василівська церква в Овручі – пам'ятка архітектури національного значення, Житомирська обл., Україна

Введенська церква у Артемівці – втрачений визначний архітектурний об'єкт, м. Мерефа, Харківська обл., Україна

Введенська церква у Бериславі – пам'ятка архітектури національного значення, Херсонська обл., Україна

Введенська церква у с. Трипілля – втрачений визначний архітектурний об'єкт, Київська обл., Україна

Вежа – архаїчна назва башти; башта, яка не має оборонної функції

Велика китайська стіна – архітектурна пам'ятка всесвітньої спадщини ЮНЕСКО, Китай

Велика мечеть Омейядів у Дамаску – архітектурна пам'ятка, частина пам'ятки всесвітньої спадщини ЮНЕСКО, Сирія

Велика шахська мечеть в Ісфахані – архітектурна пам'ятка, частина пам'ятки всесвітньої спадщини ЮНЕСКО, Іран

Великий (колосальний) ордер – ордерне вирішення будівлі, в якому колони або пілястри охоплюють два і більше поверхи

Великий палац у Петергофі – архітектурний ансамбль, архітектурна пам'ятка, м. Санкт-Петербург, РФ

Великого театру будівля у Варшаві – архітектурна пам'ятка, Польща

Велодром, велотрек – спортивна споруда для занять велосипедним спортом

Вендилович, Мирон Дем'янович (26.08.1919, с. Солинка, тепер Лєсковський повіт, Підкарпатське воєводство, Польща – 08.04.1992, м. Львів, Україна) – архітектор, лауреат Державної премії УРСР імені Тараса Шевченка (1972), Україна

Вентурі, Роберт (англ. Venturi, Robert, 25.06.1925, м. Філадельфія, штат Пенсильванія, США – 18.09.2018, там само) – архітектор, теоретик, один з основоположників постмодернізму, лауреат Прітцкерівської премії (1991), США

Веранда – відкрита або закрита неопалювана прибудова до будинку

Вербицький, Олександр Матвійович (26.09.1875, м. Севастополь, тепер Україна – 09.11.1958, м. Київ, тепер Україна) – архітектор, інженер, педагог, представник модерну, автор низки споруд у Києві, Україна

Версальський палацово-парковий ансамбль – пам'ятка всесвітньої спадщини ЮНЕСКО, Франція

Вертикальне членування ордера – послідовне розміщення по вертикалі основних складових частин ордера архітектурного

Верф – суднобудівне або судноремонтне підприємство з відповідними спорудами (доки, стапелі тощо)

Верх – характерне для української церковної архітектури увінчання будівель або окремих приміщень у вигляді піраміди чи кількох зрізаних пірамід, поєднаних призмами, які чергуються, послідовно зменшуючись

Верхній Бельведер у Відні – архітектурна пам'ятка, частина пам'ятки всесвітньої спадщини ЮНЕСКО, Австрія

Верхній замок у Вільнюсі – архітектурна пам'ятка, частина пам'ятки всесвітньої спадщини ЮНЕСКО, Литва

Верхній замок у Луцьку – пам'ятка архітектури національного значення, Україна

Верхові церкви – церковні будівлі, увінчані одним або кількома верхами

Верховної Ради України будинок у Києві – пам'ятка архітектури національного значення, Україна

Вестверк – монументальний західний фасад храмів, розташований перпендикулярно до головної нави, характерний для дороманського і романського стилів

Вестибюль – переднє приміщення у громадських та житлових будівлях, призначене для прийому і розподілу потоків відвідувачів

Вестмінстерське абатство в Лондоні – готична церква святого Петра, частина пам'ятки всесвітньої спадщини ЮНЕСКО, Велика Британія

Вестмінстерський палац у Лондоні – будівля британського парламенту, частина пам'ятки всесвітньої спадщини ЮНЕСКО, Велика Британія

Вечерський, Віктор Васильович (15.08.1958, м. Київ, тепер Україна) – історик архітектури, містобудівник, пам'яткознавець, педагог, дослідник історичних населених місць, двічі лауреат Державної премії України в галузі архітектури (1998, 2007), Україна

Видубицький монастир у м. Києві – пам'ятка архітектури національного значення, Україна

Викружка – криволінійний увігнутий профіль декору, за обрисом – чверть кола

Випусти – у дерев'яній церковній архітектурі – бруси, кінці яких виступають назовні з площини стіни й слугують опорою для опасання чи піддашся

Високий замок у Львові – втрачений визначний архітектурний об'єкт, частина пам'ятки всесвітньої спадщини ЮНЕСКО, Україна

Вишгород – фортеця (цитадель) всередині античного чи середньовічного міста

Вишневецький палац – пам’ятка архітектури національного значення, Збаразький район, Тернопільська обл., Україна

Віадук – міст, транспортна і пішохідна комунікація через природні чи антропогенні перешкоди

Вівалта, Рамон (ісп. Vilalta, Ramon; 25.04.1960, м. Олот, автономний регіон Каталонія, Іспанія) – архітектор, лауреат Прітцкерівської премії (2017), Іспанія

Вівтар – місце для жертвопринесення; у християнському храмі – його східна частина, відокремлена від решти приміщень

Вівтар Зевса в Пергамі – античний грецький вівтар з м. Пергам (тепер Туреччина) – визначна архітектурна пам’ятка, тепер у м. Берлін, Німеччина

Вігвам – тимчасове розбірне житло індіанців-кочівників у Північній Америці

Віг, Янош Яношевич (21.01.1947, м. Ужгород, тепер Україна) – архітектор, педагог, автор низки споруд у Києві, лауреат Державної премії України в галузі архітектури (1995), Україна

Відкрита башта – башта, у якій відсутня одна стіна, звернена у замковий двір, для забезпечення нагляду за найманцями, котрі обороняли башту

Відродження – культурний рух в Європі 14 – 17 ст., що ґрунтувався на ідеалах гуманізму та орієнтувався на спадщину античності; одночасно – назва цієї історичної епохи, для якої характерна архітектурна стилістика Ренесансу

Відтворення (відбудова) пам’ятки архітектури – різновид архітектурно-реставраційних робіт, що полягає в науково обґрунтованій натурній відбудові втраченого об’єкта архітектурної спадщини

Вікторіанський стиль – один зі стильових напрямів історизму 2-ї пол. 19 ст.

Вілла – заміський комфортабельний будинок з садом або парком

Вілла Джулія в Римі – архітектурна пам’ятка, Італія

Вілла імператора Адріана в Тіволі – пам’ятка всесвітньої спадщини ЮНЕСКО, регіон Лаціо, Італія

Вілла Ротонда поблизу Віченци – пам’ятка всесвітньої спадщини ЮНЕСКО, регіон Венето, Італія

Віляновський палацово-парковий ансамбль у Варшаві – архітектурна пам'ятка, Польща

Вімперг – характерний для готики високий гостроконечний декоративний щипець, що завершує портали і віконні прорізи будівель

Вінець – у дерев'яній архітектурі горизонтальний ряд колод (брусів), зв'язаних між собою на кутах врубками

Вінчання – архітектурний елемент, який завершує увесь будинок чи його частину

Вінйола, Джакомо Бароцці да (іт. Vignola, Giacomo Barozzi da; 01.10.1507, м. Вінйола, тепер регіон Емілія-Романья, Італія – 07.07.1573, м. Рим, Італія) – архітектор, теоретик, представник Пізнього Ренесансу, маньєризму та раннього бароко, автор низки споруд у Римі, Італія

Віолле ле Дюк, Ежен Еммануель (фр. Viollet-le-Duc, Eugene Emmanuel; 27.01.1814, м. Париж, Франція – 17.09.1879, м. Лозанна, кантон Во, Швейцарія) – архітектор, реставратор, історик і теоретик архітектури, автор низки реставрацій визначних пам'яток, Франція

Вірменський собор у Львові – пам'ятка архітектури національного значення, частина пам'ятки всесвітньої спадщини ЮНЕСКО, Україна

Вітраж – вид монументально-декоративного мистецтва, пов'язаного з архітектурою: тематична або декоративна композиція, виконана з різнобарвного скла і розрахована на візуальне сприйняття на просвіт

Вітрувій (Марк Вітрувій Полліон, лат. Marcus Vitruvius; бл. 80–70 р. до н.е. – бл. 15 р. до н.е.) – римський військовий та цивільний інженер, перший теоретик архітектури

Вітряк – вітряний млин, споруда, призначена для молоття зерна з використанням енергії вітру

Владимира та Суздаля білокам'яні пам'ятки – пам'ятки всесвітньої спадщини ЮНЕСКО у Владимирській області, РФ

Вобан, Себастьян (фр. marquis de Vauban, Sebastien Le Prestre; 15.05.1633, м. Сен-Леже-де-Фушре, тепер м. Сен-Леже-Вобан, регіон Бургундія-Франш-Конте, Франція – 30.03.1707, м. Париж, Франція) – військовий інженер, архітектор, теоретик фортифікації, Франція

Водограй – див. *Фонтан*

Вознесенська церква у Березні – втрачений визначний архітектурний об'єкт, смт. Березна, Чернігівська обл., Україна

Вознесенська церква у с. Волиця Деревлянська – пам'ятка архітектури національного значення, Львівська обл., Україна

Вознесенська церква в Коломенському – архітектурна пам'ятка, частина пам'ятки всесвітньої спадщини ЮНЕСКО, м. Москва, РФ

Вознесенська церква в Чесниках – пам'ятка архітектури національного значення, Івано-Франківська обл., Україна

Вознесенська церква в Чорткові – пам'ятка архітектури національного значення, Тернопільська обл., Україна

Вознесенська церква в Ясіні – пам'ятка архітектури національного значення, пам'ятка всесвітньої спадщини ЮНЕСКО, Закарпатська обл., Україна

Вознесенський монастир у Переяславі – пам'ятка архітектури національного значення, Київська обл., Україна

Волове око – кругле віконце в церкві

Володимирський собор у Києві – пам'ятка архітектури національного значення, Україна

Володимирський собор у Херсонесі – пам'ятка архітектури національного значення, частина пам'ятки всесвітньої спадщини ЮНЕСКО, м. Севастополь, Україна

Волюта – пластична архітектурно-декоративна деталь, скульптурна прикраса у вигляді завитка, спіралі іонічної капітелі з вічком у центрі

Воронцовський палац в Одесі – пам'ятка архітектури національного значення, Україна

Ворота – широкий проїзд або прохід в огорожі, мурі, фасадній стіні, що зачиняється стулками або ґратами і з'єднує внутрішній простір з зовнішнім

Воскресенська церква в Батурині – пам'ятка архітектури національного значення, Чернігівська обл., Україна

Воскресенська церква у Сосниці – втрачений визначний архітектурний об'єкт, Чернігівська обл., Україна

Воскресенська церква в Сумах – пам'ятка архітектури національного значення, Україна

Воскресенська церква у с. Товстий Ліс – втрачена пам'ятка архітектури національного значення, Київська обл., Україна

Восьмерик – споруда або її частина у вигляді восьмигранної призми

Врубка – сполучення елементів дерев'яної конструкції, при якому частина одного елемента входить у паз іншого; врубками з'єднуються бруси чи колоди у вінцях зрубу

Всіхсвятська церква Києво-Печерської лаври – пам'ятка архітектури національного значення, частина пам'ятки всесвітньої спадщини ЮНЕСКО, м. Київ, Україна

Втрачені об'єкти архітектурної спадщини України – визначні архітектурні об'єкти минулих історичних епох, які не збереглися дотепер, але щодо яких наявна інформація, зафіксована у будь-якій матеріальній формі (кресленики, фото, рисунки, картини, описи кіно- та відеозйомка тощо)

Габріель, Анж-Жак (фр. Gabriel, Ange-Jacques; 23.10.1698, м. Париж, Франція – 04.01.1782, там само) – архітектор, представник класицизму, Франція

Гавіт – у вірменській середньовічній архітектурі приміщення, аналогічне притвору в храмі

Гай, Генріх Юліан (пол. Gay, Henryk Julian; 10.01.1875, м. Варшава, тепер Польща – 03.10.1936, там само) – архітектор, представник неокласицизму і модерну, автор низки споруд у Києві, Мінську, Варшаві, Польщі, Україна

Галерея – вузьке довге приміщення

Галицького крайового сейму будинок у Львові – пам'ятка архітектури національного значення, Україна

Гамаліївський монастир – ансамбль пам'яток архітектури національного значення, Сумська обл., Україна

Гансен, Теофіл Едуард фон (нім. Hansen, Theophil Edvard Freiherr von; 13.07.1813, м. Копенгаген, Данія – 17.02.1891, м. Відень, Австрія) – архітектор, педагог, представник неокласицизму, автор низки споруд в Афінах і Відні, Австрія

Гараж – приміщення для зберігання автомобілів

Гаргуля – у готичній архітектурі витесаний з камню водостік, скульптурно оздоблений у вигляді голови фантастичної тварини чи людини

Гарем – приміщення для жінок у багатому мусульманському будинку

Гардероб – приміщення для зберігання одягу

Гардський міст – античний римський акведук, пам'ятка всесвітньої спадщини ЮНЕСКО, регіон Окситанія, Франція

Гармонія (в архітектурі) – співмірність окремих частин будови чи архітектурного ансамблю в цілому і між собою

Гарньє, Шарль (фр. Garnier, Jean-Louis-Charles; 06.11.1825, м. Париж, Франція – 03.11.1898, там само) – архітектор, історик архітектури, представник історизму (еклектики), автор низки споруд у Парижі, Франція

Гауді, Антоніо (ісп. Antonio Placido Guillermo Gaudi y Cornet, 25.06.1852, м. Реус, автономний регіон Каталонія, Іспанія – 10.06.1926, м. Барселона, автономний регіон Каталонія, Іспанія) – архітектор, представник історизму та модерну, автор низки споруд у Барселоні, Іспанія

Геврик, Тит Богданович (13.07.1936, м. Дрогобич, тепер Львівська обл., Україна) – архітектор, мистецтвознавець, член-кореспондент Української вільної академії наук у США, автор праць про архітектурні пам'ятки України, Україна – США

Гейсон – верхня частина карнизу

Гельмер, Германи Готтліб (нім. Helmer, Hermann Gottlieb; 13.07.1849, м. Гамбург, Німеччина – 02.04. 1919, м. Відень, Австрія) – архітектор, представник історизму, автор низки театрів у багатьох містах Європи, у т. ч. й України, Австрія – Україна

Генеральний план – містобудівна документація, наукове й проектне обґрунтування перспектив розвитку населеного пункту

Георгіївська церква в Києві – втрачений визначний архітектурний об'єкт, Україна

Гері, Френк (Гольдберг, Ефраїм, англ. Gehry, Frank Owen; 28.02.1929, м. Торонто, провінція Онтаріо, Канада) – архітектор, представник деконструктивізму, лауреат Прітцкерівської премії (1989), Канада – США

Герма – чотиригранний стовп, завершений бюстом чи скульптурним зображенням голови

Герса – рухомі ґрати, опускаючи які можна було закрити від нападників арку замкової брами

Гесте, Вільям (англ. Nastie, William, рос. Гесте, Василий Иванович; 1763 (можливо 1753), регіон Шотландія, Велика Британія – 04.06.1832, Царське Село, тепер м. Пушкін, Санкт-Петербург, РФ) – архітектор, представник класицизму, автор перепланування низки міст Російської імперії, Велика Британія – Російська імперія

Гирка – архітектурна деталь на стику двох малих декоративних арок

Гідропарк – озеленена рекреаційна територія поблизу акваторії

Гіжицький, Павло (пол. Giżycki, Paweł; 24.01.1692, Польща – 28.01.1762, м. Кременець, тепер Тернопільська обл., Україна) – архітектор, представник бароко, автор низки сакральних споруд, Польща – Україна

Гільдебрандт, Йоганн Лукас фон (нім. Hildebrandt, Johann Lucas von; 14.11.1668, м. Генуя, тепер регіон Лігурія, Італія – 16.11.1745, м. Відень, Австрія) – архітектор, представник бароко, автор низки споруд у Центральній Європі, Австрія

Гімар, Ектор (фр. Guimard, Hector; 10.03.1867, м. Ліон, регіон Овернь-Рона-Альпи, Франція – 20.05.1942, м. Нью-Йорк, США) – архітектор, дизайнер, представник стилю ар-нуво, автор низки споруд у Парижі, Франція

Гімназії вищих наук будівля в Ніжині – пам'ятка архітектури національного значення, Чернігівська обл., Україна

Гінзбург, Олександр Маркович (06.07.1876, м. Слов'янськ, тепер Донецька обл., Україна – 1949, м. Харків, тепер Україна) – архітектор, педагог, теоретик архітектури, автор низки будівель у м. Харкові, Україна

Гіпостиль (гіпостильний зал) – великий багатоколонний зал палацу або храму в Стародавньому Єгипті

Гіпподам з Мілета (грец. Ἰππόδαμος ο Μιλήσιος, також Іпподам, 498 до н.е. – 408 до н.е.) – античний грецький архітектор і містобудівник

Гіпподамове розпланування – регулярна система розпланування міст в античній грецькій архітектурі

Гірлянда – орнаментальний скульптурний мотив в архітектурі

Главка, Йозеф (чеськ. Hlávka, Josef; 15.02.1831, м. Пржештице, тепер Пльзеньський край, Чехія – 11.03.1908, м. Прага, Чехія) – архітектор, представник історизму, меценат, один з фундаторів Чеської академії наук, автор низки споруд у Чернівцях, Чехія – Україна

Гласис (глазис) – відкрита похила площина з зовнішнього боку фортечного рову

Глибченко, Вадим Володимирович (01.04.1953, м. Київ, тепер Україна – 12.07.2000, там само) – архітектор, реставратор, лауреат Державної премії УРСР імені Тараса Шевченка (1983), Україна

Глухівсько-Петропавлівський монастир – частково втрачений визначний архітектурний ансамбль, поблизу с. Будища, Сумська обл., Україна

Гнєздилов, Василь Георгійович (14.01.1922, с. Нижній Реут, тепер Фатізький район, Курська обл. – 08.05.1999, м. Київ, Україна) – архітектор і скульптор, автор низки пам'ятників в Україні, лауреат Державної премії УРСР імені Тараса Шевченка (1979), Україна

Говденко, Маріоніла Мойсеївна (23.08.1918, Київ – 16.01.2012, там само) – архітектор, реставратор, історик архітектури, автор реставрації низки архітектурних пам'яток, Україна

Голландський, Павло Іванович (1861, м. Аксай, тепер Ростовська область, РФ – 06.02.1939, м. Сімферополь, тепер АР Крим, Україна) – архітектор, представник історизму, автор низки споруд у Києві, музеєзнавець, Україна

Головченко, Георгій Геннадійович (05.07.1931, м. Луганськ тепер Україна) – архітектор, лауреат Державної премії УРСР імені Тараса Шевченка (1973), Україна.

Голосник – керамічна посудина з відкритою горловиною, вмурована в стіну чи склепіння в інтер'єрі храму для поліпшення його акустичних якостей

Гопкало, Вадим Іванович (26.02.1917, м. Полтава, тепер Україна – 26.10.1995, м. Київ, Україна) – архітектор, лауреат Державної премії УРСР імені Тараса Шевченка (1985), Україна

Горголевський, Зигмунд (пол. Gorgolewski, Zygmunt; 14.02.1845, м. Шулітц, тепер м. Солець-Куявський, Куявсько-Поморське воєводство, Польща – 06.07.1903, м. Львів, тепер Україна) – архітектор, представник історизму (еклектики), автор будівлі Львівського театру опери та балету ім. С. Крушельницької, Польща – Україна

Горельєф – скульптурна композиція, виконана на площині, високий рельєф, у якому зображення виступає над площиною більше як на половину свого об'єму

Горжа – тильна частина укріплення

Горище – закритий простір між покриттям даху і перекриттям горішнього поверху в будинках з вальмовими дахами

Горнверк – допоміжне укріплення, розташоване перед валом фортеці, яке складається з двох напівбастіонів і куртини між ними і в плані має накреслення, схоже на роги бика

Городецький, Лешек Дезидерій Владислав (пол. Horodecki, Leszek Dezydery Władysław; 04.06.1863, с. Шолудьки, тепер Немирівський район, Вінницька обл. – 03.01.1930, м. Тегеран, Іран) – архітектор, представник історизму та модерну, автор низки споруд у Києві, Україна – Польща

Городище – давнє укріплене поселення або його залишки

Горянська ротонда в Ужгороді – пам'ятка архітектури національного значення, Україна

Гостиний двір – комплекс торговельних споруд довкола прямокутного в плані двору

Готель – будинок з мебльованими кімнатами для тимчасового проживання

Готика – стиль архітектури і мистецтва Середньовічної Європи (Пізнього Середньовіччя)

Гоффман, Йозеф Франц Марія (нім. Hoffmann, Josef Franz Maria; 15.12.1870, м. Пірніц, тепер Бртніце, регіон Височина, Чехія – 7.05.1956, м. Відень, Австрія) – архітектор, один з основоположників стилю сецесії, автор низки споруд у Відні, Австрія

Граужис, Олег Олександрович (16.09.1944, м. Київ, тепер Україна – 28.01.2018, там само) – архітектор, реставратор, автор проєктів реставрації та відтворення низки архітектурних пам'яток, лауреат Державної премії у галузі архітектури (2003), Україна

Графіка архітектурна – сукупність зображувальних засобів фіксації архітектурного задуму на всіх стадіях проєктування, кресленики й рисунки

Грачова, Алла Василівна (26.09.1935, м. Київ, тепер Україна) – архітектор, лауреат Державної премії УРСР імені Тараса Шевченка (1984), Україна

Гребінь – верхнє горизонтальне ребро даху, іноді називається коником

Гречина, Михайло Гнатович (11.04.1902, с. Будище, тепер Черкаський район, Черкаська обл., Україна – 21.06.1979, м. Київ, тепер Україна) –

архітектор, лауреат Державної премії УРСР імені Тараса Шевченка (1985), Україна

Григор'єв, Сергій Вікторович (28.02.1896, м. Харків, тепер Україна – 10.06.1975, м. Сент-Пол, штат Міннесота, США) – архітектор, представник конструктивізму та радянського ретроспективізму, автор низки споруд у Києві, Україна

Григорович-Барський, Іван Григорович (1713, с. Літковичі, тепер Великі Літки, Броварський район, Київська обл. – 10.09.1791, м. Київ, тепер Україна) – архітектор, представник бароко, автор низки споруд у Києві, Україна

Грифон – в античній грецькій міфології, фантастична тварина, зображення якої широко використовувалися в архітектурі

Гробниця – архітектурна споруда, в якій спочиває прах померлого і яка увічніює його пам'ять

Гродненський замок – архітектурна пам'ятка, м. Гродно, Білорусь

Гропіус, Вальтер Адольф Георг (нім. Gropius, Walter Adolph Georg; 18.05.1883, м. Берлін, Німеччина – 05.07.1969, м. Бостон, штат Массачусетс, США) – архітектор, один з фундаторів стилю сучасної архітектури (функціоналізму, модернізму), керівник Баухаузу, автор низки споруд у Європі та США, Німеччина – США

Грот – паркова споруда у вигляді неглибокої печери, перекритої склепінням

Губернського земства будинок у Полтаві – пам'ятка архітектури національного значення, Україна

Гульбище – тераса або галерея, що прилягає до будівлі на рівні перекриття цокольного або першого поверху

Гундертвассер (Хундертвассер), Фріденсрайх (нім. Hundertwasser, Friedensreich, 15.12.1928, м. Відень, Австрія – 19.02.2000, Нова Зеландія) – архітектор, дизайнер, художник, представник екологічного напрямку в архітектурі, автор низки будівель у країнах Центральної Європи, Австрія

Гурт – архітектурна деталь у вигляді профільованої смуги

Гусельникова, Тамара Валентинівна (23.09.1940, м. Борзя, Читинська область, тепер РФ) – архітектор, реставратор, лауреат Державної премії УРСР імені Тараса Шевченка (1981), Україна

Густинський монастир у с. Густиня – ансамбль пам'яток архітектури національного значення, Чернігівська обл., Україна

Ганок – критий або відкритий майданчик зі східцями перед входом у будинок

Гонт – дерев'яний покрівельний матеріал

Гражда – комплекс житлового будинку і господарських споруд на Гуцульщині, які утворюють замкнутий прямокутний дворик

Дах – огорожувальна конструкція над будинком, що захищає його від атмосферних опадів.

Двір – огорожена земельна ділянка, на якій розташовані будівлі одного господарства.

Двірцевої площі архітектурний ансамбль у Санкт-Петербурзі – ансамбль архітектурних пам'яток, частина пам'ятки всесвітньої спадщини ЮНЕСКО, РФ

Деамбулаторій – круговий обхід довкола головної апсиди католицького собору

Дебаркадер – плавуча несамохідна споруда, пристань

Дебоскет, Данило (фр. de Bosquet, 1703, м. Кристьян Єрланк, Пруссія – після 1761) – військовий інженер, картограф, автор проектів реконструкції фортець в Україні, Франція – Російська імперія

Де Вігте, Ян (пол. De Witte, Jan; 08.06.1709, м. Кам'янець-Подільський, тепер Хмельницька обл., Україна – 24.12.1785, там само) – військовий інженер та архітектор, представник бароко, автор низки споруд в Україні, Україна – Польща

Деволлан, Франц (фр. de Wollant, François Sainte; 20.09.1752, м. Антверпен, Нідерланди – 30.11.1818, м. Санкт-Петербург, Російська імперія) – інженер і архітектор, автор плану забудови Одеси, Нідерланди – Російська імперія

Дезурбанізм – напрям в архітектурі та містобудуванні 20 ст.

Деконструктивізм – напрям в архітектурі кін. 20 – поч. 21 ст.

Декор – сукупність прикрас архітектурної споруди (в інтер'єрі й на фасадах)

Декуманус – головна вулиця античного римського міста, що проходила в напрямку схід-захід

Делорм, Філібер (фр. De l'Orme, Philibert; бл.1510, м. Ліон, тепер регіон Овернь-Рона-Альпи, Франція – 08.01.1570, м. Париж, Франція) – архітектор епохи Відродження, представник стилю ренесанс, автор низки палацових споруд, Франція

Дендрарій – колекція дерев і кущів, ділянка ботанічного саду

Дендропарк – парк ландшафтного типу на базі природної ділянки лісу, поєднаної з дендрарієм

Дентикули, зубчики – декоративний мотив у вигляді горизонтальної смуги зубчиків (кубиків) під карнизами ордерів архітектурних

Дерев'яна архітектура – архітектура, що використовує дерево як будівельний матеріал

Держпром у Харкові – пам'ятка архітектури національного значення, Україна

Десюдепорт – панно, розташоване над дверима

Десятинна церква у Києві – втрачений визначний архітектурний об'єкт, пам'ятка археології національного значення, Україна

Деталь архітектурна – елемент будинку, що відіграє певну роль в його зовнішньому вигляді чи інтер'єрі

Дефанс – діловий район з комплексом модерністської забудови в Парижі, Франція

Дзвіниця – сакральна споруда, призначена для підвішування дзвонів

Дзвіниця церкви святого Михайла у с. Ясениця Замкова – пам'ятка архітектури національного значення, Львівська обл., Україна

Джонс, Ініго (англ. Jones, Inigo; 15.07.1573, м. Лондон, Велика Британія – 21.06.1652, там само) – архітектор, художник, дизайнер епохи Відродження, автор низки споруд у Лондоні, Велика Британія

Джонсон, Філіп (англ. Johnson, Philip; 08.07.1906, м. Клівленд, штат Огайо, США – 25.01.2005, м. Нью-Канаан, штат Коннектикут, США) – архітектор, представник модернізму, автор низки споруд у США і Європі, лауреат Прітцкерівської премії (1979), США

Джума-Джамі – мечеть у Євпаторії, пам'ятка архітектури національного значення, АР Крим, Україна

Дизайн – комплексна творча діяльність з формування предметного середовища; художнє конструювання, один з видів проектної роботи

Динька – вид декоративної прикраси колонок в російській архітектурі

Диптер – тип античного грецького храму з подвійною колонадою по периметру

Дисгармонія – порушення цілісності й пропорційності архітектурної форми

Дисиметрія – часткове порушення симетрії

Дитинець – центральна укріплена частина міста доби Київської Русі

Дияконник – у православних храмах приміщення на південь (праворуч) від вівтаря, призначене для зберігання церковного вбрання і начиння

Дівоча башта в Баку – архітектурна пам'ятка, частина пам'ятки всесвітньої спадщини ЮНЕСКО, Азербайджан

Дінценгофер, Кіліан Ігнац (нім. Dientzenhofer, Kilian Ignaz, Прага, тепер Чехія – 12.12.1751, там само) – архітектор, представник бароко, автор низки споруд у Чехії, Чехія – Німеччина – Австрія

Дінценгофер, Крістоф (нім. Dientzenhofer, Christoph, 07.07.1655, м. Браненбург, федеральна земля Баварія, Німеччина – 20.06.1722, м. Прага, тепер Чехія) – архітектор, представник бароко, автор низки споруд у Празі й Чехії, Чехія – Німеччина

Дніпрогес – пам'ятка архітектури національного значення, м. Запоріжжя, Україна

Добровольський, Анатолій Володимирович (09.05.1910, с. Буки тепер Малинський район, Житомирська обл., Україна – 19.04.1988, м. Київ, тепер Україна) – архітектор, головний архітектор Києва (1950-1955), один з авторів забудови вул. Хрещатик, представник радянського ретроспективізму й модернізму, Україна

Дольмен – мегалітична поховальна споруда

Дольник, Олександр Теодорович (17.06.1954, м. Дніпро, тепер Україна – 12.07.2013, там само) – архітектор, автор низки споруд та житлових комплексів у м. Дніпрі, лауреат Державної премії України в галузі архітектури (2007), Україна

Домінанта – архітектурна форма чи споруда, що сприймається як головна

Домініканський монастир у Баталї – архітектурний ансамбль, національна пам'ятка, пам'ятка всесвітньої спадщини ЮНЕСКО, регіон Центр, Португалія

Домініканський монастир у Летичеві – пам'ятка архітектури національного значення, Хмельницька обл., Україна

Домініканський монастир у Львові – пам'ятка архітектури національного значення, частина пам'ятки всесвітньої спадщини ЮНЕСКО, Україна

Домініканський монастир у Тернополі – пам'ятка архітектури національного значення, Україна

Домницький монастир – ансамбль пам'яток архітектури, Менський район, Чернігівська обл., Україна

Домський собор у Ризі – архітектурна пам'ятка, частина пам'ятки всесвітньої спадщини ЮНЕСКО, Латвія

Донжон – головна башта феодального замку

Доричний кіматій – один з основних обломів архітектурних, профіль якого утворений двома дугами

Доричний ордер – один із трьох класичних грецьких ордерів архітектурних

Дослідження архітектурно-археологічні – комплекс натурних досліджень архітектурної пам'ятки в процесі реставрації її

Доші, Балкрішна (англ. Doshi, Balkrishna; 1927, м. Пуна, штат Махараштра, Індія) – архітектор, лауреат Прітцкерівської премії (2018), Індія

Дранка (драниця, дрань) – покрівельний матеріал у вигляді тонких довгих дощок

Дубнівський замок – пам'ятка архітектури національного значення, м. Дубно, Рівненська обл., Україна

Дубровський, Павло Андрійович (1783 – ?) – архітектор, представник класицизму, автор низки споруд у Києві та палацу в с. Сокиринці, Чернігівська обл., Україна

Дусбург, Тео ван (нід. Doesburg, Theo van, справжнє ім'я Крістіан Еміль Марі Кюппер / нід. Christian Emil Marie Küpper; 30.08.1883, м. Утрехт, Нідерланди – 07.03.1931, м. Давос, кантон Граубюнден, Швейцарія) – архітектор і художник, засновник мистецької групи «Де Стил», Нідерланди

Дьомін, Мефодій Михайлович (24.05.1903, м. Київ, тепер Україна – 03.03.1988, там само) – архітектор, містобудівник, педагог, реставратор, автор реставрації низки пам'яток у Києві, Україна

Дьомін, Микола Мефодійович (15.09.1931, м. Київ, Україна) – архітектор і містобудівник, теоретик містобудування, доктор архітектури, член-кореспондент Національної академії мистецтв, автор низки архітектурних і містобудівних проєктів, лауреат премії Ради Міністрів СРСР (1989) та Державної премії України в галузі архітектури (1997), Україна

Дюльбер – палац у Корейзі – пам'ятка архітектури національного значення, АР Крим, Україна

Дюсерсо, Жак I Андруе (фр. Du Cerceau, Jacques I Androuet; біля 1515, м. Париж, Франція – 1585, м. Ансі, тепер регіон Рона-Альпи, Франція) – архітектор і художник доби Відродження, Франція

Дюсерсо, Жак II Андруе (фр. Du Cerceau, Jacques II Androuet; 1550 – 1614) – архітектор доби Відродження, представник французького ренесансу, автор проєктів палаців Лувр і Тюільрі в Парижі, Франція

Дяченко, Дмитро Михайлович (14.08.1887, м. Таганрог, тепер Ростовська обл, РФ – 21.05.1942, Кам'янський концтабір ГУЛАГ СРСР, Саратовська обл., тепер РФ) – архітектор, представник українського неobaroko, засновник і ректор Українського архітектурного інституту в м. Києві, автор низки споруд у Києві й Україні, Україна

Едікула – ніша в стіні

Ейфелева вежа – архітектурна пам'ятка, частина пам'ятки всесвітньої спадщини ЮНЕСКО, м. Париж, Франція

Еклектика, еклектизм (історизм) – провідний напрям в архітектурі 2-ї пол. 19 ст.

Екседра – архітектурна форма у вигляді півциліндра, перекритого півкуполом (конхою)

Експресіонізм (в архітектурі) – напрям в архітектурі 1-ї пол. 20 ст.

Екстер'єр – зовнішній вигляд будівлі

Емпора (емпори) – галерея або приміщення над бабинцем церкви

Ентазис – нерівномірність зміни товщини колони по висоті

Ерехтейон – храм на Афінському Акрополі, архітектурна пам'ятка, частина пам'ятки всесвітньої спадщини ЮНЕСКО, Греція

Еркеп – частина приміщення, яка виступає за лицьову поверхню зовнішньої стіни будинку

Ерлах, Йоган Бернгард Фішер фон (нім. Erlach, Johann Bernhard Fischer von; 20.07.1656, м. Грац, федеральна земля Штирія, Австрія – 05.04.1723, м. Відень, Австрія) – архітектор, історик архітектури, представник стилю бароко, автор низки споруд в Центральній Європі, Австрія

Ернст, Федір Людвігович (09.11.1891, м. Київ, тепер Україна – 28.10.1942, м. Уфа, тепер Республіка Башкортостан, РФ) – мистецтвознавець, історик архітектури, пам'яткоохоронець, автор основоположних праць про українське мистецтво і архітектуру, Україна

Еррера, Хуан Батіста де (ісп. Herrera, Juan Bautista de; біля 1530, м. Роїс, тепер регіон Кантабрія, Іспанія – 15.01.1597, м. Мадрид, Іспанія) – архітектор доби Відродження, зачинатель стилю ерререско, автор архітектурних комплексів Аранхуес та Ескоріал, Іспанія

Ерререско – стиль в архітектурі Іспанії доби Відродження

Ескарп – укіс валу або рову в оборонній архітектурі

Ескіз – начерк, що фіксує архітектурний задум

Ескоріал – архітектурний ансамбль монастиря і палацу, пам'ятка всесвітньої спадщини ЮНЕСКО, поблизу Мадрида, Іспанія

Еспланада – широка незабудована площа перед замком, фортецею, громадською будівлею

Естакада – надземна, надводна мостова споруда для транспортного руху

Естетизм (в архітектурі) – система поглядів на природу і суть архітектури, що ґрунтується на уявленні про її естетичну сутність

Естрада – сценічний майданчик

Ехін – частина капітелі колони доричного ордеру

Єгипетський трикутник – прямокутний трикутник з простим співвідношенням сторін 3 : 4 : 5

Єгоров, Анатолій Михайлович (30.09.1922, м. Предгорне, тепер Східно-Казахстанська обл, Казахстан – 14.03.1991, м. Луганськ, тепер Україна) –

архітектор, лауреат Державної премії УРСР імені Тараса Шевченка (1973), Україна

Ежов, Валентин Іванович (07.07.1927, с. Кощеєво, тепер Івановська область, РФ – 25.08.2010, м. Київ, Україна) – архітектор, головний архітектор Києва (1981–1987), лауреат Державної премії України у галузі архітектури (2000), народний архітектор України (1999), автор низки споруд у Києві й Севастополі, Україна

Єзуїтський костел у Луцьку – пам'ятка архітектури національного значення, Україна

Єзуїтський костел у Львові – пам'ятка архітектури національного значення, частина пам'ятки всесвітньої спадщини ЮНЕСКО, Україна

Слецький Успенський монастир – пам'ятка архітектури національного значення, м. Чернігів, Україна

Слізаров, Віктор Дмитрович (20.08.1911, с. Пашково, тепер Веньовський район, Тульська область, РФ – 20.02.1995, м. Київ, Україна) – архітектор, один з розробників проекту відбудови вул. Хрещатик у Києві, автор низки споруд в Україні, Україна

Жалюзі – сонцезахисний пристрій на вікнах

Жежерін, Борис Петрович (27.07.1912, м. Київ, тепер Україна – 01.03.2006, там само) – архітектор, лауреат Державної премії України у галузі архітектури (1990), автор низки театральних будівель у містах України та споруд у Києві, Україна

Жежерін, Вадим Борисович (05.11.1946, м. Київ, тепер Україна) – архітектор, лауреат Державної премії України у галузі архітектури (1991), народний архітектор України (2004), автор низки споруд у Києві, Україна

Жертовник – приміщення на північ (ліворуч) від церковного вівтаря, або стіл ліворуч від престолу в вівтарі

Житло – будинки, призначені для постійного чи тимчасового мешкання людей

Жуков, Костянтин Миколайович (1873 – 07.03.1940, м. Харків, тепер Україна) – архітектор, теоретик і практик українського модерну, автор низки споруд у Харкові, Україна

Заболотний, Володимир Гнатович (13.08.1898, с. Карань, тепер у складі м. Переяслав, Київська область, Україна – 03.08.1962, м. Київ, тепер Україна) – архітектор, містобудівник, історик архітектури, головний архітектор м. Києва (1940–1941), президент Академії архітектури УРСР (1945 –1956), представник радянського ретроспективізму, автор низки споруд у Києві, Україна

Заборола – див. *Підсябиття*

Заборонене місто в Пекіні – палацовий ансамбль китайських імператорів, пам'ятка всесвітньої спадщини ЮНЕСКО, Китай

Забудова (багатоповерхова, малоповерхова, середньоповерхова, мішана, квартальна, периметральна, вільна, садибна, історична, традиційна, фонові, рядова, дисгармонійна) – сукупність будівель і споруд різного призначення на певній території

Забудова площі Ринок у Львові – пам'ятка архітектури національного значення, частина пам'ятки всесвітньої спадщини ЮНЕСКО, Україна

Задарський соборний комплекс – архітектурна пам'ятка, область Північна Далмація, Хорватія

Закомара – вінчання стіни в церковній архітектурі

Зал – велике приміщення, розраховане на одночасне перебування значної кількості людей

Зал століття у Вроцлаві – архітектурна пам'ятка, пам'ятка всесвітньої спадщини ЮНЕСКО, Нижньосілезьке воєводство, Польща

Залізничного вокзалу споруда у Києві – пам'ятка архітектури національного значення, Україна

Залізничного вокзалу споруда у Львові – пам'ятка архітектури національного значення, Україна

Залізничного вокзалу споруда у Чернівцях – пам'ятка архітектури національного значення, Україна

Залом (в архітектурі) – елемент багатоярусного верху церкви в українській архітектурі, комбінація зрізаної піраміди з прямовисною призмою

Замки Луари – архітектурні пам'ятки, розташовані в долині р. Луари, пам'ятка всесвітньої спадщини ЮНЕСКО, Франція

Зáмок – укріплене житло феодала

Замбк, замківий камінь – центральний клиновидний камінь у вершині арки або склепіння

Замок Вартбург – архітектурна пам'ятка, пам'ятка всесвітньої спадщини ЮНЕСКО, федеральна земля Тюрингія, Німеччина

Замок у Жовкві – пам'ятка архітектури національного значення, Львівська обл., Україна

Замок Капрарола (вілла Фарнезе) – архітектурна пам'ятка, поблизу м. Вітербо, регіон Лаціо, Італія

Замок Карлштейн – архітектурна пам'ятка, Середньочеський край, Чехія

Замок князів Корецьких-Острозьких у Корці – пам'ятка архітектури національного значення, Рівненська обл., Україна

Замок Крак де Шевальє – архітектурна пам'ятка, пам'ятка всесвітньої спадщини ЮНЕСКО, Сирія

Замок Куресааре – архітектурна пам'ятка, острів Сааремаа, Естонія

Замок Кусі – архітектурна пам'ятка, «пам'ятка вандалізму», регіон О-де-Франс, Франція

Замок Мальборк (Марієнбург) – архітектурна пам'ятка, пам'ятка всесвітньої спадщини ЮНЕСКО, Поморське воєводство, Польща

Замок Нойшванштайн – архітектурна пам'ятка, федеральна земля Баварія, Німеччина

Замок П'єрфон – архітектурна пам'ятка, регіон О-де-Франс, Франція

Замок Святого Ангела у Римі – архітектурна пам'ятка, Італія

Замок Тауер – архітектурна пам'ятка, пам'ятка всесвітньої спадщини ЮНЕСКО, м. Лондон, Велика Британія

Замок у Жовкві – пам'ятка архітектури національного значення, Львівська обл., Україна

Замок у Невицькому – пам'ятка архітектури національного значення, Закарпатська обл., Україна

Замок у Новомалині – пам'ятка архітектури національного значення, Рівненська обл., Україна

Замок у Поморянах – пам'ятка архітектури національного значення, Львівська обл., Україна

Замок Хімедзі – фортифікаційний архітектурний комплекс, пам'ятка всесвітньої спадщини ЮНЕСКО, префектура Хього, Японія

Замок Шамбор – архітектурна пам'ятка, частина пам'ятки всесвітньої спадщини ЮНЕСКО, один із замків Луари, регіон Центр-Долина Луари, Франція

Заповідник – територія з розташованими на ній об'єктами, які мають особливу історико-культурну цінність, що охороняється державою

Зарудний, Іван Петрович (1670, м. Київ, тепер Україна – 1727, м. Санкт-Петербург, тепер РФ) – архітектор і скульптор, представник українського бароко, автор низки споруд в Україні та Росії, Україна

Зауер, Йоган Баптист (17 ст.) – архітектор, представник бароко, автор низки церковних споруд в Україні та Литві, Україна – Польща – Литва – Німеччина

Захаб – укріплений в'їзд у замок чи фортецю

Захарієвич (Захаревиц), Альфред Владислав (пол. Zachariewicz, Alfred Władysław, 26.08.1871, м. Львів, тепер Україна – 11.07.1937, м. Варшава, Польща) – архітектор, художник, підприємець, автор проектів низки споруд у Львові та на заході України, Україна – Польща

Захарієвич (Захаревиц), Юліан Октавіан (пол. Zachariewicz, Julian Oktawian; 17.07.1837, м. Львів, тепер Україна – 27.12.1898, там само) – архітектор, засновник і організатор Львівської архітектурної школи, Україна – Польща

Збарзький замок – пам'ятка архітектури національного значення, Тернопільська обл., Україна

Звартноц – храм в Ечміадзині, архітектурно-археологічна пам'ятка, пам'ятка всесвітньої спадщини ЮНЕСКО, Вірменія

Земпер, Готтфрід (нім. Semper, Gottfried; 29.11.1803, м. Гамбург, Німеччина – 15.05.1879, м. Рим, Італія) – архітектор, теоретик мистецтва, представник історизму, автор низки споруд у Центральній Європі, Німеччина – Австрія – Швейцарія

Земперівська опера – архітектурна пам'ятка, м. Дрезден, федеральна земля Саксонія, Німеччина

Зем'янкін, Сергій Миколайович (16.09.1945, м. Львів, тепер Україна) – архітектор, лауреат Державної премії УРСР імені Тараса Шевченка (1980), Україна

Зиккурат – ступінчаста піраміда сакрального призначення в Стародавній Месопотамії

Зиккурат в Урі – архітектурно-археологічна пам'ятка, Ірак

Зиккурат Етеменанки у Вавилоні (Вавилонська вежа) – архітектурно-археологічна пам'ятка, Ірак

Зимовий палац у Санкт-Петербурзі – архітектурна пам'ятка, частина пам'ятки всесвітньої спадщини ЮНЕСКО, РФ

Зимовий сад – закрите приміщення, в якому на обмеженій площі розміщено живі рослини, скульптури і малі архітектурні форми

Зікард фон Зікардсбург, Август (нім. Sicard von Sicardsburg, August; 06.12.1813; м. Буда, тепер Будапешт, Угорщина – 11.06.1868; м. Вейдлінг, федеральна земля Нижня Австрія, Австрія) – архітектор, педагог, один з основоположників «Стилю Рінгштрассе» та Віденської архітектурної школи, автор низки споруд у Відні, Австрія

Золотий переріз (золотий перетин) – система пропорціонування, заснована на ірраціональних числових співвідношеннях

Золоті ворота у Києві – пам'ятка архітектури національного значення, Україна

Зона (в архітектурі) – виділена частина території, що має спільні ознаки

Зондаж – один з видів натурних досліджень архітектурних пам'яток.

Зони охорони пам'яток – території, в межах яких регламентується господарська і будівельна діяльність з метою збереження пам'яток та традиційного характеру середовища

Зруб – споруда з дерев'яних колод чи брусів, укладених горизонтально й на кутах з'єднаних врубками

Зубці-мерлони – завершення оборонних мурів в Середньовіччі

Зубчики – див. *Дентикули*

Зуєв, Володимир Олександрович (14.02.1918, м. Катеринослав, тепер м. Дніпро, Україна – 07.06.1986, там само) – архітектор, лауреат Державної премії УРСР імені Тараса Шевченка (1979), Україна.

Іваненко, Ірина Олександрівна (08.11.1939, м. Харків, тепер Україна – 24.03.2002, м. Київ, Україна) – архітектор, реставратор, лауреат Державної премії УРСР імені Тараса Шевченка (1983), Україна

Ігнащенко, Анатолій Федорович (28.01.1930, с. Захарівці, тепер Хмельницький район, Хмельницька обл., Україна – 05.04.2011, м. Київ, Україна) – архітектор і художник, лауреат Державної премії УРСР імені Тараса Шевченка (1974), Україна

Іконостас – стіна з розміщеними на ній іконами, що відокремлює вівтар від центральної частини православного храму

Іктін (грец. Ἰκτῖνος, 5 ст. до н. е.) – античний грецький архітектор, один з авторів Парфенона в Афінах, Греція

Іллінська церква в Суботові – пам'ятка архітектури та історії національного значення, Черкаська обл., Україна

Іллінська церква в Чернігові – пам'ятка архітектури національного значення, Україна

Іллінська церква в с. Шепіт – пам'ятка архітектури та історії національного значення, Чернівецька обл., Україна

Імператорський форум (Гофбург) у Відні – ансамбль архітектурних пам'яток, частина пам'ятки всесвітньої спадщини ЮНЕСКО, Австрія

Імперський собор у Вормсі – архітектурна пам'ятка, федеральна земля Рейнланд-Пфальц, Німеччина

Імперський собор у Майнці – архітектурна пам'ятка, федеральна земля Рейнланд-Пфальц, Німеччина

Імперський собор у Шпеері – архітектурна пам'ятка, пам'ятка всесвітньої спадщини ЮНЕСКО, федеральна земля Рейнланд-Пфальц, Німеччина

Імпост – вертикальний елемент між двома спареними вікнами

Імхотеп (27 ст. до н. е.) – давньоєгипетський архітектор, лікар, астроном, автор архітектурного комплексу піраміди фараона Джосера в Саккарі, Єгипет

Інсула – в античному Римі, багатопверховий житловий будинок з покінматним заселенням

Інтер'єр – внутрішній простір будинку чи його окремого приміщення

Інтерколумній – проміжок між розташованими поряд колонами в колонаді

Іоніки – орнаментальний мотив у вигляді смуги елементів яйцеподібної форми

Іонічний ордер – один з трьох класичних античних грецьких ордерів архітектурних

Ірининська церква у Стамбулі – архітектурна пам'ятка, частина пам'ятки всесвітньої спадщини ЮНЕСКО, Туреччина

Ісаакіївський собор у Санкт-Петербурзі – архітектурна пам'ятка, частина пам'ятки всесвітньої спадщини ЮНЕСКО, м. Санкт-Петербург, РФ

Ісидор із Мілета (грец. Ἰσίδωρος ὁ Μιλήσιος; 442, м. Мілет, тепер Туреччина – 537) – візантійський архітектор і математик, один з авторів собору Святої Софії у Константинополі, Візантія (тепер м. Стамбул, Туреччина)

Ісодзакі, Арата (яп. 磯崎新; 23.07.1931, 1931, м. Оіта, Японія) – архітектор, представник архітектурних напрямів метаболізму і постмодернізму, автор низки споруд у Японії, Китаї, США, Австралії і Європі, лауреат Прітцкерівської премії (2019), Японія

Історизм (історизм, еkleктика, еkleктизм) – провідний стильовий напрям в архітектурі 2-ї пол. 19 ст.

Історико-архітектурний опорний план – науково-проектна документація, що фіксує нерухому культурну спадщину певного населеного пункту чи території

Історико-містобудівні обґрунтування – наукова концепція врахування в архітектурному проектуванні архітектурних пам'яток, розташованих поблизу ділянки проектування

Іто, Тойоо (яп. 伊東豊雄; 01.06.1941, м. Кейдзьо, провінція Кейкідо, Японія, тепер у складі м. Сеул, Південна Корея) – архітектор, лауреат Прітцкерівської премії (2013), Південна Корея

Їдальня – споруда або приміщення для прийняття їжі

Кабаський, Олександр Олексійович (23.10.1948, м. Київ, тепер Україна) – архітектор, лауреат Державної премії УРСР імені Тараса Шевченка (1984), Україна

Кабінет – окреме приміщення, обладнане для певних занять

Каблучок – в ордерній архітектурі – облом, профіль якого складається з вигнутої і ввігнутої дуг

Казанський собор у Санкт-Петербурзі – архітектурна пам'ятка, частина пам'ятки всесвітньої спадщини ЮНЕСКО, РФ

Каземат – окреме внутрішнє приміщення в оборонній споруді

Калатрава, Сантьяго (ісп. Calatrava, Santiago Valls; 28.07.1951, м. Валенсія, Іспанія) – архітектор, інженер, автор низки споруд у Європі й Америці, Іспанія – Швейцарія

Каллікрат (грец. Καλλικράτης; 5 ст. до н.е.) – античний грецький архітектор, один з авторів Парфенона в Афінах, Греція

Камбіо, Арнольфо ді (іт. Cambio, Arnolfo di; біля 1245, м. Колле-і-Вальд'Ельса, тепер регіон Тоскана, Італія – до 1310, м. Флоренція, тепер регіон Тоскана, Італія) – архітектор, представник флорентійської готики, автор церкви Санта Марія дель Фіоре у Флоренції, Італія

Камерон, Чарльз (англ. Cameron, Charles; 1745, м. Лондон, Велика Британія – 1812, м. Санкт-Петербург, тепер РФ) – архітектор, представник класицизму, РФ – Велика Британія

Камін, коминак – пристінна піч з відкритим вогнищем і прямим димходом-комином

Камінь замковий – див. *Замок, замковий камінь*

Кампаніла – див. *Дзвіниця*

Кам'янець-Подільський замок – пам'ятка архітектури національного значення, Хмельницька обл., Україна

Кам'яниця – мурований будинок житлового або господарського призначення

Кам'яниця Лизогубів у Седневі – пам'ятка архітектури національного значення, Чернігівська обл., Україна

Кам'яниця Полуботка у Любечі – пам'ятка архітектури національного значення, Чернігівська обл., Україна

Канділіс, Жорж (грец. Γεώργιος Κανδύλης; 29.03.1911, м. Баку, тепер Азербайджан – 10.05.1995, м. Париж, Франція) – архітектор та містобудівник, Греція – Франція

Канелюри – вертикальні жолобки на стовбурі колони або пілястри, а також горизонтальні жолобки на базі колони іонічного ордера

Канон (в архітектурі) – традиційна система норм і зразків для наслідування та жорстка регламентація практики

Капела (каплиця) – невелика християнська церква без вітара

Капела в Роншані – архітектурна пам'ятка, пам'ятка всесвітньої спадщини ЮНЕСКО, регіон Бургундія-Франш-Конте, Франція

Капище – сакральна споруда слов'ян у дохристиянську добу

Капінос, Войцех (1545, м. Львів, тепер Україна – 1610, там само) – архітектор, жив і працював у Львові, Україна – Італія

Капінос (Зичливий), Войцех-молодший (1577, м. Львів, тепер Україна – 1655, там само) – архітектор і скульптор, представник епохи Відродження, жив і працював у Львові, Україна

Капітель – верхня частина колони або пілястри, на яку спирається балка архітрава чи п'ята арки

Капітолій у Вашингтоні – резиденція Конгресу США, визначний архітектурний об'єкт

Капітолійський ансамбль у Римі – визначний архітектурний ансамбль, частина пам'ятки всесвітньої спадщини ЮНЕСКО, Італія

Капонір – оборонна споруда у рові фортець і замків бастионної системи

Караван-сарай – укріплений і оточений будівлями заїжджий двір з готелями і складськими приміщеннями в Азії

Каракіс, Йосип Юлійович (29.05.1902, м. Балта, тепер Одеська обл., Україна – 23.02.1988, м. Київ, тепер Україна) – архітектор, містобудівник, художник, педагог, представник конструктивізму та радянського ретроспективізму, автор низки споруд у Києві, Луганську та інших містах, Україна

Кардо – головна вулиця античного римського міста, що проходила в напрямку південь-північ

Каре – архітектурна композиція у вигляді замкненого чотирикутника з внутрішнім двором

Каріатида – вертикальна опора у вигляді скульптурного зображення жіночої постаті

Каркас – опорна архітектурна конструкція, що складається з поєднання лінійних елементів та має витримувати навантаження, забезпечувати міцність і стійкість будівлі

Карлів міст у Празі – архітектурна пам'ятка, частина пам'ятки всесвітньої спадщини ЮНЕСКО, Чехія

Карниз – горішня частина антаблемента в класичних ордерах архітектурних або горішня частина стіни будівлі, що підтримує звис даху

Карташевський, Антон Іванович (2-а пол.18 – 1-а пол. 19 ст) – архітектор, представник класицизму, автор низки споруд у містах Лівобережної України, Україна

Картезіанський монастир у Березі Картузькій – архітектурна пам'ятка, Брестська обл., Білорусь

Картуш – елемент архітектурного декору у вигляді щита або напіврозгорнутого сувою, на якому розміщається герб, емблема або напис

Каскад – водоспад з кількома уступами або розташовані уступами тераси

Кастель дель Монте – замок поблизу м. Андрія, пам'ятка всесвітньої спадщини ЮНЕСКО, регіон Апулія, Італія

Каструм – римський військовий табір, зразок для розпланування міст в Стародавньому Римі

Касьянов, Олександр Михайлович (23.01.1906, м. Харків, тепер Україна – 23.09.1961, там само) – архітектор і містобудівник, головний архітектор Харкова (1943-1950), автор генеральних планів низки українських міст, Україна

Катерининська церква в Чернігові – пам'ятка архітектури національного значення, Україна

Катерининський палац у Царському Селі – архітектурна пам'ятка, частина пам'ятки всесвітньої спадщини ЮНЕСКО, м. Санкт-Петербург, РФ

Катонін, Євген Іванович (05.04.1889, м. Одеса, тепер Україна – 27.02.1984, м. Київ, тепер Україна) – архітектор, педагог, дійсний член Академії архітектури УРСР (1948–1956), Академії будівництва і архітектури УРСР (1956–1963), Академії мистецтв СРСР (1979), Україна

Кафедра – у християнському храмі підвищення в інтер'єрі, з якого виголошується проповідь

Кафедрального костелу комплекс у Кам'янці-Подільському – пам'ятка архітектури національного значення, Хмельницька обл., Україна

Кафедральний костел у Львові – пам'ятка архітектури національного значення, частина пам'ятки всесвітньої спадщини ЮНЕСКО, Україна

Кафедральний собор в Ані – архітектурна пам'ятка, частина пам'ятки всесвітньої спадщини ЮНЕСКО, Вірменія (тепер – територія Туреччини)

Кахель, кахля – тонка керамічна плитка з обпаленої глини, зовні вкрита поливою

Квадр – тесаний камінь призматичної форми для мурування стін

Квадрига – скульптурне зображення античної колісниці, запряженої четвіркою коней

Кваренгі, Джакомо (іт. Quarenghi, Giacomo; 20.09.1744, м. Бергамо, регіон Ломбардія, Італія – 02.03.1817, м. Санкт-Петербург, тепер РФ) – архітектор, графік, представник класицизму, автор низки споруд у Росії й Україні, Італія – Російська імперія

Квартал – забудова території, обмеженої по периметру вулицями

Квартира – частина житлового будинку, група взаємопов'язаних приміщень, призначена для проживання однієї родини

Квасов, Андрій Васильович (бл. 1720 – після 1777) – архітектор, представник бароко, фундатор першої української архітектурної школи, автор низки споруд на Лівобережжі, Україна

Келія – житло ченця (монаха)

Кент, Вільям (англ. Kent, William, 1685, м. Брідлінгтон, регіон Південний Йоркшир, Велика Британія – 12.04.1748, м. Лондон, Велика Британія) – архітектор, представник класицизму, основоположник типу англійського (ландшафтного) парку, Велика Британія

Кентерберійський собор – архітектурна пам'ятка, частина пам'ятки всесвітньої спадщини ЮНЕСКО, регіон Південно-Східна Англія, Велика Британія

Кенаса – молитовний будинок караїмів

Кераміка – вироби з обпаленої глини

Кесон – квадратна або багатокутна в плані заглиблена поверхня стелі між перехресними балками

Києво-Печерська лавра – пам'ятка архітектури національного значення, пам'ятка всесвітньої спадщини ЮНЕСКО, м. Київ, Україна

Київська брама Глухівської фортеці – пам'ятка архітектури національного значення, Сумська обл., Україна

Київська фортеця – комплекс пам'яток фортифікаційної архітектури національного значення, Україна

Київський замок на горі Киселівці (Фролівській) – втрачений визначний архітектурний об'єкт, Київ, Україна

Київського університету святого Володимира будинок – пам'ятка архітектури національного значення, Київ, Україна

Кирилівська церква у Києві – пам'ятка архітектури національного значення, Україна

Ківорій – балдахін над вівтарем храму

Кізьського погосту ансамбль – архітектурна пам'ятка, пам'ятка всевітньої спадщини ЮНЕСКО, Республіка Карелія, РФ

Кілессо, Сергій Костьович (28.03.1931, м. Київ, тепер Україна – 30.06.2012, там само) – архітектор, історик архітектури, Україна

Кіматій – елемент архітектурного декору в класичних ордерах архітектурних, у вигляді профільованого пояса

Кімната – окреме приміщення в житловому будинку

Кіндзельський, Богдан Ярославович (17.12.1933, с. Білий Камінь, тепер Золочівський район, Львівська обл., Україна – 21.01.2001, м. Львів, Україна) – архітектор, реставратор, Україна

Кінотеатр – громадська будівля, призначена для публічного показу кінофільмів

Кірха, кірка – лютеранський храм

Кісьо, Курокава (яп. 黒川紀章 ; 08.04.1934, м. Нагоя, провінція Аїті, Японія – 12.10.2007, м. Токіо, Японія) – архітектор, представник архітектурного напрямку метаболізму, автор низки споруд у Японії, Японія

Класицизм – стильовий напрям в архітектурі 18-19 ст.

Класицистичний – такий, що належить до архітектури класицизму

Класичний – такий, що належить до античності, або визнаний досконалим, зразковим

Клаузура – ескіз архітектурного проекту, виконаний за один сеанс протягом короткого часового терміну

Кленце, Лео фон (нім. Klenze, Leo von; 29.02.1784, м. Шладен, тепер федеральна земля Нижня Саксонія, Німеччина – 27.01.1864, м. Мюнхен,

тепер федеральна земля Баварія, Німеччина) – архітектор, представник пізнього класицизму, автор низки споруд у Європі, Німеччина

Кліть – прямокутний дерев'яний зруб

Клуатр – у католицькій архітектурі – монастирський двір, оточений галереєю

Клюнійське абатство – бенедиктинський монастир в м. Клюні – архітектурна пам'ятка, регіон Бургундія-Франш-Конте, Франція

Кнобельсдорф, Георг Венцеслаус фон (нім. Knobelsdorff, Georg Wenzeslaus von; 17.02.1699, садиба Куккедель, неподалік Кросно-Оджанського, тепер Любуське воєводство, Польща – 16.09.1753, м. Берлін, тепер Німеччина) – архітектор, представник бароко, автор низки споруд у Європі, Німеччина

Кносський палац – архітектурно-археологічна пам'ятка, о. Крит, Греція

Кобелєв, Олександр Васильович (09.08.1860, м. Царське Село, тепер м. Пушкін, РФ – 30.09.1942, м. Київ, тепер Україна) – архітектор, педагог, військовий інженер, представник історизму і модерну, автор низки споруд у Києві, Україна

Ковнір – глибокий перехват у нижній частині церковної бані

Ковнір, Стефан Дем'янович (1695, с. Гвоздів, тепер Васильківський район, Київська обл., Україна – 1786, м. Київ, тепер Україна) – будівельний підрядник, архітектор доби бароко, будівничий низки споруд у Києві й на Київщині, Україна

Кодацька фортеця – частково втрачений визначний фортифікаційний об'єкт, пам'ятка архітектури й містобудування національного значення, м. Дніпро, Україна

Кожухування – покриття стін гонтом

Козацькі могили під Берестечком – архітектурно-меморіальний комплекс, пам'ятка архітектури, історії, археології національного значення, Волинська обл., Україна

Козелецький Георгіївський монастир – пам'ятка архітектури національного значення, Чернігівська обл., Україна

Кокошник – декоративне кілевидне або стрілчасте арочне завершення вертикальної площини, обрамлене профільованою тягою

Колгас, Рем (нід. Koolhaas, Remment; 17.11.1944, м. Роттердам, пров. Південна Голландія, Нідерланди) – архітектор, представник деконструктивізму, лауреат Прітцкерівської премії (2000), Нідерланди

Колегіата (костел Пресвятої Діви Марії) в Івано-Франківську – пам'ятка архітектури національного значення, Україна

Колегіум сзуїтів в Острозі – втрачений визначний архітектурний ансамбль, Рівненська обл., Україна

Колегіум та костел сзуїтів у Луцьку – пам'ятка архітектури національного значення, Україна

Колегіуму будівля у Переяславі – пам'ятка архітектури національного значення, Київська обл., Україна

Колегіуму будівля у Чернігові – пам'ятка архітектури національного значення, Україна

Колиба – сезонне житло за межами населеного пункту

Колізей (амфітеатр Флавіїв) у Римі – архітектурна пам'ятка, частина пам'ятки всесвітньої спадщини ЮНЕСКО, Італія

Колода (кругляк) – оброблений стовбур дерева, круглий в перерізі видовжений елемент, з якого складають зруб

Коломієць, Володимир Євпатійович (29.02.1940, м. Новоград-Волинський, тепер Житомирська обл, Україна), архітектор, лауреат Державної премії УРСР імені Тараса Шевченка (1985), Україна

Колона – вертикальна жорстка опора стояково-балкової конструктивної системи, опорна частина ордера архітектурного

Колона ростральна – меморіальна колона на честь морських перемог, прикрашена рострами

Колона тріумфальна – окремо розташована меморіальна колона на честь історичних подій і діячів

Колонада – ряд однакових за формою і розміром колон, об'єднаних спільним балковим або арковим перекриттям

Колористика – сукупність кольорових характеристик архітектурної форми

Колумбарій – цвинтар біля крематорію для поховання урн з прахом померлих

Комора – споруда або приміщення господарського призначення для зберігання майна

Комплекс архітектурний – група будівель і споруд на певній, чітко обмеженій, території

Композитний ордер – один з античних римських ордерів архітектурних

Композиція архітектурна – побудова архітектурного твору з дотриманням закономірностей співвідношення його частин та цілого, деталей та елементів, що впливає з функціонального призначення, конструктивного вирішення та ґрунтується на ідейно-образному змісті твору архітектури

Кондратський, Леонід Степанович (13.05.1935, м. Кременчук, тепер Полтавська обл, Україна), архітектор, лауреат Державної премії УРСР імені Тараса Шевченка (1987), Україна

Коник – колода з жолобком, яка завершує дах у дерев'яних будівлях

Конкорс – головний вестибюль або розподільний зал для пасажирів у великих транспортних спорудах (вокзалах, терміналах аеропортів)

Консервація пам'яток архітектури – комплекс ремонтно-реставраційних робіт на пам'ятці з метою збереження її в теперішньому стані й запобігання подальшому руйнуванню

Консоль – частина балки, що виступає за вертикальну опору

Конструктивізм – напрям в архітектурі СРСР 1920–1930-х, суголосний сучасній архітектурі (функціоналізму, модернізму)

Конструкції (в архітектурі) – сукупність елементів будинку, які утворюють його геометричну форму і забезпечують його міцність, стійкість і захист внутрішнього простору від впливу зовнішнього середовища

Консулов, Анатолій Дмитрович (31.10.1924, м. Київ, тепер Україна – 29.01.1986, м. Москва, тепер РФ) – архітектор, лауреат Державної премії УРСР імені Тараса Шевченка (1978), Україна – РФ

Контрескарп – елемент оборонної споруди, зовнішній укіс рову

Контрфорс – вертикальна підпірна конструкція

Конха – перекриття у вигляді напівкупола (чвертьсфери)

Копан – комплекс архітектурних пам'яток міста майя, пам'ятка всесвітньої спадщини ЮНЕСКО, Гондурас

Коридор – різновид горизонтальної комунікації, довгий прохід, що з'єднує окремі приміщення в будівлі

Корінфський ордер – один з античних ордерів архітектурних

Корнільєв, Ярослав Олександрович (14.04.1928, м. Харків, тепер Україна), архітектор, лауреат Державної премії УРСР імені Тараса Шевченка (1980), Україна

Королівський арсенал у Львові – пам'ятка архітектури національного значення, частина пам'ятки всесвітньої спадщини ЮНЕСКО, Україна

Королівський замок у Варшаві – архітектурна пам'ятка, частина пам'ятки всесвітньої спадщини ЮНЕСКО, Польща

Королівський палац у Буді – архітектурна пам'ятка, частина пам'ятки всесвітньої спадщини ЮНЕСКО, м. Будапешт, Угорщина

Коротков, Володимир Іванович (9.11.1934, м. Ленінград, тепер м. Санкт-Петербург, РФ – 26.08.2016, м. Дніпро, Україна) – архітектор, художник, дизайнер, лауреат Державної премії УРСР імені Тараса Шевченка (1979), Україна

Коста, Луїсіу (порт. Costa, Lúcio Ferreira Ribeiro Lima; 27.02.1902, м. Тулон, регіон Прованс-Альпи-Лазуровий берег, Франція – 13.06.1998, м. Ріо-де-Жанейро, Бразилія) – архітектор і містобудівник, педагог, представник модернізму, автор генерального плану м. Бразилія, Бразилія

Костирко, Петро Федорович (14.02.1897, с. Лави, тепер Сосницький район, Чернігівська область – 14.02.1982, м. Київ, тепер Україна) – архітектор, педагог, співавтор музею-заповідника Тараса Шевченка у Каневі, Україна

Костьол, костел – католицький храм

Костел Діви Марії у Гданьську – архітектурна пам'ятка, Поморське воєводство, Польща

Костел святої Варвари у Кутній Горі – архітектурна пам'ятка, частина пам'ятки всесвітньої спадщини ЮНЕСКО, Середньочеський край, Чехія

Костел святого Варфоломія та дзвіниця в Дрогобичі – пам'ятка архітектури національного значення, Львівська обл., Україна

Костел святого Лаврентія у Жовкві – пам'ятка архітектури національного значення, Львівська обл., Україна

Котедж – індивідуальний житловий будинок

Красічинський замок – архітектурна пам'ятка, Підкарпатське воєводство, Польща

Крематорій – комплекс споруд для спалювання тіл померлих

Кремль – центральна укріплена частина міста на Русі в 14–17 ст.

Кременецький замок – пам'ятка архітектури національного значення, Тернопільська обл., Україна

Кременецького колегіуму ансамбль – пам'ятка архітектури національного значення, Тернопільська обл., Україна

Кренелляж – зубчастий парапет з бойовим ходом в завершенні оборонних мурів у Середньовіччі.

Кресленик архітектурний – графічне зображення архітектурної форми, виконане на площині в заданому масштабі за допомогою креслярських інструментів чи комп'ютерної техніки

Креслення архітектурне – процес виконання на площині за допомогою креслярських інструментів або комп'ютерної техніки графічного зображення архітектурної форми

Крехівський Миколаївський монастир – пам'ятка архітектури національного значення, Львівська обл., Україна

Крижицький, Сергій Дмитрович (11.12.1932, м. Київ, тепер Україна – 27.01.2018, там само) – історик архітектури і археолог, фахівець з архітектури античної доби, Україна

Крилас – місце в церкві, де під час літургії стоять півчі

Крипта – підземне приміщення сакрального або поховального призначення

Кричевський, Василь Григорович (12.01.1873, с. Ворожба, тепер Лебединський район, Сумська обл, Україна – 15.11.1952, м. Каракас, Венесуела) – архітектор, художник, мистецтвознавець, педагог, представник українського модерну, автор низки споруд в Україні, Україна

Кріповка – виступ площини стіни, антаблемента, карниза

Крістал-палас у Лондоні – втрачений визначний архітектурний об'єкт, Велика Британія

Кроква – похилий брус, основа конструкції вальмового, щипцевого та інших типів дахів

Кромлех – мегалітична споруда, складена з розставлених по колу великих каменів

Кронверк – допоміжне укріплення, розташоване перед головним валом замку чи фортеці, яке складається з двох напівбастіонів і бастіону посередині; в плані має накреслення, схоже на корону

Кронштейн – консольний виступ, тримальний елемент виступаючих частин будівлі

Кругла площа у Полтаві – ансамбль пам'яток архітектури національного значення, Україна

Крупницько-Батуринський Миколаївський монастир – частково втрачений визначний архітектурний комплекс, поблизу с. Осіч, Чернігівська обл., Україна

Кулуари – приміщення для відпочинку в громадських будівлях

Купол – перекриття будівлі, приміщення у формі опуклої поверхні обертання

Курватура – навмисна, ледь помітна кривизна прямолінійних частин будівлі, що застосовується для посилення пластичної виразності архітектури

Курдонер – парадний двір перед головним фасадом репрезентативної будівлі

Курзал – приміщення клубного типу на курорті

Курінь – тимчасове житло

Куртина – частина оборонного муру між двома баштами чи бастіонами

Кьольнський собор – архітектурна пам'ятка, пам'ятка всесвітньої спадщини ЮНЕСКО, федеральна земля Північний Рейн-Вестфалія, Німеччина

Лабіринт (у архітектурі) – споруда, що складається з заплутаних шляхів до виходу, або її зображення

Лавра – великий православний чоловічий монастир, підпорядкований безпосередньо предстоятелю Церкви

Лаврентіївський костел у Жовкві – пам'ятка архітектури національного значення, Львівська обл., Україна

Ладний, Вадим Євстафійович (27.12.1918, м. Харків, тепер Україна – 19.08.2011, м. Київ, Україна) – архітектор, народний архітектор СРСР, автор проекту забудови Русанівського масиву, комплексу Національного університету імені Тараса Шевченка та низки споруд у Києві, Україна

Лазенківський палацово-парковий ансамбль – архітектурна пам'ятка, м. Варшава, Польща

Ламбрекен – верхня частина віконної чи дверної драпіровки

Ландшафт культурний – спільне творіння людини і природи, один з видів нерухомої культурної спадщини

Лантерна, ліхтар – круглий або гранчастий світловий барабан на верхівці купола, вертикальні прорізи в стінах якого є джерелом світла

Ланцюговий міст у Будапешті – архітектурна пам'ятка, частина пам'ятки всесвітньої спадщини ЮНЕСКО, Угорщина

Лapidарій – сховище для архітектурних деталей, обломів, надгробків тощо в музеях та археологічних заповідниках

Ластівчине гніздо, дача в Гаспрі – пам'ятка архітектури національного значення, АР Крим, Україна

Латеранська базиліка в Римі – архітектурна пам'ятка, частина пам'ятки всесвітньої спадщини ЮНЕСКО, Італія

Лати – частина конструкції даху, до якої кріпиться покрівельний матеріал

Левинський, Іван Іванович (06.07.1851, м. Долина, тепер Івано-Франківська обл., Україна – 04.07.1919, м. Львів, тепер Україна) – архітектор, представник стилю модерн, автор низки споруд у Львові, Україна

Лево, Луї (фр. Le Vau, Louis, 1612, м. Париж, Франція – 11.10.1670, там само) – архітектор, один з основоположників класицизму, будівничий Версальського палацу, Франція

Лєвова брама в Мікенах – архітектурна пам'ятка, периферія Пелопоннес, Греція

Леду, Клод-Нікола (фр. Ledoux, Claude Nicolas, 21.03.1736, м. Дорманн, тепер регіон Шампань-Арденни, Франція – 19.11.1806, м. Париж, Франція) – архітектор, представник класицизму, автор низки споруд у Парижі та забудови міста-солеварні Шо, тепер м. Арк е Сенан, регіон Бургундія-Франш-Конте, Франція

Ле Корбюзьє (фр. Le Corbusier, справжнє ім'я Шарль-Едуар Жаннере-Грі, фр. Charles-Edouard Jeanneret-Gris, 06.10.1887, м. Ла-Шо-де-Фон, тепер кантон Невшатель, Швейцарія – 27.08.1965, м. Рокбрюн-Кап-Мартен, регіон Прованс-Альпи-Лазуровий берег, Франція) – архітектор, художник і дизайнер, теоретик архітектури й містобудування, провідний представник функціоналізму (модернізму), автор низки споруд у Європі, Азії, Америці, Франція

Лемерсьє, Жак (фр. Lemercier, Jacques; 1585, м. Понтуаз, тепер регіон Іль-де-Франс, Франція – 13.01.1654, м. Париж, Франція) – архітектор, представник бароко, автор низки споруд у Парижі й околицях, Франція

Ленотр, Анрі (фр. Le Nôtre, André; 12.03.1613, м. Париж, Франція – 15.09.1700, там само) – ландшафтний архітектор, містобудівник, представник бароко, автор Версальського парку, Франція

Леонтович, Володимир Григорович (27.07.1881, м. Гадяч, тепер Полтавська обл., Україна – 29.04.1968, м. Київ, тепер Україна) – архітектор, реставратор, Україна

Лиштва (наличник) – архітектурне обрамлення віконного чи дверного прорізу

Лівадійський палац – пам'ятка архітектури національного значення, АР Крим, Україна

Лізна – тонкий і плоский вертикальний виступ стіни без прикрас, бази і капітелі

Ліпнина – рельєфні зображення в оздобленні інтер'єрів і фасадів будівель

Лісопарк – природний лісовий масив поруч або усередині міста, пристосований для відпочинку населення

Ліхтар – див. *Лантерна*; а також засклена частина даху, призначена для верхнього освітлення

Логвин, Григорій Никонович (22.05.1910, с. Косівка, тепер Олександрійський район, Кіровоградська область, Україна – 07.03.2001, м. Київ, Україна) – архітектор і мистецтвознавець, лауреат Державної премії України імені Тараса Шевченка (1993), Україна

Лоджія – перекрите і огорожене з трьох боків приміщення, відкрите у зовнішній простір

Ложа – відгороджене приміщення для невеликої кількості глядачів у театральній залі

Лоос, Адольф (нім. Loos, Adolf; 10.12.1870, м. Брно, тепер Південноморавський край, Чехія – 08.08.1933, м. Кальксбург, тепер у складі м. Відень, Австрія) – архітектор, публіцист, представник модернізму, автор низки споруд у Відні, Австрія – Чехія

Лопатка (у архітектурі) – вертикальний плоский виступ на фасаді будівлі

Лосицький, Юрій Георгійович (08.02.1953, м. Київ, тепер Україна) – архітектор, реставратор, автор проекту відбудови Михайлівського Золотоверхого монастиря та проектів низки церков у Києві та околицях, Україна

Лось, Леонід Федорович (07.11.1928, с. Соколка, тепер Кобеляцький район, Полтавська область, Україна – 16.12.2000, м. Київ, Україна), архітектор, лауреат Державної премії УРСР імені Тараса Шевченка (1985), Україна

Луврський палац – архітектурна пам'ятка, частина пам'ятки всесвітньої спадщини ЮНЕСКО, Париж, Франція

Лукомський, Георгій Крескентійович (рос. Лукомский Георгий Крескентиевич; 14.03.1884, м. Калуга, тепер РФ – 25.03.1952, м. Ніцца, тепер регіон Прованс-Альпи-Лазуровий берег, Франція) – архітектор, мистецтвознавець, художник, автор праць про архітектурну спадщину України, РФ – Франція

Луцька брама в Острозі – пам'ятка архітектури національного значення, Рівненська обл., Україна

Лушпинський, Олександр Онуфрійович (23.07.1878, с. Буцнів, тепер Тернопільська область, Україна – 20.11.1943, м. Львів, тепер Україна) – архітектор, художник, скульптор, представник модерну, автор низки споруд у Львові й на Галичині, Україна

Люкарна – віконний проріз круглої або овальної форми на даху, в куполі або на мансардному поверсі

Люнет – невеликий арковий проріз у стіні чи склепінні

Львівської політехніки будинок – пам'ятка архітектури національного значення, м. Львів, Україна

Лябі-хауз у Бухарі – ансамбль архітектурних пам'яток, частина пам'ятки всесвітньої спадщини ЮНЕСКО, Узбекистан

Мавзолей – монументальна поховальна споруда

Мавзолей Саманідів – архітектурна пам'ятка, частина пам'ятки всесвітньої спадщини ЮНЕСКО, м. Бухара, Узбекистан

Мавзолей Тадж-Махал в Агрі – архітектурна пам'ятка всесвітньої спадщини ЮНЕСКО, штат Уттар-Прадеш, Індія

Мавзолей Теодоріха – архітектурна пам'ятка, м. Равенна, регіон Емілія-Романья, Італія

Мавзолей у Галікарнасі (тепер м. Бодрум) – архітектурно-археологічна пам'ятка, одне з семи чудес світу, Туреччина

Мавзолей Хасекі-Хуррем (Роксолани) – архітектурна пам'ятка, м. Стамбул, Туреччина

Мавзолей Ходжа Ахмеда Ясаві в Туркестані – архітектурна пам'ятка всесвітньої спадщини ЮНЕСКО, Казахстан

Мавританський стиль – архітектурний стиль, що сформувався в Північній Африці й на Піренейському півострові в 8-14 ст.

Маєвський, Карл Якович (12.10.1824, м. Житомир, тепер Україна – 13.05.1897, м. Санкт-Петербург, тепер РФ) – архітектор, педагог, дослідник пам'яток старовини, автор відбудови Маріїнського палацу в Києві, Україна – РФ

Мазепи будинок у Чернігові – пам'ятка архітектури національного значення, Україна

Майоліковий будинок у Відні – архітектурна пам'ятка, Австрія

Макет – просторове відтворення будівлі, споруди, комплексу чи ансамблю у зменшеному масштабі

Макі, Фуміхіко (яп. 榎文彦; 06.09.1928, м. Токіо, Японія) – архітектор, лауреат Прітцкерівської премії (1993), Японія

Маківка – завершення церкви або дзвіниці

Макінтош, Чарлз Ренні (англ. Mackintosh, Charles Rennie; 07.06.1868, м. Глазго, регіон Шотландія, Велика Британія – 10.12.1928, м. Лондон, Велика Британія) – архітектор, дизайнер, представник модерну, Велика Британія

Максаківський Спасо-Преображенський монастир – втрачений визначний архітектурний комплекс, поблизу с. Максаки, Чернігівська обл., Україна

Максименко, Анатолій Олександрович (25.06.1936, м. Глобине, тепер Полтавська обл., Україна) – архітектор, лауреат Державної премії УРСР імені Тараса Шевченка (1977), Україна

Малиновський, Олександр Іванович (23.04.1915, м. Київ, тепер Україна – 19.08.1976, там само) – архітектор, представник радянського ретроспективізму, один з авторів відбудови вул. Хрещатик у Києві, Україна

Малишенко, Олег Олексійович (25.11.1905, м. Саратов, тепер РФ – 01.11.1979, м. Київ, тепер Україна) – архітектор і містобудівник, педагог, автор генеральних планів низки українських міст, Україна

Малі архітектурні форми – невеликі споруди допоміжного або декоративного призначення, зазвичай, без фундаменту

Мамфорд, Льюїс (англ. Mumford, Lewis; 19.10.1895, м. Нью-Йорк, США – 26.01.1990, там само) – історик і теоретик архітектури, США

Манеж – майданчик або споруда для тренування коней і навчання верхової їзди, проведення спортивних змагань

Мансар, Франсуа (фр. Mansard або Mansart, François; 13.01.1598, м. Париж, Франція – 23.09.1666, там само) – архітектор, представник бароко та зачинатель французького класицизму, Франція

Мансарда – приміщення на горищі будинку під високим дахом

Маринченко, Євгенія Олександрівна (12.03.1916, м. Петроград, тепер м. Санкт-Петербург, РФ – 15.06.1999, м. Київ, Україна) – архітектор, автор палацу «Україна» в Києві, лауреат Державної премії УРСР імені Тараса Шевченка (1971), Україна

Маріїнський палац у Києві – пам'ятка архітектури національного значення, Україна

Маркатт, Гленн (англ. Murcutt, Glenn; 25.07.1936, м. Лондон, Велика Британія) – архітектор, лауреат Прітцкерівської премії (2002), Велика Британія

Марсельська житлова одиниця – архітектурна пам'ятка модернізму, частина пам'ятки всесвітньої спадщини ЮНЕСКО, регіон Прованс-Альпи-Лазуровий берег, Франція

Марченко, Віктор Степанович (12.10.1946, м. Львів, тепер Україна), архітектор, лауреат Державної премії УРСР імені Тараса Шевченка (1986), Україна

Масада – пам'ятка фортифікаційної архітектури, пам'ятка всесвітньої спадщини, Ізраїль

Масандрівський палац – пам'ятка архітектури національного значення, АР Крим, Україна

Маска, маскарон – декоративна скульптурна деталь (барельєф або горельєф) у вигляді маски (обличчя людини, голови тварини або фантастичної істоти)

Мастаба – давньоєгипетська гробниця

Масштаб (в архітектурі) – розмір, величина архітектурного об'єкта

Масштабність (в архітектурі) – співвідношення споруди та її частин з фізичними розмірами людини та об'єктами довкілля

Мауерлат – елемент конструкції даху

Мачу-Пікчу – архітектурний комплекс міста інків, пам'ятка всесвітньої спадщини ЮНЕСКО, Перу

Машикулі – навісний балкон з бійницями у верхній частині замкових мурів

Мгарський Спасо-Преображенський монастир – ансамбль пам'яток архітектури національного значення поблизу м. Лубни, Полтавська обл., Україна

Меандр (в архітектурі) – вид геометричного орнаменту

Мегаліти – стародавні споруди з великих каменів

Мегалітична архітектура – мистецтво створення стародавніх мегалітичних споруд – менгірів, кромлехів і дольменів

Мегарон – найдавніший тип прямокутного в плані будинку під двосхилим дахом

Медведівський Пустинно-Миколаївський монастир – втрачений визначний архітектурний комплекс, Полтавська обл., Україна

Медресе – будинок мусульманської школи

Меєр, Річард (англ. Meier, Richard; 12.10.1934, м. Нью-Арк, штат Нью-Джерсі, США) – архітектор, лауреат Прітцкерівської премії (1984), США

Межибізький замок – пам'ятка архітектури національного значення, Хмельницька обл., Україна

Межигірський монастир – втрачений визначний архітектурний комплекс поблизу с. Нові Петрівці, Київська обл., Україна

Мезонін – горішній напівповерх невеликого житлового будинку

Мейн, Том (англ. Maune, Thom; 19.01.1944, м. Уотерберрі, штат Коннектикут, США) – архітектор, лауреат Прітцкерівської премії (2005), США

Меленський, Андрій Іванович (1766, м. Москва, тепер РФ – 13.01.1833, м. Київ, тепер Україна) – архітектор, представник класицизму, перший головний архітектор Києва (1799 –1829), автор низки споруд у Києві, Україна

Меморіал миру в Хіросімі – визначний архітектурний об'єкт, Японія

Меморіальний комплекс «Національний музей історії України у Другій світовій війні» – ансамбль меморіальних споруд у Києві, Україна

Меморіальні споруди – архітектурні об'єкти, які увічнюють пам'ять про видатних людей та історичні події

Менгір – вид мегалітичної споруди

Мендес да Роша, Паулу (порт. Mendes da Rocha, Paulo; 25.10.1928, м. Віторія, штат Еспіріту-Санту, Бразилія) – архітектор, лауреат Прітцкерівської премії (2006), Бразилія

Меншикова башта (церква Архангела Гавриїла) – архітектурна пам'ятка, м. Москва, РФ

Меретин, Бернард (нім. Merettiner, Bernard, кін. 17 ст. – 03 або 04.01.1759, м. Львів, тепер Україна) – архітектор, представник пізнього бароко, автор низки споруд у Галичині, Україна – Німеччина – Польща

Метаболізм (в архітектурі) – напрям в архітектурі і містобудуванні 2-ї пол. 20 ст.

Метоп – частина фриза в антаблементі доричного ордера архітектурного

Метр (в архітектурі) – найпростіша форма ритму, повторення однакових елементів архітектурної форми з однаковими інтервалами

Мечеть – мусульманська сакральна споруда

Мечеть Куббат ас-Сахра в Єрусалимі – архітектурна пам'ятка, частина пам'ятки всесвітньої спадщини ЮНЕСКО, Ізраїль

Мечеть Селіма у Феодосії – втрачений визначний архітектурний об'єкт, АР Крим, Україна

Микільський (Військовий) собор у Києві – втрачений визначний архітектурний об'єкт, Україна

Микільський собор Микільського (Слупського) монастиря у Києві – втрачений визначний архітектурний об'єкт, Україна

Миколаївська вірменська церква та дзвіниця у Кам'янці-Подільському – пам'ятка архітектури національного значення, Хмельницька обл., Україна

Миколаївська церква у Вінниці – пам'ятка архітектури національного значення, Україна

Миколаївська церква у Глухові – пам'ятка архітектури національного значення, Сумська обл., Україна

Миколаївська церква у с. Данилове – пам'ятка архітектури національного значення, Закарпатська обл., Україна

Миколаївська церква в Диканьці – пам'ятка архітектури національного значення, Полтавська обл., Україна

Миколаївська церква у Кам'янці-Бузькій – пам'ятка архітектури національного значення, Львівська обл., Україна

Миколаївська церква у с. Колодне – пам'ятка архітектури національного значення, Закарпатська обл., Україна

Миколаївська церква у Новгороді-Сіверському – пам'ятка архітектури національного значення, Чернігівська обл., Україна

Миколаївська церква у с. Нові Млини – втрачений визначний архітектурний об'єкт, Чернігівська обл., Україна

Миколаївська церква в Путилі – пам'ятка архітектури національного значення, Чернівецька обл., Україна

Миколаївська церква (Горішня) у с. Середнє Водяне – пам'ятка архітектури національного значення, Закарпатська обл., Україна

Миколаївська церква у Чернівцях – пам'ятка архітектури національного значення, Україна

Миколаївський собор у Ніжині – пам'ятка архітектури національного значення, Чернігівська обл., Україна

Милоніг, Петро (2-а пол. 12 ст.) – архітектор доби Київської Русі

Мирський замок – архітектурна пам'ятка, пам'ятка всесвітньої спадщини ЮНЕСКО, Гродненська обл., Білорусь

Михайлівська церква у с. Велика Радогощ – пам'ятка архітектури національного значення, Хмельницька обл., Україна

Михайлівська церква у с. Вороніж – пам'ятка архітектури національного значення, Сумська обл., Україна

Михайлівська церква у с. Ісаїв – пам'ятка архітектури національного значення, Львівська обл., Україна

Михайлівська церква у с. Крайникове – пам'ятка архітектури національного значення, Закарпатська обл., Україна

Михайлівська церква у с. Кути – пам'ятка архітектури національного значення, Львівська обл., Україна

Михайлівська церква у с. Тростянець – пам'ятка архітектури національного значення, Рівненська обл., Україна

Михайлівська церква у с. Ужок – пам'ятка архітектури національного значення, пам'ятка всесвітньої спадщини ЮНЕСКО, Закарпатська обл., Україна

Михайлівська церква та дзвіниця у Переяславі – пам'ятка архітектури національного значення, Київська обл., Україна

Михайлівський Золотоверхий монастир – пам'ятка архітектури та містобудування національного значення, м. Київ, Україна

Михайлівський (Інженерний) замок – архітектурна пам'ятка, м. Санкт-Петербург, РФ

Міжрукав'я (міжрамення) – простір у кутах будівлі хрещатої в плані структури, між раменами просторового хреста

Мікеланджело, Буонаротті (іт. Michelangelo di Lodovico di Leonardo di Buonarroto Simoni; 06.03.1475, м. Капрезе, тепер регіон Тоскана, Італія – 18.02.1564, м. Рим, Італія) – архітектор, скульптор, художник, поет й інженер, провідний архітектор Пізнього Ренесансу, автор собору святого Петра в Римі та низки споруд у Флоренції, Італія

Міланський собор – архітектурна пам'ятка, регіон Ломбардія, Італія

Мілецький, Авраам Мойсейович (10.03.1918, м. Київ, тепер Україна – 16.06.2004, м. Ашкелон, Ізраїль) – архітектор, представник модернізму, автор низки споруд та монументів у Києві, Україна

Мінарет – вежа сакрального призначення поряд з мечеттю

Мінбар – кафедра або трибуна в мечеті, з якої імам читає п'ятничну проповідь

Міс ван дер Рое, Людвіг (нім. Mies van der Rohe, Ludwig; 27.03.1886, м. Аахен, тепер федеральна земля Північний Рейн-Вестфалія, Німеччина – 17.08.1969, м. Чикаго, штат Іллінойс, США) – архітектор, один з

основоположників модернізму, автор низки споруд у Європі й США, Німеччина – США

Міст – споруда, призначена для переведення дороги через будь-яку перешкоду

Містобудування – комплексна діяльність суспільства щодо організації та розвитку населених місць і їх систем

Місто історичне – місто, яке зберегло свій історичний ареал з об'єктами культурної спадщини і пов'язані з ними розпланування та форму забудови, типові для певних культур або періодів розвитку

Миські укріплення Кам'янця-Подільського – комплекс пам'яток архітектури національного значення, Хмельницька обл., Україна

Млин водяний – споруда для помолу зерна за допомогою енергії водного потоку

Мнесікл (грец. Μνησικλῆς; 2-га пол. 5 ст. до н. е.) – античний грецький архітектор, автор Пропілей на Афіньському акрополі, Греція

Мовчанський монастир у Путивлі – пам'ятка архітектури національного значення, Сумська обл., Україна

Могитич, Іван Романович (22.01.1933, с. Підліски, тепер Верховинський р-н, Івано-Франківська обл., Україна – 04.06.2006, м. Львів, Україна) – архітектор, реставратор, історик архітектури, народний архітектор України (1996), лауреат Державної премії України в галузі архітектури (2007), автор проектів реставрації низки архітектурних пам'яток, Україна

Модерн (в архітектурі) – стильовий напрям в архітектурі кін. 19 – поч. 20 ст.

Модернізм (в архітектурі) – див. *Архітектура сучасна (функціоналізм)*

Модильйон – архітектурна деталь, консоль або кронштейн, що підтримує виносну плиту карнизу антаблемента в коринфському та композитному ордерах архітектурних

Модульор – система архітектурного пропорціонування, створена Ле Корбюзьє

Модуль (в архітектурі) – умовна одиниця виміру, уніфікована, повторювана частина будинку

Мозаїка – техніка виконання архітектурного декору, коли зображення і орнаменти викладають з кольорових камінців, смальти, керамічних плиток

Мон-Сен-Мішель – бенедиктинський монастир-фортеця на острові, архітектурна пам'ятка всесвітньої спадщини ЮНЕСКО, регіон Нижня Нормандія і Бретань, Франція

Монастир – комплекс будинків і споруд, призначений для життя і діяльності чернечої громади

Монастир Дафні – архітектурна пам'ятка, частина пам'ятки всесвітньої спадщини ЮНЕСКО, периферія Аттика, Греція

Монастир Осіас Лукас у Фокиді – архітектурна пам'ятка, частина пам'ятки всесвітньої спадщини ЮНЕСКО, периферія Аттика, Греція

Монастир Пантократора – архітектурна пам'ятка, м. Стамбул, Туреччина

Монастир святої Катерини біля гори Сінай – комплекс архітектурних пам'яток, пам'ятка всесвітньої спадщини ЮНЕСКО, Єгипет

Монастирі Святої Гори Афон – архітектурні пам'ятки, пам'ятка всесвітньої спадщини ЮНЕСКО, Греція

Монастир цистерціанців Маульбронн – архітектурна пам'ятка всесвітньої спадщини ЮНЕСКО, федеральна земля Баден-Вюртемберг, Німеччина

Монастир цистерціанців Фонтене – архітектурна пам'ятка всесвітньої спадщини ЮНЕСКО, регіон Бургундія, Франція

Монео, Рафаель (ісп. Jose Rafael Moneo Valles; 09.05.1937, м. Тудела, провінція Наварра, Іспанія) – архітектор, лауреат Прітцкерівської премії (1996), Іспанія

Моноптер – античний храм круглої форми, оточений колонами

Монумент – пам'ятник, архітектурно-скульптурна композиція

Монферран, Огюст Рікар де (фр. Montferrand, Henri Louis Auguste Ricard de; 23.01.1786, м. Шайо, передмістя Парижа, тепер м. Париж, Франція – 10.07.1858, м. Санкт-Петербург, тепер РФ) – французький архітектор на російській службі, представник пізнього класицизму, автор Ісаакіївського собору в Санкт-Петербурзі, Російська імперія

Моргілевський, Іполит Владиславович (24.09.1889, с. Радовка, тепер Оренбурзька обл, РФ – 07.12.1942, м. Київ, тепер Україна) – історик архітектури, мистецтвознавець, дослідник архітектурних пам'яток Київської Русі, Україна

Московський кремль – архітектурна пам'ятка, пам'ятка всесвітньої спадщини ЮНЕСКО, РФ

Мосціпанов, Максим Климентович (бл. 1743 – бл. 1800) – архітектор доби бароко, автор низки споруд на Лівобережжі, Україна

Мотронинський Троїцький монастир – пам'ятка архітектури національного значення, поблизу с. Мельники, Черкаська обл., Україна

Мохенджо-Даро – комплекс архітектурних пам'яток стародавнього міста, пам'ятка всесвітньої спадщини ЮНЕСКО, Пакистан

Музей просто неба – музей, експонатами якого є будівлі і споруди, об'єкти техніки, скульптури тощо, розташовані на спеціально відведеній території

Музейний острів у Берліні – архітектурний комплекс з п'яти музеїв на р. Шпрее, пам'ятка всесвітньої спадщини ЮНЕСКО, Німеччина

Музею старожитностей та мистецтва будинку у Києві – пам'ятка архітектури національного значення, Україна

Мурал – розпис на фасаді будинку

Набережна – лінійна споруда, що укріплює берег водойми

Нава (неф) – частина будівлі, простір між двома паралельними рядами вертикальних опор

Нагасв, Ібраїм-Герей Садикович (19.03.1951, м. Ташкент, тепер Узбекистан), архітектор, лауреат Національної премії України імені Тараса Шевченка (2005), Україна – Узбекистан

Нагасва, Зарема Садиківна (30.08.1949, м. Ташкент, тепер Узбекистан), архітектор, лауреат Національної премії України імені Тараса Шевченка (2005), Україна – Узбекистан

Нагірний, Василь Степанович (11.01.1848, с. Гірне, тепер Стрийський район, Львівська обл., Україна – 25.02.1921, м. Львів, тепер Україна) – архітектор, представник історизму та модерну, автор низки споруд у Галичині, Україна

Нагірний, Євген Васильович (25.08.1885, с. Рудне, тепер у складі м. Львів, Україна – 08.06.1951, м. Львів) – архітектор, представник історизму, функціоналізму та українського модерну, автор низки споруд у Галичині, Україна

Надбрамна дзвіниця Китаївської пустині у Києві – втрачений визначний архітектурний об'єкт, Україна

Надбрамна церква-дзвіниця Кирилівського монастиря у Києві – втрачений визначний архітектурний об'єкт, Україна

Надгробок – надгробний пам'ятник, архітектурна або скульптурна форма, що встановлюється на могилі для увічнення пам'яті померлого

Надопасання – частина стін дерев'яної церкви над опасанням

Наличник – див. *Личитва*

Намет (наметовий дах, наметовий верх) – перекриття церкви чи її частини у вигляді високої чотиригранної або багатогранної піраміди. Інша назва – шатро, шатровий дах

Наос – в античних храмах – головне приміщення (святилище), де розташоване скульптурне зображення божества

Напівколона – колона, яка виступає з площини стіни на половину свого діаметра

Напівротонда – закруглена частина будинку, перекрита куполом

Напільний бік – зовнішній бік укріплення, звернений до супротивника («на поле»)

Народна архітектура – див. *Архітектура народна*

Нартекс – приміщення при вході в християнську церкву

Національний музей «Меморіал жертв Голодомору» — меморіальний комплекс у Києві, Україна

Національного банку будинок у Києві – пам'ятка архітектури національного значення, Україна

Національного музею будинок у Празі – архітектурна пам'ятка, Чехія

Національного театру будівля у Празі – архітектурна пам'ятка, Чехія

Національного художнього музею будинок у Києві – див. *Музею старожитностей та мистецтва будинок у Києві*

Некрополь – кладовище, могильник

Необароко – напрям в архітектурі історизму 2-ї пол. 19 – поч. 20 ст.

Неовізантійський стиль – напрям в архітектурі історизму серед. 19 – поч. 20 ст.

Неоготика – напрям в архітектурі історизму серед. 19 – поч. 20 ст.

Неогрек – див. *Неокласицизм*

Неокласицизм – напрям в архітектурі історизму 2-ї пол. 19 – поч. 20 ст.

Неороманський стиль – напрям в архітектурі історизму серед. 19 – поч. 20 ст.

Неоросійський стиль – напрям в архітектурі історизму серед. 19 – поч. 20 ст.

Неорюс – див. *Неоросійський стиль*

Нерві, П'єр Луїджі (іт. Nervi, Pier Luigi; 21.06.1891, м. Сондріо, тепер регіон Ломбардія, Італія – 09.01.1979, м. Рим, Італія) – інженер та архітектор, автор низки споруд у Європі, Італія

Нервюра – виступаюче ребро готичного склепіння

Несвіжський замок – архітектурна пам'ятка, пам'ятка всесвітньої спадщини ЮНЕСКО, Мінська обл., Білорусь

Нестурх, Федір Павлович (21.07.1857, м. Одеса, тепер Україна – 01.05.1936, там само) – архітектор, представник історизму, автор низки споруд в Одесі, Україна

Нівіна, Людмила Діонісівна (27.12.1919, м. Харків, тепер Україна – 09.06.2015, там само) – архітектор, лауреат Державної премії УРСР імені Тараса Шевченка (1980), Україна

Ніколаєв, Володимир Миколайович (03.03.1847, Царське Село, тепер м. Пушкін, Ленінградська обл., РФ – 24.11.1911, м. Київ, тепер Україна) – архітектор, педагог, громадський діяч, представник історизму, автор низки споруд у Києві, Україна

Німейєр, Оскар (порт. Oscar Ribeiro de Almeida Niemeyer Soares Filho; 15.12.1907, м. Ріо-де-Жанейро – 05.12.2012, там само) – архітектор, представник модернізму, автор низки споруд у Бразилії та Європі, лауреат Прітцкерівської премії (1988), Бразилія

Німфей – в античності – святилище, присвячене німфам, з архітектурно обробленою стіною з нішами й фонтанами

Нісідзава, Рює (яп. 西沢立衛; 1966, м. Йокогама, префектура Конагама, Японія) – архітектор, лауреат Прітцкерівської премії (2010), Японія

Ніша – заглиблення в стіні

Новіков, Лев Володимирович (21.11.1925, с. Новоіванівка, тепер Близнюківський район, Харківська обл., Україна) – архітектор, лауреат Державної премії УРСР імені Тараса Шевченка (1983), Україна

Новогрудський замок – архітектурна пам'ятка, Гродненська обл., Білорусь

Новоєрусалимський Воскресенський монастир у м. Істра – архітектурна пам'ятка, Московська обл., РФ

Нойманн, Йоганн Бальтазар (нім. Neumann, Johann Balthasar, 27.01.1687, м. Хеб, тепер Карловарський край, Чехія – 19.08.1753, м. Вюрцбург, федеральна земля Баварія, Німеччина) – архітектор, представник стилю бароко, автор низки споруд у Центральній Європі, Німеччина

Нойтра, Ріхард Йозеф (нім. Neutra, Richard Joseph; 08.04.1892, м. Відень, Австрія – 16.04.1970, м. Вупперталь, федеральна земля Північний Рейн – Вестфалія, Німеччина) – архітектор, представник модернізму, автор низки споруд у Європі й США, Німеччина – США

Нувель, Жан (фр. Nouvel, Jean; 12.08.1945, м. Фюмель, тепер регіон Нова Аквітанія, Франція) – архітектор, представник модернізму, автор низки споруд у Європі, лауреат Прітцкерівської премії (2008), Франція

Обеліск – вид меморіальної споруди, гранчастий стовп, що звужується догори

Обломи архітектурні – профілі архітектурних елементів

Обмінський Тадеуш (пол. Obminski, Tadeusz; 16.04.1874, м. Львів, тепер Україна – 08.07.1932, там само) – архітектор, представник модерну, автор низки споруд у Львові, Україна – Польща

Обміри (архітектурні, архітектурно-археологічні) – графічна фіксація архітектурної форми у вигляді креслень у відповідному масштабі

Образ архітектурний – специфічна форма відображення архітектурних об'єктів у свідомості

Обрамлення – функціональна або декоративна рама, облямівка, смуга навколо архітектурного елементу (вікна, дверей, панелі тощо)

Обсерваторія Улугбека – архітектурно-археологічна пам'ятка, м. Самарканд, Узбекистан

Ови – іоніки, яйцеподібні, зі зрізаною верхівкою орнаментальні елементи в іонічному і коринфському ордерах архітектурних

Одвірок – бічний брус рами дверей, воріт

Одеон – в античній Греції – круглий будинок для музичних змагань і вистав

Оздоблення – зовнішнє покриття поверхонь на фасадах та в інтер'єрі будівлі, що має функціонально-конструктивне й декоративне значення

Окопи Святої Трійці – пам'ятка архітектури та містобудування національного значення, поблизу с. Окопи, Тернопільська обл., Україна

Оксентюк, Іван Євтухович (16.02.1930, с. Головне, тепер Любомльський район, Волинська обл., Україна) – архітектор, лауреат Державної премії УРСР імені Тараса Шевченка (1986), Україна

Олександрівська церква у Запоріжжі – втрачений визначний архітектурний об'єкт, Україна

Олександрія, парк у Білій Церкві – пам'ятка архітектури національного значення, Київська обл., Україна

Одеський замок – пам'ятка архітектури національного значення, Львівська обл., Україна

Ольбріх, Йозеф Марія (нім. Olbrich, Joseph Maria; 22.12.1867, м. Троппау, тепер м. Опава, Мораво-Сілезький край, Чехія – 08.08.1908, м. Дюссельдорф, тепер федеральна земля Північний Рейн – Вестфалія, Німеччина) – архітектор, представник модерну (Сецесіон-стилю, Сецесії), автор низки споруд у Центральній Європі, у т. ч. й Сецесіону у Відні, Австрія

Опасання – відкрита галерея або навіс навколо церкви

Опістодом – закрите приміщення в тильній частині античного грецького храму, відокремлене стіною від наоса

Опора – елемент конструкції будинку, який сприймає навантаження і передає їх на фундамент

Оранжерея – застелене приміщення або споруда для вирощування рослин, які потребують особливих кліматичних умов

Органічна архітектура – напрям в архітектурі 20 ст.

Орденський замок у Ризі – архітектурна пам'ятка, частина пам'ятки всесвітньої спадщини ЮНЕСКО, Латвія

Ордер архітектурний – композиційно осмислена і канонізована система тримальних (колона з капітеллю, базою, п'єдесталом) і підтримуваних

(антаблемент з архітравом, фризом і карнизом) елементів стійково-балкової конструкційної системи

Ордер доричний – найстародавніший з трьох основних ордерів архітектурних в античній Греції

Ордер іонічний – один з трьох основних ордерів архітектурних в античній Греції

Ордер композитний – один з двох основних ордерів архітектурних, винайдених в античному Римі

Ордер корінфський – наймолодший з трьох основних ордерів архітектурних в античній Греції

Ордер тосканський – найстародавніший з двох основних ордерів архітектурних, винайдених в античному Римі

Ордер римо-доричний – один з трьох ордерів архітектурних античної Греції, перероблений в античному Римі

Ордер фашистський – ордер архітектурний, створений М. П'ячентіні у 1920-х

Ордер французький – ордер архітектурний, створений Ф. Делормом у 16 ст.

Орієнталізм – застосування в європейській архітектурі східних мотивів

Орієнтація – розміщення архітектурного об'єкта у просторі відносно сторін світу, поверхні землі, водойм чи зелених насаджень

Орнамент – візерунок, створений з ритмічно повторюваних зображень, фігур, елементів декору і застосований для оздоблення архітектурних споруд

Орта, Віктор (фр. Horta, Victor, 06.01.1861, м. Гент, тепер пров. Східна Фландрія, Бельгія – 08.09.1947, м. Брюссель, Бельгія) – архітектор, один з засновників стилю модерн, автор низки споруд у Брюсселі, Бельгія

Орхестра – круглий майданчик для виступів акторів у театрі в античній Греції

Османн, Жорж Ежен (фр. Haussmann, Georges Eugene; 27.03.1809, м. Париж, Франція – 11.01.1891, там само) – французький містобудівник, державний діяч, керівник реконструкції м. Парижа у 1853–1870.

Особняк – комфортабельний малоповерховий міський будинок, призначений для однієї сім'ї або окремої установи

Острог – укріплення з дерев'яною оборонною огорожею

Острозький замок – пам'ятка архітектури національного значення, Рівненська обл., Україна

Осьмак, Василь Олександрович (20.04. 1870, с. Гоголів, тепер Броварський район, Київська обл, Україна – 07.01.1942, м. Київ, тепер Україна) – архітектор, педагог, один з засновників Київського національного університету будівництва та архітектури, представник неокласицизму, автор низки споруд у Києві, Україна

Отто Фрай Пауль (нім. Otto, Frei Paul; 31.05.1925, м. Зігмар, тепер район м. Хемніца, федеральна земля Саксонія, Німеччина – 09.03.2015, м. Леонберг, тепер федеральна земля Баден-Вюртемберг, Німеччина) – архітектор і інженер, представник архітектурного напрямку хай-тек, автор низки споруд у Європі, лауреат Прітцкерівської премії (2015), Німеччина

Охорона пам'яток архітектури та містобудування – комплекс заходів щодо збереження пам'яток для теперішнього і майбутніх поколінь

Охтирський Троїцький монастир – частково втрачений визначний архітектурний ансамбль, Сумська обл., Україна

Павільйон – невелика паркова споруда; споруда для розміщення експозиції, кінозйомок, торгівлі тощо

Павлуцький, Григорій Григорович (19.01.1861, м. Київ, тепер Україна – 15.03.1924, там само) – історик архітектури і мистецтва, дослідник українських архітектурних пам'яток, засновник української школи мистецтвознавства, Україна

Пагода – буддійська сакральна і меморіальна споруда у вигляді багаторярусної башти

Пакстон, Джозеф (англ. Paxton, Joseph; 03.08.1803, графство Бедфордшир, регіон Східна Англія, Велика Британія – 08.06.1865, м. Лондон, Велика Британія) – архітектор і садівник, автор Кристал-паласу в Лондоні, Велика Британія

Паламарня – церковне приміщення, що прилягає з півночі до вітаря

Паланок, замок у Мукачеві – пам'ятка архітектури національного значення, Закарпатська обл., Україна

Палац – репрезентативна будівля житлового чи громадського призначення

Палац Абази в Одесі – пам'ятка архітектури національного значення, Україна

Палац Безбородька у с. Стольне – втрачений визначний архітектурний об'єкт, Чернігівська обл., Україна

Палац Вишневецьких у Вишнівці – пам'ятка архітектури національного значення, Тернопільська обл., Україна

Палац Гагаріна в Одесі – пам'ятка архітектури національного значення, Україна

Палац дожив у Венеції – архітектурна пам'ятка, частина пам'ятки всесвітньої спадщини ЮНЕСКО, регіон Венето, Італія

Палац імператора Діоклетіана – архітектурна пам'ятка, пам'ятка всесвітньої спадщини ЮНЕСКО, м. Спліт, Хорватія

Палац князів Сангушків в Ізяславі – частково втрачений визначний архітектурний ансамбль, пам'ятка архітектури національного значення, Хмельницька обл., Україна

Палац Кочубеїв у Диканьці – втрачений визначний архітектурний об'єкт, Полтавська обл., Україна

Палац Любомирських у Рівному – втрачений визначний архітектурний об'єкт, Україна

Палац у с. Маліївці – пам'ятка архітектури національного значення, Хмельницька обл., Україна

Палац Парламенту в Бухаресті – визначна архітектурна споруда, Румунія

Палац Потоцьких у Тульчині – пам'ятка архітектури національного значення, Вінницька обл., Україна

Палац Кирила Розумовського в Батурині – пам'ятка архітектури національного значення, Чернігівська обл., Україна

Палац Кирила Розумовського в Глухові – втрачений визначний архітектурний об'єкт, Сумська обл., Україна

Палац робітника у Харкові – пам'ятка архітектури національного значення, Україна

Палаццо – італійський міський приватний палац з внутрішнім двором

Палаццо Канцелерія в Римі – архітектурна пам'ятка, частина пам'ятки всесвітньої спадщини ЮНЕСКО, Італія

Палаццо Медічі-Рікарді у Флоренції – архітектурна пам'ятка, частина пам'ятки всесвітньої спадщини ЮНЕСКО, регіон Тоскана, Італія

Палаццо Пітті у Флоренції – архітектурна пам'ятка, частина пам'ятки всесвітньої спадщини ЮНЕСКО, регіон Тоскана, Італія

Палаццо Ручеллаї у Флоренції – архітектурна пам'ятка, частина пам'ятки всесвітньої спадщини ЮНЕСКО, регіон Тоскана, Італія

Палаццо Строцці у Флоренції – архітектурна пам'ятка, частина пам'ятки всесвітньої спадщини ЮНЕСКО, регіон Тоскана, Італія

Палаццо Фарнезе в Римі – архітектурна пам'ятка, частина пам'ятки всесвітньої спадщини ЮНЕСКО, Італія

Паленке – комплекс архітектурних пам'яток міста майя, пам'ятка всесвітньої спадщини ЮНЕСКО, штат Чіапас, Мексика

Палісад – оборонна огорожа у вигляді вертикальних вритих у землю паль

Палладіо, Андреа (іт. Palladio, Andrea, 30.11.1508, м. Падуя, тепер регіон Венето, Італія – 19.08.1580, м. Віченца, тепер регіон Венето, Італія) – архітектор доби Пізнього Ренесансу, історик і теоретик архітектури, основоположник класицизму, автор низки споруд у Венеції, Віченці та околицях, Італія

Паломницькі церкви у Франції – архітектурні пам'ятки, пам'ятка всесвітньої спадщини ЮНЕСКО

Пальмета – орнамент у вигляді стилізованого зображення пальмових листків

Пальміра – комплекс архітектурних пам'яток античного міста, пам'ятка всесвітньої спадщини ЮНЕСКО, Сирія

Пам'ятка – матеріальний об'єкт або зафіксована у будь-якій об'єктивній формі ідеальна конструкція, які є продуктом історичного розвитку суспільства і втілюють певні риси та етапи цього розвитку

Пам'ятник – скульптурний або архітектурний твір, встановлений для увічнення пам'яті видатної людини чи історичної події

Пам'ятник Слави в Полтаві – пам'ятка архітектури та монументального мистецтва національного значення, Україна

Пандатив – елемент купольної конструкції, сферичний трикутник, що забезпечує перехід від квадратного в плані підкупольного простору до пікупольного кола

Пандус – полого похила поверхня для переміщення людей і транспорту

Панель – частина стіни будинку

Панно – частина стіни, виділена обрамленням і заповнена живописним або скульптурним зображенням чи орнаментом

Панорама – загальний вигляд природного, антропогенного ландшафту або його зображення

Пантелеймонівська церква у Галичі – пам'ятка архітектури національного значення, тепер с. Шевченкове Галицького р-ну Івано-Франківської обл., Україна

Пантеон у Римі – архітектурна пам'ятка, частина пам'ятки всесвітньої спадщини ЮНЕСКО, Італія

Паперова архітектура – продукт концептуального (пошукового) проектування, зафіксовані в будь-якій об'єктивній формі архітектурні ідеї, не призначені для реалізації

Паперть – тераса перед входом до церкви

Папський палац в Авінйоні – архітектурна пам'ятка, частина пам'ятки всесвітньої спадщини ЮНЕСКО, регіон Прованс-Альпи-Лазуровий Берег, Франція

Парапет – невисока глуха огорожа

Парк – озеленена територія, призначена для відпочинку

Парк «Софіївка» в Умані – пам'ятка архітектури національного значення, Черкаська обл., Україна

Парлер, Петер (нім. Parler, Peter; 1330 або 1333, м. Швєбіш-Гмюнд, тепер федеральна земля Баден-Вюртемберг, Німеччина – 13.07.1399, м. Прага, тепер Чехія) – архітектор, представник готики, автор низки споруд у Центральній Європі, Німеччина – Чехія

Парлер, Ян (нім. Parler, Johann; 1359, м. Прага, тепер Чехія – 1405/06) – архітектор, представник готики, автор низки споруд у Чехії, Чехія – Німеччина

Партер – відкрита частина саду або парку з газонами, квітниками, водоймами; нижній рівень зали для глядачів у театрі

Парфенон в Афінах – архітектурна пам'ятка, частина пам'ятки всесвітньої спадщини ЮНЕСКО, Греція

Пасаж (а архітектури) – торгова споруда, де крамниці розміщують по обидва боки проходу

Патіо – відкритий внутрішній двір

Пей, Юймін (кит. 貝聿銘; 26.04.1917, провінція Гуандун, Китай) – архітектор, представник модернізму, автор низки споруд у США, Європі, Азії, лауреат Прітцкерівської премії (1983), Китай – США

Пергола – альтанка або коридор з трельяжів (легких ґрат) на арках і стовпах, обвитий зеленню

Перехват – звужена частина церковного верху

Периптер – тип античного грецького храму з колонадами по периметру

Перистиль – чотирикутний у плані двір, оточений колонними галереями

Перре, Огюст (фр. Perret, Auguste; 12.02.1874, м. Іксель, тепер район м. Брюссель, Бельгія – 25.02.1954, м. Париж, Франція) – архітектор, підприємець, педагог, працював у стилях неокласицизм, модерн, ар-деко, модернізм, автор низки споруд у Парижі й Ам'єні, Франція

Перро, Клод (фр. Perrault, Claude, 25.09.1613, м. Париж, Франція – 09.10.1688, там само) – архітектор, представник класицизму, автор Східного крила Лувру та інших споруд у Парижі, Франція

Персеполь – комплекс архітектурних пам'яток колишньої столиці Персидської імперії, пам'ятка всесвітньої спадщини ЮНЕСКО, провінція Фарс, Іран

Персьє, Шарль (фр. Percier, Charles; 22.08.1764, м. Париж, Франція – 05.09.1838, там само) – архітектор, педагог, один з зачинателів стилю ампір в архітектурі, автор низки споруд у Парижі, Франція

Перуцці, Бальдасаре (іт. Peruzzi, Baldassare Tommaso; 05.01.1481, м. Сієна, тепер регіон Тоскана, Італія – 06.01.1536, м. Рим, Італія) – архітектор, художник доби Високого Ренесансу, автор низки споруд у Римі, Італія

Петропавлівська фортеця у Санкт-Петербурзі – комплекс архітектурних пам'яток, частина пам'ятки всесвітньої спадщини ЮНЕСКО, РФ

Петропавлівська церква у Києві – втрачений визначний архітектурний об'єкт, Україна

Петропавлівський костел на Антакальнісі – архітектурна пам'ятка, м. Вільнюс, Литва

Петропавлівський собор у Санкт-Петербурзі – архітектурна пам'ятка, частина пам'ятки всесвітньої спадщини ЮНЕСКО, РФ

Пещанський, Володимир Павлович (28.10.1873, м. Переяслав, тепер Київська обл., Україна – 26.08.1926, м. Львів, тепер Україна) – архітектор, реставратор, мистецтвознавець, автор низки споруд у Києві, Україна

П'єдестал – художньо оформлена підставка для колони, скульптури, обеліска, ліхтаря тощо

Піано, Ренцо (іт. Piano, Renzo; 14.09.1937, м. Генуя, регіон Лігурія, Італія) – архітектор, представник архітектурного напрямку хай-тек, автор низки споруд у Європі, США, Австралії, Азії, лауреат Прітцкерівської премії (1998), Італія

Півколони – див. *Напівколони*

Пігем, Карме (ісп. Pigem, Carme; 1962, м. Олот, автономний регіон Каталонія, Іспанія) – архітектор, лауреат Прітцкерівської премії (2017), Іспанія

Підбанник – центричне завершення споруди, що підтримує баню (купол)

Підвал – нижня (підземна) частина будівлі

Підвалини – основа, фундамент будівлі

Підгорецький замок у Львівській обл. – пам'ятка архітектури національного значення, Львівська обл., Україна

Піддашся, піддашок – у дерев'яній архітектурі – значний винос даху, що спирається на консолі

Підкліт – нижній поверх будинку, що має службово-господарське призначення

Підлісний, Зіновій Васильович (19.12.1936, с. Білявинці, тепер Буцацький район, Тернопільська обл. – 22.07.1999, м. Львів, Україна) – архітектор, автор низки споруд у Львові, лауреат Національної премії України імені Тараса Шевченка (2011), Україна

Підлога – верхня частина конструкції перекриття в будинку

Підмурок – див. *Фундамент*

Підопасання – частина стін дерев'яної церкви під опасанням

Підошва стіни – нижня площина стіни будинку, яка безпосередньо спирається на фундамент

Підошва фундаменту – нижня площина фундаменту будинку, яка безпосередньо спирається на ґрунт

Підпружна арка – арка, яка служить основою для підбанника або купола (бані)

Підсябиття – горішня частина оборонної споруди у вигляді смуги навісних бійниць або галереї для обстрілу підніжжя оборонної споруди

Пілон – у Стародавньому Єгипті – башти, що фланкують головний вхід до храму; масивний стовп, що слугує опорою для перекриття

Пілястра – вертикальний виступ стіни, що має базу і капітель, умовно зображуючи колону

Піраміда (у архітектурі) – монументальна поховальна споруда у вигляді чотиригранної піраміди

Піраміда фараона Джосера в Саккарі – архітектурна пам'ятка, частина пам'ятки всесвітньої спадщини ЮНЕСКО, Єгипет

Піраміди в Гізі – архітектурна пам'ятка, частина пам'ятки всесвітньої спадщини ЮНЕСКО, Єгипет

Пірон – короткий металевий стрижень, що скріплює по вертикалі блоки кам'яного мурування

План – взаємне розміщення приміщень будинку, будівель і споруд в комплексі чи ансамблі, а також зображення його в ортогональній проекції на кресленнику

Платереско – стиль в архітектурі Іспанії 16 ст.

Плафон – стеля або її частина, прикрашені живописом чи рельєфом

Плаха, плениця – розколота чи розрізана уздовж навпіл колода

Плінт – квадратна плита, що є основою бази колони

Плінтус – вузька профільована рейка, що закриває щілину між підлогою і стіною

Плінфа – вид цегли у візантійській архітектурі

Площа (у архітектурі) – відкрита, архітектурно організована, обрамлена будівлями, спорудами та зеленими насадженнями частина території населеного пункту

Площа Ринок у Львові – ансамбль архітектурних пам'яток національного значення, частина пам'ятки всесвітньої спадщини ЮНЕСКО, Україна

Площа Сан Марко у Венеції – ансамбль архітектурних пам'яток, частина пам'ятки всесвітньої спадщини ЮНЕСКО, Італія

Площа святого Петра в Римі – ансамбль архітектурних пам'яток, частина пам'ятки всесвітньої спадщини ЮНЕСКО, Італія

Пнівський замок – пам'ятка архітектури й містобудування національного значення, Івано-Франківська обл., Україна

Поверх – частина будинку між двома перекриттями

Поверховість будинку – кількість поверхів, яку має конкретний будинок, що, відповідно до цього, може бути мало-, середньо-, багатопверховим, підвищеної поверховості та висотним

Погруддя, бюст – скульптурне зображення голови і верхньої частини тіла людини

Подіум, подій (в архітектурі) – висока прямокутна платформа зі сходами з одного боку

Покриття (в архітектурі) – верхня зовнішня огорожувальна конструкція будівлі, призначена для захисту від атмосферних впливів

Покрівля (в архітектурі) – верхній гідростійкий захисний шар даху будинку

Покровська церква у с. Волокитине – втрачений визначний архітектурний об'єкт, Сумська обл., Україна

Покровська церква у с. Дігтярівка – частково втрачений визначний архітектурний об'єкт, Чернігівська обл., Україна

Покровська церква у Зінкові – втрачений визначний архітектурний об'єкт, Полтавська обл., Україна

Покровська церква в Києві – пам'ятка архітектури національного значення, Україна

Покровська церква у Новгороді-Сіверському – втрачений визначний архітектурний об'єкт, Чернігівська обл., Україна

Покровська церква у с. Пархомівка – пам'ятка архітектури національного значення, Київська обл., Україна

Покровська церква у Переяславі – втрачений визначний архітектурний об'єкт, Київська обл., Україна

Покровська церква у с. Пирогівка – пам'ятка архітектури національного значення, Сумська обл., Україна

Покровська церква у Ромнах – втрачений визначний архітектурний об'єкт, Сумська обл., Україна

Покровська церква в Сутківцях – пам'ятка архітектури національного значення, Хмельницька обл., Україна

Покровська церква і дзвіниця в Сумах – втрачені визначні архітектурні об'єкти, Сумська обл., Україна

Покровський собор в Ізмаїлі – пам'ятка архітектури національного значення, Одеська обл., Україна

Покровський собор в Охтирці – пам'ятка архітектури національного значення, Сумська обл., Україна

Покровський собор у Харкові – пам'ятка архітектури національного значення, Україна

Полейовський Петро (1734 – 1776) – архітектор, представник бароко, автор низки споруд у Львові й Галичині, Україна

Полкова канцелярія в Козельці – пам'ятка архітектури національного значення, Чернігівська обл., Україна

Порєбрик – мотив архітектурного декору

Порта, Джакомо делла (іт. Porta, Giacomo della; 1532, м. Порлецца, тепер регіон Ломбардія, Італія – 1602, м. Рим, Італія) – архітектор, представник раннього бароко, автор низки споруд у Римі, Італія.

Портал (в архітектурі) – архітектурно оформлений вхід до будівлі

Портал сцени – архітектурно оформлений проріз у стіні, яка відділяє сцену в театрі від залу для глядачів

Портзампарк, Крістіан (фр. Portzamparc, Christian Urvoy de; 09.05.1944, м. Касабланка, Марокко) – архітектор, лауреат Прітцкерівської премії (1994), Франція

Портик – колонада, об'єднана антаблементом і фронтоном, перед фасадом будівлі

Постамент – архітектурна основа, підніжжя творів скульптури

Постмодернізм (в архітектурі) – напрям в архітектурі 2-ї пол. 20 ст.

Потала – палац Далай-лами у Лхасі, архітектурна пам'ятка всесвітньої спадщини ЮНЕСКО, Тібетський автономний район, Китай

Почаївська Успенська лавра – пам'ятка архітектури національного значення, Тернопільська обл., Україна

Празький град – ансамбль архітектурних пам'яток, частина пам'ятки всесвітньої спадщини ЮНЕСКО, Чехія

Пресбітерій – у католицькій сакральній архітектурі приміщення для вітваря й духовенства у східній частині храму

Приділ – у православному храмі прибудова з південного чи північного боку або спеціально виділена частина основної будівлі, що має додатковий вітвар для окремих богослужінь

Приймак, Борис Іванович (11.06.1909, м. Новочеркаськ, тепер Ростовська обл., РФ – 17.02.1996, м. Київ, Україна) – архітектор, педагог, головний архітектор Києва (1955-1973), Народний архітектор СРСР (1970), представник радянського ретроспективізму, автор низки споруд у Києві, Україна

Приморський бульвар в Одесі – ансамбль пам'яток архітектури національного значення, Україна

Пристосування пам'ятки архітектури – пристосування будівлі до виконання нею сучасних функцій, як правило відмінних від первісних

Присяжний Костянтин Васильович (15.01.1936, с. Ротфронт, тепер с. Владівка, Чернігівський район, Запорізька обл., Україна – 02.09.2015, м. Львів, Україна) – архітектор, реставратор, педагог, жив і працював у Львові, Україна

Притвор – невелике крите приміщення перед входом у церкву

Прихильний, Амвросій (справжнє ім'я — Ваберене Нутклаусс, лат. Vaberene Nutclaus; 2-а пол. 16 ст., долина Енгадін, Швейцарія – 1641, м. Львів, тепер Україна) – архітектор та будівничий доби Відродження, автор низки споруд у Львові і Жовкві, Україна – Швейцарія

Причілок – бічний фасад будинку

Прітцкерівська премія з архітектури – щорічна (з 1979) нагорода в галузі архітектури, що має всесвітнє значення; заснована родиною аме-

риканських бізнесменів Прітцкерів – вихідців із с. Великі Прицьки Кагарлицького р-ну Київської обл., Україна

Прогін (в архітектурі) – відстань між двома опорами

Проект (в архітектурі) – сукупність технічних документів (креслеників, текстів, розрахунків), необхідних для будівництва чи реконструкції будівель, споруд, комплексів

Пронаос – частина античного грецького храму, розташована перед наосом

Пропілеї – парадний вхід або в'їзд на територію міста чи архітектурного ансамблю

Пропілеї Акрополя в Афінах – архітектурна пам'ятка, частина пам'ятки всесвітньої спадщини ЮНЕСКО, Греція

Пропорції архітектурні – співвідношення частин чи елементів архітектурної форми

Простиль – тип античного грецького храму з портиком на головному фасаді

Проторенесанс – історична доба переходу від Готики до Ренесансу в 13–14 ст.

Профілі архітектурні – див. *Обломи*

Псевдоготика – один з архітектурних напрямів історизму 19 ст.

Пустинно-Рихлівський Миколаївський монастир – втрачений визначний архітектурний комплекс, поблизу смт Понорниця, Чернігівська обл., Україна

Пучков, Андрій Олександрович (04.03.1970, м. Київ, тепер Україна) – історик і теоретик архітектури, мистецтвознавець, Україна

Пьопельман, Маттеус Даніель (нім. Röppelmann, Matthäus Daniel; 03.05.1662, м. Херфорд, тепер федеральна земля Північний Рейн-Вестфалія, Німеччина – 17.01.1736, м. Дрезден, тепер федеральна земля Саксонія, Німеччина) – архітектор доби пізнього бароко, автор палацового комплексу Цвінгер у Дрездені, Німеччина

П'юджин, Огастес (англ. Pugin, Augustus Welby Northmore; 01.03.1812, м. Лондон, Велика Британія – 14.09.1852, м. Рамсгейт, регіон Південно-Східна Англія, Велика Британія) – архітектор, представник неоготичного стилю, співавтор проекту Вестмінстерського палацу в Лондоні, Велика Британія.

П'ята арки (склепіння) – нижня частина арки (склепіння)

П'ятистінок, п'ятистінка – найпростіший тип дерев'яного житла, що складається з двох приміщень

П'ятницька церква в Чернігові – пам'ятка архітектури національного значення, Україна

П'яцентіні, Марчело (іт. Piacentini, Marcello; 08.12.1881, м. Рим, Італія – 19.05.1960, там само) – архітектор, представник неокласицизму і ар-деко, автор низки споруд в Італії, винахідник «фашистського ордеру», Італія

Равелін – допоміжне укріплення: прямокутного або трикутного плану оборонна споруда для захисту куртини, розміщена з напільного боку укріплення перед ровом між двома бастіонами

Райт, Френк Ллойд (англ. Wright, Frank Lloyd; 08.06.1867, м. Річленд-Сентер, штат Вісконсин, США – 09.07.1959, м. Фенікс, штат Аризона, США) – архітектор, зачинатель органічної архітектури, автор низки споруд у США і Японії, США

Ральченко, Володимир Іванович (01.08.1949, м. Полоцьк, Вітебська обл., тепер Білорусь), архітектор, лауреат Державної премії УРСР імені Тараса Шевченка (1984), Україна

Растреллі, Бартоломео Франческо (Варфоломій Варфоломійович) (іт. Rastrelli, Bartolomeo Francesco; 1700, м. Париж, Франція – 29.04.1771, м. Санкт-Петербург, тепер РФ) – архітектор, представник бароко, автор низки споруд на теренах Російської імперії, Італія – Російська імперія

Ратуша – будівля міського самоврядування

Ратуша в Бучачі – пам'ятка архітектури національного значення, Тернопільська обл., Україна

Ратуша у Відні – архітектурна пам'ятка, частина пам'ятки всесвітньої спадщини ЮНЕСКО, Австрія

Ратуша у Львові – пам'ятка архітектури національного значення, частина пам'ятки всесвітньої спадщини ЮНЕСКО, Україна

Ратуша у Таллінні – архітектурна пам'ятка, частина пам'ятки всесвітньої спадщини ЮНЕСКО, Естонія

Ратуша у Торонто – архітектурна пам'ятка, Канада

Ратуша у Чернівцях – пам'ятка архітектури національного значення, Україна

Рафаель, Санті (іт. Raffaello, Sanzio; 23.03.1483, м. Урбіно, тепер регіон Марке, Італія – 06.04.1520, м. Рим, Італія) – архітектор і художник доби Високого Ренесансу, автор низки споруд у Римі, Італія

Реабілітація (в архітектурі) – сукупність науково обґрунтованих заходів щодо відновлення культурних та функціональних властивостей архітектурних пам'яток

Ревалоризація (в архітектурі) – комплекс заходів, спрямованих на підвищення архітектурно-художньої цінності будівель, комплексів, ансамблів

Ревіталізація (в архітектурі) – комплекс заходів, спрямованих на підвищення функціональної значущості будівель, комплексів, ансамблів

Регенерація (в архітектурі) – відбудова втрачених елементів історично сформованого міського середовища (будівель, споруд, розпланування вулиць і площ) на підставі історико-архівних та натурних досліджень

Регістан – архітектурний ансамбль, архітектурна пам'ятка, частина пам'ятки всесвітньої спадщини ЮНЕСКО, м. Самарканд, Узбекистан

Редан – польове укріплення, що складається з двох валів, які сходяться під кутом від 60 до 120 градусів, з виступом у бік супротивника

Редут – замкнуте багатокутне в плані укріплення

Резиденція митрополитів Буковини і Далмації – пам'ятка архітектури національного значення, пам'ятка всесвітньої спадщини ЮНЕСКО, м. Чернівці, Україна

Резиденція єпископа у Бюрцбурзі – палацово-парковий ансамбль, пам'ятка всесвітньої спадщини ЮНЕСКО, федеральна земля Баварія, Німеччина

Реймський собор – архітектурна пам'ятка, частина пам'ятки всесвітньої спадщини ЮНЕСКО, регіон Шампань-Арденни, Франція

Реконструкція (в архітектурі) – докорінна перебудова будівлі, споруди, комплексу

Рекреація (в архітектурі) – приміщення в громадських будівлях, призначені для короточасного відпочинку

Рен, Крістофер (англ. Wren, Christopher; 20.10.1632, м. Іст-Нойл, тепер регіон Південно-Західна Англія, Велика Британія – 25.02.1723, м. Лондон,

Велика Британія) – архітектор, представник англійського класицизму, математик і астроном, автор низки споруд у Лондоні, Велика Британія

Ренесанс – архітектурний стиль доби Відродження, 15 – поч. 17 ст.

Реставрація (в архітектурі) – комплекс ремонтно-реставраційних робіт, що проводяться з метою подальшого збереження пам'ятки

Ретраншемент – оборонне укріплення у вигляді валу й рову

Ригель – конструктивний елемент каркасу, горизонтальна балка, на яку спираються панелі перекриття

Ризаліт – частина будинку, що виступає назовні за основну площину фасадної стіни.

Ризниця – див. *Дияконник*

Риков, Валеріан Микитович (1874, м. Тифліс, тепер м. Тбілісі, Грузія – 05.03.1942, м. Київ, тепер Україна) – архітектор, представник історизму, автор низки споруд у Києві, Україна

Римлянин Павло (іт. Romanus, Paolo Dominici; ?, м. Рим, Італія – 1618, м. Львів, тепер Україна) – архітектор доби Відродження, автор низки споруд у Львові, Україна – Італія

Римський храм у Гарні – архітектурна пам'ятка, Вірменія

Ринва – лоток для відведення з даху дощової води

Ритм (в архітектурі) – закономірність чергування елементів (частин) архітектурної форми, що повторюються, або зміни її властивостей

Роджерс, Річард (англ. Rogers, Richard; 23.07.1933, м. Флоренція, регіон Тоскана, Італія) – архітектор, представник архітектурного напрямку хай-тек, автор низки споруд у Європі, лауреат Прітцкерівської премії (2007), Велика Британія

Родічкін, Іван Дмитрович (30.06.1927, м. Москва, тепер РФ – 1999, м. Київ, Україна) – архітектор, історик архітектури, автор проектів парків та досліджень пам'яток садово-паркової архітектури, Україна

Родос – комплекс архітектурних пам'яток середньовічного міста-фортеці на о. Родос, пам'ятка всесвітньої спадщини ЮНЕСКО, Греція

Роза – велике кругле вікно на фасаді романського чи готичного собору

Розетка – орнаментальний мотив у вигляді вписаних у коло квітки чи орнаменту

Розкріповка – див. *Кріповка*

Розпалубка – невелике склепіння, утворене двома криволінійними ребрами

Розпір – тиск в архітектурних конструкціях, спрямований горизонтально

Розпланувальна структура будівлі – взаємне розташування і взаємозв'язок основних, допоміжних і комунікаційних приміщень

Розріз будинку архітектурний – вид архітектурного креслення в ортогональній проекції

Розшивка швів – спосіб опорядження лицьової поверхні мурування

Рокайль – мотив орнаменту у вигляді стилізованої раковини

Рококо – стильовий напрям в архітектурі і декоративному мистецтві Європи 18 ст. у рамках стилю бароко (пізня, декоративна стадія бароко)

Романський стиль – стиль у західноєвропейській архітектурі і мистецтві раннього середньовіччя (10 – 13 ст.)

Романтизм – стильовий напрям в архітектурі Європи кін. 18 – 1-ї пол. 19 ст.

Рондель, бастея – спеціальний вид оборонної башти, пристосованої для розміщення гармат

Російський стиль – стильовий напрям в архітектурі Російської імперії 19 – поч. 20 ст.

Російсько-візантійський стиль – стильовий напрям в архітектурі Російської імперії 1830-х – 1880-х рр.

Росселіно, Бернардо (іт. Rossellino, Bernardo; 1409, м. Сеттіньяно, тепер регіон Тоскана, Італія – 1464, м. Флоренція, тепер регіон Тоскана, Італія) – архітектор і скульптор, представник Раннього Ренесансу, автор розбудови м. П'єнца, регіон Тоскана, Італія

Россі, Альдо (іт. Rossi, Aldo; 03.05.1931, м. Мілан, регіон Ломбардія, Італія – 04.09.1997, там само) – архітектор, теоретик архітектури й містобудування, представник постмодернізму, автор низки споруд у Європі, лауреат Прітцкерівської премії (1990), Італія

Россі, Карло ді Джованні (іт. Rossi, Carlo di Giovanni; 27.12.1775, м. Неаполь, тепер регіон Кампанья, Італія – 30.04.1849, м. Санкт-Петербург)

бург, тепер РФ) – архітектор, представник пізнього класицизму, автор будівель та архітектурних ансамблів в Санкт-Петербурзі і його околицях, Італія – Російська імперія.

Ростверк – верхня частина фундаменту на палях.

Ростовський кремль – ансамбль архітектурних пам'яток, Ярославльська обл., РФ

Ростра – архітектурний елемент, що зображує ніс старовинного корабля, частина колони ростральної

Ротонда – кругла в плані споруда

Рош, Кевін (англ. Roche, Kevin; 14.06.1922, м. Дублін, Ірландія – 01.03.2019, м. Гілфорд, штат Коннектикут, США) – архітектор, представник постмодернізму, автор низки споруд у США, Європі та Японії, лауреат Прітцкерівської премії (1982), Ірландія – США

Рудницький, Андрій Маркович (04.12.1928, м. Львів, тепер Україна – 26.08.2009, там само) – архітектор, педагог, науковець, автор праць з теорії та історії містобудування, Україна

Руїни – руїновані споруди, які створювалися у парках 18 – 19 ст. з естетичною метою

Рукави (рамена) – бічні частини хрещатого храму

Рундук – критий майданчик зовнішніх сходів

Руска, Луїджі (іт. Rusca, Luigi; 09.02.1762, м. Аньо-Мондоніко, кантон Тічино, Швейцарія – 1822, м. Валенца, тепер регіон П'ємонт, Італія) – архітектор, представник класицизму, автор низки споруд в Україні, Швейцарія – Російська імперія

Руст – камінь з опуклою грубо обтесаною або гранчастою поверхнею, що застосовується в опорядженні фасадів будинків

Рустування, рустика – спосіб опорядження фасадів з використанням русту

Саарінен, Ееро (фін. Eero Saarinen, 20.08.1910, м. Кіркконуммі, провінція Уусімаа, Фінляндія – 01.09.1961, м. Енн-Арбор, штат Мічиган, США) – архітектор, представник модернізму, автор низки споруд у США, Фінляндія – США

Сад – спеціально розпланована ділянка землі, засаджена деревами, кущами, квітами

Сад каменів – садово-паркова композиція, різновид японського саду

Садиба – комплекс житлових, господарських та інших споруд з садом, парком, що становлять єдине функціональне й архітектурне ціле на чітко визначеній території

Садиба (замчище) Богдана Хмельницького в с. Суботіві – пам'ятка архітектури та історії національного значення, Черкаська обл., Україна

Садиба в Качанівці – ансамбль пам'яток архітектури та садово-паркового мистецтва національного значення, Чернігівська обл., Україна

Садиба Галаганів у с. Сокиринці – пам'ятка архітектури національного значення, Чернігівська обл., Україна

Садиба Дараганів у Покорщині – пам'ятка архітектури національного значення, м. Козелець, Чернігівська обл., Україна

Садиба Комарів-Чихачових у Мурованих Курилівцях – пам'ятка архітектури національного значення, Вінницька обл., Україна

Садиба Лінтварьових на Луці – пам'ятка архітектури національного значення, м. Суми, Україна

Садиба Стецьких у с. Великі Межирічі – пам'ятка архітектури національного значення, Рівненська обл., Україна

Садиба Чечелів у с. Самчики – пам'ятка архітектури національного значення, Хмельницька обл., Україна

Садово-паркова архітектура, садово-паркове мистецтво – мистецтво проектування і створення садів і парків

Саллівен, Луїс Генрі (англ. Sullivan, Louis Henry; 03.09.1856, м. Бостон, штат Массачусетс, США – 14.04.1924, м. Чикаго, штат Іллінойс, США) – архітектор, автор низки споруд у США, один з зачинателів американського модернізму та органічної архітектури, чільний представник Чиказької архітектурної школи, США

Самойлович, Віктор Петрович (14.09.1911, м. Прилуки, тепер Чернігівська обл., Україна – 11.04.2000, м. Київ, Україна) – архітектор, мистецтвознавець, педагог, дослідник архітектури українського села, Україна

Сан-Сусі – палацово-парковий ансамбль у Потсдамі на околиці Берліна, архітектурна, містобудівна й ландшафтна пам'ятка, пам'ятка

всесвітньої спадщини ЮНЕСКО, федеральна земля Бранденбург, Німеччина

Сангалло, Антоніо да (Молодший) (іт. Sangallo il Giovane, Antonio da, Antonio Cordini; 12.04.1484, м. Флоренція, тепер регіон Тоскана, Італія – 03.08.1546, м. Терні, тепер регіон Умбрія, Італія) – архітектор, представник Високого Ренесансу, автор низки споруд в Римі, Італія

Сандрик – архітектурне оздоблення стіни будинку над віконним або дверним прорізом у вигляді невеличкого карнизу або фронтона

Санмікелі, Мікеле (іт. Sanmichele, Michele; 1484, м. Верона, тепер регіон Венето, Італія – 1559, там само) – архітектор, фортифікатор, представник Високого Ренесансу, автор низки споруд в Італії, Італія.

Сансовіно, Джакомо (іт. Sansovino, Jacopo; 02.07.1486, м. Флоренція, тепер регіон Тоскана, Італія – 27.11.1570, м. Венеція, тепер регіон Венето, Італія) – архітектор, представник Пізнього Ренесансу, автор низки споруд у Венеції, Італія.

Саркофаг – невелика гробниця

Светі-Цховелі – ансамбль кафедрального собору, архітектурна пам'ятка, частина пам'ятки всесвітньої спадщини ЮНЕСКО, м. Мцхета, Грузія

Свірзький замок – пам'ятка архітектури національного значення, Львівська обл., Україна

Світлиця – парадна «чиста» кімната в українській селянській хаті

Сволок – головна балка приміщення, що підтримує стелю

Святогірський Успенський монастир у с. Зимно – пам'ятка архітектури національного значення, Волинська обл., Україна

Святогірський Успенський монастир у Слов'яногірську – пам'ятка архітектури національного значення, Донецька обл., Україна

Святодухівська церква з дзвіницею у с. Потелич – пам'ятка архітектури національного значення, пам'ятка всесвітньої спадщини ЮНЕСКО, Львівська обл., Україна

Святодухівський собор у Ромнах – пам'ятка архітектури національного значення, Сумська обл., Україна

Сграфіто – різновид техніки стінного живопису

Седзіма, Кадзуйо (яп. 妹島和世; 29.10.1956, префектура Ібаракі, Японія) – архітектор, лауреат Прітцкерівської премії (2010), Японія

Секція – обмежена в плані частина будинку або споруди, що являє собою єдине ціле в об'ємно-планувальному, технологічному і конструктивному відношеннях

Селіміс – мечеть в Едірне, архітектурна пам'ятка, пам'ятка всесвітньої спадщини ЮНЕСКО, Туреччина

Сельбище, сельбищна територія – частина території населеного пункту, призначена для постійного проживання і соціально-побутового обслуговування населення

Сент Шапель у Парижі – готична каплиця, архітектурна пам'ятка, Франція

Середовище архітектурне – частина створеного людиною предметно-просторового середовища, призначена для забезпечення життєдіяльності суспільства

Сераль – європейська назва султанського палацу, зокрема його закритої житлової частини (гарему)

Серія (в архітектурі) – група проектів типових будинків, об'єднаних принциповими архітектурно-планувальними рішеннями і конструкціями

Серліо, Себастьяно (іт. Sebastiano Serlio; 06.09.1475, м. Болонья, тепер регіон Ломбардія, Італія – 1554, м. Фонтбло, тепер регіон Іль-де-Франс, Франція) – архітектор, Італія

Сецесіон – виставкова споруда у м. Відні, яка дала назву стильовому напрямку Сецесія (сецесіонистиль), Австрія

Сецесія, сецесіонистиль – стильовий напрям в архітектурі Центральної Європи поч. 20 ст., одна з назв стилю модерн

Сигнатурка – невелика вежа на гребені даху католицького храму

Сиза Вієйра, Алвару (порт. Siza Vieira, Alvaro; 23.03.1933, м. Матозиньюш, округ Порту, Португалія) – архітектор, лауреат Прітцкерівської премії (1992), Португалія

Сикстинська капела у Ватикані – пам'ятка архітектури та монументального мистецтва, пам'ятка всесвітньої спадщини ЮНЕСКО, Ватикан

Силует (в архітектурі) – загальний абрис будівлі, комплексу, міста

Сима – елемент даху античного грецького храму

Симетрія (в архітектурі) – об'єктивна властивість архітектурної форми

Синагога – молитовний будинок в юдаїзмі

Синагога Нахмановича (Золота Роза) у Львові – втрачений визначний архітектурний об'єкт, Україна

Система планування міста – порядок взаєморозміщення і влаштування вулиць, площ, кварталів забудови міста

Сім чудес світу – сім найвизначніших архітектурних пам'яток античного світу, визначених у добу еллінізму Філоном Візантійським

Сінан, Ходжа Мімар (тур. Sinân Âğâ, Носа Мимар; 15.04.1489, м. Кайсері, Туреччина – 17.07.1588, м. Стамбул, Туреччина) – архітектор, військовий інженер, провідний представник т. з. великого османського стилю, автор понад 350 архітектурних об'єктів, Туреччина

Сіни – вхідне приміщення, перед яким є ганок чи сходи

Січинський, Володимир Юхимович (24.06.1894, м. Кам'янець-Подільський, тепер Хмельницька обл., Україна – 25.06.1962, м. Патерсон, штат Нью-Джерсі, США) – архітектор, історик, мистецтвознавець, автор першої «Історії української архітектури», Україна – США

Скамоцці, Вінченцо (іт. Scamozzi, Vincenzo; 1552, м. Віченца, тепер регіон Венето, Італія – 07.08.1616, м. Венеція, тепер регіон Венето, Італія) – архітектор, представник Пізнього Ренесансу і маньєризму, автор книги «Ідея універсальної архітектури», реалізованих проєктів «ідеального міста» Пальма Нуова (Італія), низки споруд у Венеції (Італія), Зальцбурзі (Австрія), Збаражі (Україна), Італія

Скансен – музей просто неба

Сквер – ділянка зелених насаджень серед міської забудови, призначена для короткочасного відпочинку

Скена – частина споруди античного грецького театру

Скит Манявський – монастир, пам'ятка архітектури національного значення, Івано-Франківська обл., Україна

Склепіння – просторово жорстка конструкція перекриття або покриття, геометрична форма якої утворена криволінійною поверхнею

Скопас (гр. Σκόπας, 395 до н. е. – 350 до н. е.) – античний грецький архітектор і скульптор

Скоція – один з обломів архітектурних

Скляний будинок у Нью-Ханаані – визначний архітектурний об'єкт, штат Коннектикут, США

Слізник – елемент карниза

Слєпцов, Олег Семенович (18.01.1958, м. Харків, тепер Україна) – архітектор, художник, педагог, автор 65 церков в Україні, лауреат Державної премії України в галузі архітектури (2000), Україна

Сліпець, Степан Павлович (25.02.1929, с. Михайлівка, тепер Канівський район, Черкаська обл.), архітектор, лауреат Державної премії УРСР імені Тараса Шевченка (1981), Україна

Слобода, Володимир Костянтинович (30.05.1931, м. Тбілісі, тепер Грузія) – інженер-будівельник-конструктор, лауреат Державної премії УРСР імені Тараса Шевченка (1984), Україна

Слуцький, Георгій Маркович (08.09.1916, м. Київ, тепер Україна – 01.03.1990, там само) – архітектор, автор розпланування нових житлових масивів та низки споруд у Києві, Україна

Смоленський кремль – архітектурна пам'ятка, РФ

Смольний монастир – архітектурна пам'ятка, частина пам'ятки всесвітньої спадщини ЮНЕСКО, м. Санкт-Петербург, РФ

Собор – головний храм єпархії, міста, монастиря

Собор у Бове – архітектурна пам'ятка, регіон О-де-Франс, Франція

Собор Нотр Дам у Парижі – архітектурна пам'ятка, частина пам'ятки всесвітньої спадщини ЮНЕСКО, Франція

Собор Покрова на рву, храм Василя Блаженного – архітектурна пам'ятка, частина пам'ятки всесвітньої спадщини ЮНЕСКО, м. Москва, РФ

Собор Різдва Богородиці та дзвіниця в Козельці – пам'ятка архітектури національного значення, Чернігівська обл., Україна

Собор Різдва Богородиці та дзвіниця в Кролевці – втрачені визначні архітектурні об'єкти, Сумська обл., Україна

Собор Саграда Фамілія у Барселоні – архітектурна пам'ятка, частина пам'ятки всесвітньої спадщини ЮНЕСКО, автономний регіон Каталонія, Іспанія

Собор Сан Марко у Венеції – архітектурна пам'ятка, частина пам'ятки всесвітньої спадщини ЮНЕСКО, регіон Венето, Італія

Собор святого Віта у Празі – архітектурна пам'ятка, частина пам'ятки всесвітньої спадщини ЮНЕСКО, Чехія

Собор святого Олександра Невського у Сімферополі – втрачений і відбудований визначний архітектурний об'єкт, АР Крим, Україна

Собор святого Павла в Лондоні – архітектурна пам'ятка, Велика Британія

Собор святого Петра в Римі – архітектурна пам'ятка, частина пам'ятки всесвітньої спадщини ЮНЕСКО, Італія

Собор святого Стефана у Відні – архітектурна пам'ятка, частина пам'ятки всесвітньої спадщини ЮНЕСКО, Австрія

Собор святого Юра у Львові – пам'ятка архітектури національного значення, частина пам'ятки всесвітньої спадщини ЮНЕСКО, Україна

Собор святого Юрія у Тараші – втрачений визначний архітектурний об'єкт, Київська обл., Україна

Собор у Солсбері – архітектурна пам'ятка, регіон Південно-Західна Англія, Велика Британія

Собор, дзвіниця і баптистерій у Пізі – ансамбль архітектурних пам'яток, частина пам'ятки всесвітньої спадщини ЮНЕСКО, регіон Тоскана, Італія

Солея – підвищення перед іконостасом у православному храмі

Сонцезахисний пристрій – елемент будинку, призначений для захисту приміщень від несприятливої дії інсоляції

Сосновий, Дмитро Григорович (20.06.1923, с. Старий Орлик, тепер с. Орлик, Кобеляцький район, Полтавська обл., Україна – 25.11.1995, м. Івано-Франківськ, Україна), архітектор, лауреат Державної премії УРСР імені Тараса Шевченка (1982), Україна

Соуту де Моура, Едуарду (порт. Souto de Moura, Eduardo; 25.07.1952, м. Порту, Португалія) – архітектор, лауреат Прітцкерівської премії (2011), Португалія

Софіт – декорована нижня поверхня арки, балки, карниза; зображення стелі у проекції знизу

Софійський монастир у Києві – пам'ятка архітектури національного значення, пам'ятка всесвітньої спадщини ЮНЕСКО, Україна

Софійський собор у Києві – пам'ятка архітектури національного значення, пам'ятка всесвітньої спадщини ЮНЕСКО, Україна

Софійський собор у Константинополі – архітектурна пам'ятка, частина пам'ятки всесвітньої спадщини ЮНЕСКО, тепер м. Стамбул, Туреччина

Софійський собор у Новгороді – архітектурна пам'ятка, частина пам'ятки всесвітньої спадщини ЮНЕСКО, РФ

Софійський собор у Полоцьку – архітектурна пам'ятка, Вітебська обл., Білорусь

Софроніївський монастир – частково втрачений визначний архітектурний комплекс, поблизу с. Нова Слобода, Сумська обл., Україна

Спарро, Павло Іванович (1814, м. Санкт-Петербург, тепер РФ – після 1887, невідомо) – архітектор, представник історизму, автор низки споруд у Києві, Російська імперія

Спасо-Преображенська церква у с. Великі Сорочинці – пам'ятка архітектури національного значення, Полтавська обл., Україна

Спасо-Преображенська церква у с. Володимирівка – пам'ятка архітектури національного значення, Харківська обл., Україна

Спасо-Преображенська церква у с. Маринин – пам'ятка архітектури національного значення, Рівненська обл., Україна

Спасо-Преображенська церква у с. Нуйно – пам'ятка архітектури національного значення, Волинська обл., Україна

Спасо-Преображенська церква у Полтаві – пам'ятка архітектури національного значення, Україна

Спасо-Преображенська церква у с. Тучин – пам'ятка архітектури національного значення, Рівненська обл., Україна

Спасо-Преображенський монастир у Новгороді-Сіверському – ансамбль пам'яток архітектури національного значення, Чернігівська обл., Україна

Спасо-Преображенський собор і надбрамна церква-дзвіниця у Путивлі – пам'ятки архітектури національного значення, Сумська обл., Україна

Спасо-Преображенський собор у Болграді – пам'ятка архітектури національного значення, Одеська обл., Україна

Спасо-Преображенський собор в Ізюмі – пам'ятка архітектури національного значення, Харківська обл., Україна

Спасо-Преображенський собор у Дніпрі – пам'ятка архітектури національного значення, Україна

Спасо-Преображенський собор у Житомирі – пам'ятка архітектури національного значення, Україна

Спасо-Преображенський собор в Одесі – втрачений і відбудований визначний архітектурний об'єкт, Україна

Спасо-Преображенський собор у Сумах – пам'ятка архітектури національного значення, Україна

Спасо-Преображенський собор у Чернігові – пам'ятка архітектури національного значення, Україна

Споруда – штучно створена предметно-просторова форма, призначена для організації в просторі соціальних процесів

Сталактити (в архітектурі) – в архітектурі країн Близького і Середнього Сходу – декоративні виступи (схожі на природні сталактити) призматичної форми, розміщені нависаючими один над одним рядами на склепіннях ніш, напівкуполів, на карнизах

Станіславівська фортеця – втрачений визначний фортифікаційний комплекс, м. Івано-Франківськ, Україна

Старий академічний корпус Кисво-Могилянської академії – пам'ятка архітектури національного значення, Україна

Старий міст у Мостарі – архітектурна пам'ятка всесвітньої спадщини ЮНЕСКО, Боснія і Герцеговина

Старов, Іван Єгорович (23.02.1745, м. Санкт-Петербург, тепер РФ – 17.04.1808, там само) – архітектор, представник класицизму, автор проєктів розпланування Катеринослава (тепер м. Дніпро) та Миколаєва, Російська імперія

Старомістська площа в Празі – ансамбль архітектурних пам'яток, частина пам'ятки всесвітньої спадщини ЮНЕСКО, Чехія

Старосольський, Ігор Володимирович (03.08.1908, м. Львів, тепер Україна – 10.02.1988, там само) – архітектор, реставратор, автор проєктів реставрації низки архітектурних пам'яток Галичини, Україна

Старостинський замок у Галичі – частково втрачений визначний архітектурний комплекс, пам'ятка архітектури національного значення, Івано-Франківська обл., Україна

Старцев, Йосип Дмитрович (рос. Старцев Иосиф Дмитриевич; друга пол. 17 ст. – поч. 18 ст.) – архітектор, автор соборів Микільського і Брат-

ського монастирів у Києві, представник мазепинського бароко, Російська імперія

Стасов, Василь Петрович (рос. Стасов Василий Петрович; м. Москва, тепер РФ – 05.09.1848, м. Санкт-Петербург, тепер РФ) – архітектор, представник пізнього класицизму, автор низки споруд у Санкт-Петербурзі й Києві, Російська імперія

Стафаж – зображення у проектному кресленнику людей, тварин, машин, устаткування для означення масштабу запроєктованої споруди

Стела – вертикальна кам'яна плита з рельєфним зображенням або написом

Стеля – нижня, звернена всередину приміщення, поверхня міжповерхового перекриття будинку

Стереобат – ступінчастий цоколь храму або колониadi в античній грецькій архітектурі

Стеценко, Олександра Петрівна (26.04.1930, м. Черкаси, тепер Україна) – архітектор, лауреат Державної премії УРСР імені Тараса Шевченка (1987), Україна

Стилізаторство – метод використання традицій в архітектурі історизму 19 ст., що базується на копіюванні форм архітектурних пам'яток минулих епох

Стилізація – відтворення чи інтерпретація в архітектурних формах будівель чи споруд характерних рис будь-якого раніше усталеного стилю

Стилобат – верхня площина стереобату

Стиль (в архітектурі) – сукупність специфічних особливостей форми, конструкції, матеріалів архітектури певного часу та регіону

«Стиль Рінгштрассе» – віденський варіант архітектурної стилістики історизму 2-ї пол. 19 ст.

Стіна – вертикальна огорожувальна конструкція, яка відділяє будинки від зовнішнього простору і розділяє його внутрішні приміщення

Стірлінг, Джеймс Фрейзер (англ. Stirling, James Frazer, 22.04.1926, м. Глазго, регіон Шотландія, Велика Британія – 25.06.1992, м. Лондон, Велика Британія) – архітектор, представник постмодернізму, автор низки споруд у Європі, лауреат Прітцкерівської премії (1980), Велика Британія

Стовп – вертикальна опора

Стоунхендж поблизу Солсбері – архітектурна й археологічна пам'ятка, пам'ятка всесвітньої спадщини ЮНЕСКО, регіон Південно-Західна Англія, Велика Британія

Стоя – галерея-портик для прогулянок і відпочинку мешканців міста в античній Греції

Стояни, стендари – обрубки колод, закопані сторч у землю; утворюють основу дерев'яної будівлі

Страсбурзький собор – архітектурна пам'ятка, частина пам'ятки все-світньої спадщини ЮНЕСКО, регіон Гранд-Ест, Франція

Стрижень – жорсткий прямолінійний елемент архітектурної конструкції, довжина якого значно перевищує два інші розміри

Стрижнева конструкція (система) – архітектурна конструкція, складені зі стрижнів

Структура – просторова конструкція покриття у вигляді двошарової решітки, утвореної металевими стрижнями

Стуока-Гуцявічюс, Лаурінас (лит. Stuoka-Gucevi ius, Laurynas, пол. Gucewicz, Wawrzyniec; 1753, с. Мигоніс, тепер Купішський район, Литва – 10.12.1798, м. Вільно, тепер м. Вільнюс, Литва) – архітектор, представник класицизму, автор низки споруд у Вільнюсі й околицях, Литва

Ступа – в буддистській архітектурі монументальна сакральна споруда для зберігання реліквій

Субструкція – конструкція, що підтримує знизу архітектурну споруду чи її частину

Судацька фортеця – пам'ятка архітектури національного значення, АР Крим, Україна

Сулейманіє – мечеть у Стамбулі, архітектурна пам'ятка, частина пам'ятки всесвітньої спадщини ЮНЕСКО, Туреччина

Сумського Михайлівського кадетського корпусу комплекс будівель – комплекс архітектурних пам'яток, м. Суми, Україна

Суперпозиції принцип (в архітектурі) – принцип побудови багатоярусних ордерних композицій

Сурб-Хач – вірменський монастир поблизу м. Старий Крим, пам'ятка архітектури національного значення, АР Крим, Україна

Сухарики (дентикули) – низка невеликих призматичних виступів, що влаштовуються під карнизом у класичних ордерах архітектурних (іонічному, коринфському, композитному)

Східець, сходи́на – основний елемент, з якого складаються сходи

Сходи – елемент в будинку чи споруда в ландшафті, що служить для пересування людей по вертикалі між приміщеннями чи майданчиками, розташованими на різній висоті

Сходова клі́тка – частина будинку, оточений стінами вертикальний простір, у якому розміщуються сходи

Сцена – частина будівлі театру, призначена для проведення вистав, концертів тощо

Таберна́кль (в архіте́ктурі) – декоративно оздоблена ніша з установленою в ній статуєю святого в католицькій сакральній архітектурі

Тамбу́р (в архіте́ктурі) – невелике прохідне приміщення між двома дверима, що служить для збереження тепла в будівлі

Танге, Кендзо (яп. 丹下健三; 04.09.1913, м. Імабарі, префектура Ехіме, Японія – 22.03.2005, м. Токіо, Японія) – архітектор, представник модернізму і хай-теку, автор низки споруд і містобудівних проектів в Азії, Європі, Африці, лауреат Прітцкерівської премії (1987), Японія

Танцюючий будинок у Празі – архітектурна пам'ятка, зразок архітектури деконструктивізму, Чехія

Таранушенко, Стефан Андрійович (21.12.1889, м. Лебедин, тепер Сумська обл., Україна – 13.10.1976, м. Київ, тепер Україна) – історик архітектури й мистецтвознавець, дослідник українських дерев'яних церков та мистецтва Слобожанщини, Україна

Тартак – лісопильня

Татлін, Володимир Євграфович (28.12.1885, м. Москва, тепер РФ – 31.05.1953, там само) – художник, архітектор, скульптор, педагог, представник конструктивізму й футуризму, Україна – РФ

Твір архіте́ктури – продукт архітектурної творчості, у якому в матеріальній формі втілений архітектурний задум: будівля, споруда, комплекс

Театр (в архіте́ктурі) – тип споруди, призначеної для театральних вистав

Театр в Епідаврї – архітектурна пам'ятка, пам'ятка всесвітньої спадщини ЮНЕСКО, адміністративний округ Пелопоннес, Греція

Тектоніка в архітектурі – художня інтерпретація архітектурної конструкції

Теламон – див. *Атлант*

Теорія архітектури – див. *Архітектури теорія*

Тераса – архітектурно оформлений відкритий або напіввідкритий майданчик, який прилягає до будинку або є елементом паркового ландшафту

Терем – горішній житловий поверх у багатому житловому будинку

Терми – громадські лазні в античному Римі

Тес – тонкі тесані дошки для обшивки даху або стін будівлі

Тетраконх – однобаневий строго центричний храм, у якого до підбанного четверика по сторонах світу прилягають чотири півкруглі в плані екседри, з яких східна є вітарною апсидою

Тибель – кілочок з міцного дерева, яким скріплювався зруб

Тимофієнко, Володимир Іванович (05.02.1941, м. Одеса, тепер Україна – 11.12.2007, м. Київ, Україна) – історик архітектури, мистецтвознавець, дослідник архітектури й містобудування доби класицизму, Україна

Тимошенко, Сергій Прокопович (05.02.1881, с. Базилівка, тепер Конотопський район, Сумська обл., Україна – 06.07.1950, м. Пало-Альто, штат Каліфорнія, США) – архітектор, суспільно-політичний діяч, педагог, представник українського модерну, автор низки споруд у Галичині й на Волині, Україна – США

Тимпан – внутрішнє поле фронтона

Тип архітектурний – класифікаційна одиниця, модель групи будинків (споруд) однакового або схожого функціонального призначення та / або схожого розпланування

Тиньк (тинькування) – штукатурка

Тікаль – комплекс архітектурних пам'яток столиці майя, пам'ятка всесвітньої спадщини ЮНЕСКО, департамент Ель-Петен, Гватемала

Тімбукту – комплекс архітектурних пам'яток, пам'ятка всесвітньої спадщини ЮНЕСКО, Малі

Тімгад – комплекс архітектурних пам'яток античного римського міста, пам'ятка всесвітньої спадщини ЮНЕСКО, провінція Батна, Алжир

Тір – комплекс архітектурних пам'яток фінікійського міста, пам'ятка всесвітньої спадщини ЮНЕСКО, мухафаза Південний Ліван, Ліван

Толос – кругла в плані споруда в архітектурі античної Греції

Тома де Томон, Жан-Франсуа (фр. Thomas de Thomon, Jean-François, 12.04.1760, м. Берн, Швейцарія – 04.09.1813, м. Санкт-Петербург, тепер РФ) – архітектор, представник класицизму, автор низки споруд в Санкт-Петербурзі та Одесі, Франція – Російська імперія

Тон, Костянтин Андрійович (06.11.1794, м. Санкт-Петербург, тепер РФ – 06.02.1881, там само) – архітектор, педагог, представник історизму, основоположник російсько-візантійського стилю, майстер церковного зодчества, автор низки споруд в Москві, Санкт-Петербурзі, Києві та інших містах Російської імперії, Російська імперія

Тор, торус – вал, один із класичних давньогрецьких обломів архітектурних

Торрічеллі, Джорджо (іт. Torricelli, Giorgio; м. Лугано, кантон Тічино, Швейцарія – 1843, м. Одеса, тепер Україна) – архітектор, містобудівник, представник класицизму та романтизму, автор низки споруд в Одесі та інших містах Півдня України, Україна

Травертин – вапняковий туф, що використовується як будівельний і облицювальний камінь з часів Стародавнього Риму

Травея – у романських і готичних храмах частина простору нефа, обмежена чотирма вертикальними опорами, на які спирається хрещате склепіння

Традиціоналізм (в архітектурі) – один із напрямів у сучасній архітектурі, який звертається до архітектурної спадщини і народних традицій

Традиція (в архітектурі) – елементи архітектурної спадщини (ідеї, погляди, звичаї, норми, прийоми, смаки та ін.), що передаються з покоління в покоління і зберігаються в суспільстві протягом тривалого часу

Тракайський замок – архітектурна пам'ятка, Литва

Трансепт – поперечна нава (неф) у християнському храмі

Трапезна – тип монастирської споруди, що включає церкву, зал для спільних трапез ченців і підсобні приміщення

Трдат (950 – 1020) – архітектор, автор низки споруд у Вірменії та відбудови після руйнівного землетрусу собору святої Софії у Константинополі, Вірменія.

Трегубов, Валерій Олександрович (18.05.1951, Полтава, тепер Україна – 30.09.2012, там само) – архітектор, реставратор, педагог, автор низки споруд у Полтаві й Полтавській обл., Україна

Трельяж – елемент садово-паркової архітектури: каркас для витких рослин, що має декоративне та практичне (сонцезахисне) значення

Трибуна – частина видовищної споруди з зі східчасто розташованими лавами для глядачів

Тригліф – деталь фриза в доричному ордері архітектурному: прямокутна кам'яна плита, яка має три вертикальні врізи (гліфи)

Трикліній – зал для трапези в античному римському будинку

Триконх – тип християнського храму, в якого до підбанного четверика по трьох сторонах світу (крім західної) прилягають три півкруглі в плані екседри, з яких східна є вітальною апсидою

Трифорій – три розташовані поряд аркові вікна, розділені колонками, а також аркада (галерея) над пониженими бічними нефами у романських і готичних соборах

Троїцька церква в Диканьці – пам'ятка архітектури національного значення, Полтавська обл., Україна

Троїцька церква у с. Доротичі – пам'ятка архітектури національного значення, Рівненська обл., Україна

Троїцька церква у Кам'янці-Подільському – втрачений і відбудований визначний архітектурний об'єкт, Хмельницька обл., Україна

Троїцька церква у Коропі – втрачений визначний архітектурний об'єкт, Чернігівська обл., Україна

Троїцька церква в с. Нижанковичі – пам'ятка архітектури національного значення, Львівська обл., Україна

Троїцька церква у с. Пакуль – втрачений визначний архітектурний об'єкт, Чернігівська обл., Україна

Троїцька церква у с. Пустовійтівка – втрачений і відбудований визначний архітектурний об'єкт, Сумська обл., Україна

Троїцька церква у Степані – пам'ятка архітектури національного значення, Рівненська обл., Україна

Троїцька церква у Сумах – пам'ятка архітектури національного значення, Україна

Троїцька церква в с. Троковичах – пам'ятка архітектури національного значення, Житомирська обл., Україна

Троїцька церква у с. Черкаський Бишкін – втрачений визначний архітектурний об'єкт, Харківська обл., Україна

Троїцький монастир у с. Межирічі – пам'ятка архітектури національного значення, Рівненська обл., Україна

Троїцький собор у Глухові – втрачена архітектурна пам'ятка, Сумська обл., Україна

Троїцький собор у Новомосковську – пам'ятка архітектури національного значення, Дніпропетровська обл., Україна

Троїцький собор у Сосниці – втрачений визначний архітектурний об'єкт, Чернігівська обл., Україна

Троїцький собор у Яготині – втрачений і відбудований визначний архітектурний об'єкт, Київська обл., Україна

Троїцько-Іллінський монастир у Чернігові – пам'ятка архітектури національного значення, Україна

Тромп – нішеподібна склепінчаста конструкція, що забезпечує перехід від квадратного в плані приміщення до його перекриття – купола або підбанника

Троост, Пауль Людвіг (нім. Troost, Paul Ludwig; 17.08.1878, м. Ельберфельд, федеральна земля Північний Рейн-Вестфалія, Німеччина – 21.01.1934, м. Мюнхен, федеральна земля Баварія, Німеччина) – архітектор, представник неокласицизму, автор низки споруд у м. Мюнхені, Німеччина

Троценко, Віктор Карпович (13.05.1888, с. Нижня Сироватка, тепер Сумський район, Сумська обл. – 1978, м. Харків, тепер Україна) – архітектор, автор низки споруд у Харкові, Україна

Трьох-Анастасіївська церква у Глухові – див. *Анастасіївська церква*

Трьохсвятительська (Василівська) церква у Києві – втрачений визначний архітектурний об'єкт, Україна

Трьохсвятительська церква у с. Лемеші – пам'ятка архітектури національного значення, Чернігівська обл., Україна

Тябло – горизонтальний брус іконостасу, на який ставили ікони

Тяга (в архітектурі) – горизонтальний або вертикальний профільований пасок, виступ, що розділяє стіни будівель або обрамляє панно і стелі

Увраз – розкішне, багато ілюстроване художнє видання великого формату у вигляді окремих аркушів або альбому, що, як правило, складається з гравюр, які зображують архітектурні споруди, комплекси чи їх фрагменти

Увразна архітектура – будівлі й споруди, форми яких механічно повторюють зображення фасадів, наведені в увражах

Ужгородський замок – пам'ятка архітектури національного значення, Закарпатська обл., Україна

Унівська Успенська лавра – пам'ятка архітектури національного значення, Львівська обл., Україна

Урбанізм (в архітектурі) – напрям в архітектурі та містобудуванні 20 ст., заснований на уявленні про пріоритетність міст в сучасній цивілізації

Урсатій, Георгій Антонович (26.07.1935, с. Каніж, тепер Новомиргородський район, Кіровоградська обл., Україна – 23.07.2016, м. Київ, Україна) – архітектор, лауреат Державної премії УРСР імені Тараса Шевченка (1979), Україна

Уряду України будинок у Києві – пам'ятка архітектури національного значення, Україна

Успенська церква у Кондопозі – архітектурна пам'ятка, Республіка Карелія, РФ

Успенська церква у с. Лютенька – втрачений визначний архітектурний об'єкт, Полтавська обл., Україна

Успенська церква у Львові – пам'ятка архітектури національного значення, частина пам'ятки всесвітньої спадщини ЮНЕСКО, Україна

Успенська церква у с. Низкиничі – пам'ятка архітектури національного значення, Волинська обл., Україна

Успенська церква у с. Підгайці – пам'ятка архітектури національного значення, Тернопільська обл., Україна

Успенська церква та дзвіниця у с. Яришів – втрачені визначні архітектурні об'єкти, Вінницька обл., Україна

Успенський собор Кисво-Печерської лаври – пам'ятка архітектури національного значення, частина пам'ятки всесвітньої спадщини ЮНЕСКО, Україна

Успенський собор у Володимирі – архітектурна пам'ятка, частина пам'ятки всесвітньої спадщини ЮНЕСКО, РФ

Успенський собор у Володимирі-Волинському – пам'ятка архітектури національного значення, Волинська обл., Україна

Успенський собор у Галичі – пам'ятка архітектури та археології національного значення, Івано-Франківська обл., Україна

Успенський собор у Кременчуці – втрачений визначний архітектурний об'єкт, Полтавська обл., Україна

Успенський собор у Лебедині – втрачений визначний архітектурний об'єкт, Сумська обл., Україна

Успенський собор у Новгороді-Сіверському – пам'ятка архітектури національного значення, Чернігівська обл., Україна

Успенський собор в Охтирці – втрачений визначний архітектурний об'єкт, Сумська обл., Україна

Успенський собор у Полтаві – втрачений визначний архітектурний об'єкт, Україна

Успенський (Георгіївський) собор у Каневі – пам'ятка архітектури національного значення, Черкаська обл., Україна

Утзон, Йорн (дан. Utzon, Jørn; 09.04.1918, м. Копенгаген, Данія – 29.11.2008, там само) – архітектор, автор будівлі Сіднейської опери, Австралія, лауреат Прітцкерівської премії (2003), Данія

Уфіці – галерея і вулиця у Флоренції, архітектурна пам'ятка, частина пам'ятки всесвітньої спадщини ЮНЕСКО, регіон Тоскана, Італія

Фактура (в архітектурі) – будова поверхні й властивості будівельних матеріалів, які використовують для художньої виразності в композиції будівель і споруд

Фароський маяк в Александрії Єгипетській – археологічно-архітектурна пам'ятка, одне з семи чудес світу, Єгипет

Фас – бік фортечного бастіону, звернений до супротивника

Фасад – зовнішній лицьовий бік будинку

Фахверк – кістяк будівлі чи споруди у вигляді жорстко поєднаних між собою вертикальних стовпів, горизонтальних балок і навісних (діагональних) підкосів

Федоров, Євген Борисович (25.09.1938, м. Ленінград, тепер Санкт-Петербург, РФ) – архітектор, лауреат Державної премії УРСР імені Тараса Шевченка (1984), РФ – Україна

Фен, Сверре (норв. Fehn, Sverre; 14.08.1924, м. Консберг, регіон Східна Норвегія, Норвегія – 23.02.2009, м. Осло, Норвегія) – архітектор, лауреат Прітцкерівської премії (1997), Норвегія

Ферма (в архітектурі) – тримальна гратчаста конструкція, що використовується для перекриття великих прогонів чи приміщень

Фіал – в готиці декоративне завершення пінаклів, щипців, контрфорсів у вигляді вигадливої піраміди, фігурного шпиля, хрестоцвіту

Філенко, Леонід Іванович (07.12.1941, с. Кучерявоволодимирівка, тепер Чаплинський район, Херсонська обл., Україна – 13.11.2003, м. Київ, Україна) – архітектор, лауреат Державної премії УРСР імені Тараса Шевченка (1985), Україна

Філософія архітектури – галузь архітектурної науки, яка досліджує світоглядні аспекти архітектури

Фільтр – заглиблена частина площини

Фіораванті, Арістотель (іт. Fioravanti, Ridolfo Aristotele; близько 1415, м. Болонья, тепер регіон Емілія-Романья, Італія – близько 1486, тепер РФ) – архітектор, військовий інженер, автор Успенського собору Московського кремля, Італія – Велике князівство Московське

Флігель – бічна прибудова до житлового будинку, палацу або невелика житлова споруда у дворі великої будівлі

Фойє – приміщення у театрі (кінотеатрі, клубній будівлі тощо) для перебування глядачів в очікуванні вистави, фільму, концерту під час антрактів

Фомін, Іван Олександрович (03.02.1872, м. Орел, тепер РФ – 12.06.1936, м. Москва, тепер РФ) – архітектор, представник неокласицизму, засновник стилістичного напрямку «пролетарської класики», автор низки споруд у Санкт-Петербурзі, Москві, Києві, у т. ч. Будинку уряду України, РФ – Україна

Фонтан – архітектурно оформлена декоративна споруда, яка служить основою або обрамленням водного джерела або потоків і струменів води, які з силою викидаються нагору

Фонтан «Самсон» у Києві – втрачений і пізніше відбудований визначний архітектурний об'єкт, Україна

Фонтана, Паоло Антоніо Доменіко (іт. Fontana, Paolo Antonio Domenico, 1696, м. Кастелло Вальсольда, тепер регіон Ломбардія, Італія – 17.03.1765, м. Ізяслав, тепер Хмельницька обл., Україна) – архітектор, представник бароко, автор низки споруд на теренах Західної України, Італія – Україна

Формоутворення (в архітектурі) – історичний процес становлення і розвитку архітектурних форм

Фортеця – укріплення, що захищає певну територію

Фортеця Сан-Педро-де-ла-Рока – фортифікаційний архітектурний комплекс, пам'ятка всесвітньої спадщини ЮНЕСКО, м. Сантьяго-де-Куба, Куба

Фортифікації – оборонні укріплення

Форум – у містах Стародавнього Риму ринкова площа, місце загальнонародних зборів, центр політичного життя

Форуми в Римі – археологічно-архітектурна пам'ятка, частина пам'ятки всесвітньої спадщини ЮНЕСКО, Італія

Фостер, Норман (англ. Foster, Norman; 01.06.1935, м. Манчестер, регіон Великий Манчестер, Велика Британія) – архітектор, представник архітектурного напрямку хай-тек, автор низки споруд у багатьох країнах світу, лауреат Прітцкерівської премії (1999), Велика Британія

Фрамуга – верхня частина вікна

Фриз – горизонтальна смуга на фасаді будівлі, прикрашена декором

Фролівський монастир у Києві – ансамбль пам'яток архітектури національного значення, Україна

Фронтон – завершення портика чи будівлі, що являє собою вертикальну площину, здебільшого, трикутної форми, по боках обмежену сходами даху

Фуллер, Річард Бакмінстер (англ. Fuller, Richard Buckminster; 12.07.1895, м. Мілтон, штат Массачусетс, США – 01.07.1983, м. Лос-Анджелес, штат

Каліфорнія, США) – архітектор, дизайнер, інженер, футуролог, представник архітектурного напрямку хай-тек, винахідник геодезичного купола, США

Фундамент – підземна дещо розширена частина конструкції будинку, яка сприймає і передає на ґрунт навантаження від будинку

Функціоналізм – див. *Архітектура сучасна*

Функціональність – здатність архітектурної форми (будинку, споруди, комплексу) забезпечити перебіг тих соціальних, виробничих, технологічних процесів, для яких створена ця архітектурна форма

Функція (в архітектурі) – соціальний, виробничий, технологічний процес, для забезпечення оптимального здійснення якого створена відповідна архітектурна форма (будинок, споруда, комплекс)

Фуст – стовбур колони в класичних ордерах архітектурних

Хабінський, Аркадій Семенович (07.11.1928, с. Іванків, тепер смт., Іванківський район, Київська обл., Україна) – будівельник, реставратор, лауреат Державної премії УРСР імені Тараса Шевченка (1983), Україна

Хадід, Заха Мохаммад (англ. Hadid, Zaha Mohammad; 31.10.1950, м. Багдад, Ірак – 31.03.2016, м. Маямі, штат Флорида, США) – архітектор, представник архітектурного напрямку деконструкціонізму, автор низки споруд у багатьох країнах світу, лауреат Прітцкерівської премії (2004), Ірак – Велика Британія – США

Хай-тек – один з напрямів світової архітектури, що виник у 1970-х й активно використовує новітні досягнення науки і техніки

Хата – українське традиційне сільське житло постійного характеру

Хатра – комплекс архітектурних пам'яток, пам'ятка всесвітньої спадщини ЮНЕСКО, мухафаза Найвана, Ірак

Хаттуса – комплекс архітектурних пам'яток, пам'ятка всесвітньої спадщини ЮНЕСКО, регіон Мала Азія, Туреччина

Хаустов, Павло Прокопович (14.11.1882, м. Шарипово, тепер Красноярський край, РФ – 11.09.1949, м. Київ, тепер Україна) – архітектор, містобудівник, педагог, автор генеральних планів низки українських міст, Україна

Херсонська фортеця – пам'ятка архітектури національного значення, м. Херсон, Україна

Хижа – неопалювана частина хати, комора, прибудова

Химич, Юрій Іванович (12.04.1928, м. Кам'янець-Подільський, тепер Хмельницька обл., Україна – 23.07.2003, м. Київ, Україна) – архітектор, художник, педагог, Україна

Хмарочос – офісний чи житловий будинок висотою понад 100 м, поверховістю понад 30 поверхів

Хол – велике приміщення для громадських заходів; приміщення в громадських будівлях для відпочинку чи очікування; великий передпокій у будинку чи квартирі

Холляйн, Ганс (нім. Hollein, Hans; 30.03.1934, м. Відень, Австрія – 24.04.2014, там само) – архітектор, представник постмодернізму, автор низки споруд в Австрії та Німеччині, лауреат Прітцкерівської премії (1985), Австрія

Хор – вівтарна східна частина католицького храму, включаючи пресбітерій

Хори – балкон у наві чи бабинці, приміщення над бабинцем чи нартексом церкви, призначені для церковного хору

Хороми – великий розкішний житловий будинок

Хотинська фортеця і замок – пам'ятка архітектури національного значення, Чернівецька обл., Україна

Храм – сакральна споруда, призначена для богослужінь і здійснення релігійних обрядів

Храм Амона, Мут і Хонсу в Луксорі – архітектурна пам'ятка, частина пам'ятки всесвітньої спадщини ЮНЕСКО, Єгипет

Храм Аполлона в Дідімах – архітектурно-археологічна пам'ятка, провінція Айдин, Туреччина

Храм Артеміди в Ефесі – архітектурно-археологічна пам'ятка, частина пам'ятки всесвітньої спадщини ЮНЕСКО, провінція Ізмір, Туреччина

Храм Баграта в Кутаїсі – архітектурна пам'ятка, частина пам'ятки всесвітньої спадщини ЮНЕСКО, Грузія

Храм Гробу Господнього в Єрусалимі – архітектурна пам'ятка, частина пам'ятки всесвітньої спадщини ЮНЕСКО, Ізраїль

Храм Джварі у Мцхеті – архітектурна пам'ятка, частина пам'ятки всесвітньої спадщини ЮНЕСКО, Грузія

Храм Зевса Олімпійського в Афінах – архітектурна пам'ятка, Греція

Храм Неба в Пекіні – комплекс архітектурних пам'яток, пам'ятка все-світньої спадщини ЮНЕСКО, Китай

Храм Ніки Аптерос на акрополі в Афінах – архітектурна пам'ятка, частина пам'ятки всесвітньої спадщини ЮНЕСКО, Греція

Храм Хонсу в м. Карнак – архітектурна пам'ятка, частина пам'ятки все-світньої спадщини ЮНЕСКО, Єгипет

Храм Христа-Спасителя у Москві – архітектурна пам'ятка, РФ

Храм цариці Хатшепсут у Дейр-ель-Бахрі – архітектурна пам'ятка, частина пам'ятки всесвітньої спадщини ЮНЕСКО, м. Луксор, Єгипет

Хрестовокупольна система, хрестовокупольний храм – класичний тип мурованого християнського храму, в якому центральний купол за допомогою підпружних арок спирається на чотири опори, до яких за сторонами світу прилягають частини нав, перекриті циліндричними склепіннями таким чином, що у плані вони утворюють хрест

Хрестоздвиженська церква в Дрогобичі – пам'ятка архітектури національного значення, Львівська обл., Україна

Хрестоздвиженська церква в Луцьку – пам'ятка архітектури національного значення, Львівська обл., Україна

Хрестоздвиженська церква у с. Опірець – пам'ятка архітектури національного значення, Львівська обл., Україна

Хрестоздвиженський монастир у Полтаві – ансамбль пам'яток архітектури національного значення, Україна

Хрещальня – баптистерій, приміщення при церкві, призначене для здійснення в ньому обряду хрещення

Царські врата – двері в іконостасі, які відділяють вівтар від амвона

Царський палац у Персеполі – архітектурна пам'ятка, частина пам'ятки всесвітньої спадщини ЮНЕСКО, провінція Фарс, Іран

Цвинтар – місце на церковному подвір'ї, кладовище

Цвінгер у Дрездені – архітектурна пам'ятка, частина колишньої пам'ятки всесвітньої спадщини ЮНЕСКО, федеральна земля Саксонія, Німеччина

Цегла – дрібнорозмірний будівельний виріб з випаленої глини, штучний камінь, призначений для мурування архітектурних конструкцій

Целла – головне приміщення (святилище) античного храму

Центральної Ради будинок у Києві – пам'ятка архітектури та історії національного значення, Україна

Центральнокупольна система, центральнокупольний храм – тип мурованого християнського храму, в якому центральний купол за допомогою підпругних арок спирається на 8 опор

Центричні споруди – споруди, симетричні щодо вертикальної осі в центрі головного приміщення

Церква (в архітектурі) – сакральна споруда у християн, яка має вівтар і приміщення для богослужіння

Церква Зішестя Святого Духа в Колочаві – пам'ятка архітектури національного значення, Закарпатська обл., Україна

Церква Зішестя Святого Духа в Рогатині – пам'ятка архітектури національного значення, пам'ятка всесвітньої спадщини ЮНЕСКО, Івано-Франківська обл., Україна

Церква Іль Джезу в Римі – архітектурна пам'ятка, частина пам'ятки всесвітньої спадщини ЮНЕСКО, Італія

Церква Іоана Предтечі в Керчі – пам'ятка архітектури національного значення, АР Крим, Україна

Церква Миколи Доброго у Києві – втрачений визначний архітектурний об'єкт, Україна

Церква Нігулісте в Таллінні – архітектурна пам'ятка, частина пам'ятки всесвітньої спадщини ЮНЕСКО, Естонія

Церква Олевісте в Таллінні – архітектурна пам'ятка, частина пам'ятки всесвітньої спадщини ЮНЕСКО, Естонія

Церква Параскеви П'ятниці та дзвіниця у Космачі – втрачені визначні архітектурні об'єкти, Івано-Франківська обл., Україна

Церква Покрова на Нерлі – архітектурна пам'ятка, частина пам'ятки всесвітньої спадщини ЮНЕСКО, Владимирська обл., РФ

Церква Різдва Богородиці у Ворохті – пам'ятка архітектури національного значення, Івано-Франківська обл., Україна

Церква Різдва Богородиці у с. Здомишель – пам'ятка архітектури національного значення, Волинська обл., Україна

Церква Різдва Богородиці у с. Жубровичі – пам'ятка архітектури національного значення, Житомирська обл., Україна

Церква Різдва Богородиці у Камені-Каширському – пам'ятка архітектури національного значення, Волинська обл., Україна

Церква Різдва Богородиці у Маткові – пам'ятка архітектури національного значення, пам'ятка всесвітньої спадщини ЮНЕСКО, Львівська обл., Україна

Церква Різдва Богородиці у с. Росохи – пам'ятка архітектури національного значення, Львівська обл., Україна

Церква Різдва Богородиці (Благовіщенська) у Седневі – пам'ятка архітектури національного значення, Чернігівська обл., Україна

Церква Різдва Богородиці у с. Селятин – пам'ятка архітектури національного значення, Чернівецька обл., Україна

Церква Різдва Богородиці у с. Ходорів – втрачений визначний архітектурний об'єкт, Київська обл., Україна

Церква Різдва Богородиці (Георгіївська) у Чернівцях – пам'ятка архітектури національного значення, Україна

Церква Різдва Христового у Києві – втрачений і відбудований визначний архітектурний об'єкт, Україна

Церква Різдва Христового у с. Шептаки – втрачений визначний архітектурний об'єкт, Чернігівська обл., Україна

Церква Сакре Кьор у Парижі – визначний архітектурний об'єкт, частина пам'ятки всесвітньої спадщини ЮНЕСКО, Франція

Церква Сан Вітале в Равенні – архітектурна пам'ятка, частина пам'ятки всесвітньої спадщини ЮНЕСКО, регіон Емілія-Романья, Італія

Церква Санта Марія дель Фіоре у Флоренції – архітектурна пам'ятка, частина пам'ятки всесвітньої спадщини ЮНЕСКО, регіон Тоскана, Італія

Церква святого Архангела Михаїла в Білостоку – пам'ятка архітектури національного значення, Волинська обл., Україна

Церква святого Димитрія в Гішині – пам'ятка архітектури національного значення, Волинська обл., Україна

Церква святої Женеви (Пантеон) у Парижі – архітектурна пам'ятка, частина пам'ятки всесвітньої спадщини ЮНЕСКО, Франція

Церква святого Іоана Богослова у с. Скорики – пам'ятка архітектури національного значення, Тернопільська обл., Україна

Церква святого Іоана Богослова у с. Тропове – пам'ятка архітектури національного значення, Вінницька обл., Україна

Церква святого Іоана Сучавського у с. Виженка – пам'ятка архітектури національного значення, Чернівецька обл., Україна

Церква святого Карла Борромея у Відні – архітектурна пам'ятка, частина пам'ятки всесвітньої спадщини ЮНЕСКО, Австрія

Церква святого Луки у с. Орявчик – пам'ятка архітектури національного значення, Львівська обл., Україна

Церква святого Миколи Великоріцького у Путивлі – пам'ятка архітектури національного значення, Сумська обл., Україна

Церква святої Параскеви у с. Крехів – пам'ятка архітектури національного значення, Львівська обл., Україна

Церква святої Параскеви у с. Немія – пам'ятка архітектури національного значення, Вінницька обл., Україна

Церква святої Параскеви у с. Олександрівка – пам'ятка архітектури національного значення, Закарпатська обл., Україна

Церква святого Петра в Ризі – архітектурна пам'ятка, частина пам'ятки всесвітньої спадщини ЮНЕСКО, Латвія

Церква святого Феодосія Печерського у Києві – пам'ятка архітектури національного значення, Україна

Церква святого Юра у Дрогобичі – пам'ятка архітектури національного значення, пам'ятка всесвітньої спадщини ЮНЕСКО, Львівська обл., Україна

Церква святого Юрія у с. Батятичі – пам'ятка архітектури національного значення, Львівська обл., Україна

Церква Сент Шапель у Парижі – архітектурна пам'ятка, Франція

Церква Спаса на Берестові в Києві – пам'ятка архітектури національного значення, частина пам'ятки всесвітньої спадщини ЮНЕСКО, Україна

Церква Спаса на Крові у Санкт-Петербурзі – архітектурна пам'ятка, частина пам'ятки всесвітньої спадщини ЮНЕСКО, РФ

Церква Успіння Богородиці у с. Дубівці – пам'ятка архітектури національного значення, Чернівецька обл., Україна

Церква Успіння Богородиці у с. Качин – пам'ятка архітектури національного значення, Волинська обл., Україна

Церква Успіння Богородиці у с. Низкиничі – пам'ятка архітектури національного значення, Волинська обл., Україна

Церква Успіння Богородиці Пирогощі у Києві – втрачена і відбудована архітектурна пам'ятка, Україна

Цитадель – відокремлена й найбільш укріплена частина міста, фортеці, замку

Цоколь – нижня частина будівлі

Цумтор, Петер (нім. Zumthor, Peter; 26.04.1943, м. Базель, кантон Базель-Штадт, Швейцарія) – архітектор, лауреат Прітцкерівської премії (2009), Швейцарія

Частокіл – дерев'яна оборонна огорожа у вигляді вертикально вритих у землю загострених угорі колод

Чепелик, Віктор Васильович (14.03.1927, м. Київ, тепер Україна – 14.05.1999, там само) – архітектор, педагог, лауреат Державної премії України в галузі архітектури (2002), дослідник українського архітектурного модерну, Україна

Червона лінія забудови – умовна межа, яка відділяє магістралі, вулиці й площі від територій житлової та громадської забудови

Червоний форт у Делі – комплекс архітектурних пам'яток, пам'ятка всесвітньої спадщини ЮНЕСКО, Індія

Черепиця – покрівельний поштучний кам'яний матеріал у вигляді невеликих плиток

Черкасов, Ерік Юрійович (24.10.1927, м. Київ, тепер Україна – 06.12.1995, м. Харків, Україна) – архітектор, лауреат Державної премії УРСР імені Тараса Шевченка (1977), Україна

Четверик – зруб чотирикутної форми в плані

Четвертний вал – облом архітектурний з профілем у чверть кола

Чечулін, Дмитро Миколайович (22.08.1901, м. Шостка, тепер Сумська обл., Україна – 29.10.1981, м. Москва, тепер РФ) – архітектор, Україна – РФ

Чигиринський замок – пам'ятка архітектури, містобудування, історії національного значення, Черкаська обл., Україна

Чичен-Іца – комплекс архітектурних пам'яток, пам'ятка всесвітньої спадщини ЮНЕСКО, штат Юкатан, Мексика

Членування фасаду (вертикальні і горизонтальні) – поділ поверхні фасаду вертикальними й горизонтальними елементами на окремі частини

Чмутіна, Наталія Борисівна (18.12.1912, м. Київ, тепер Україна – 08.11.2005, там само) – архітектор, педагог, народний архітектор Української РСР (1987), автор низки споруд у Києві, Каневі, Черкасах, Україна

Чога-Занбіль – комплекс архітектурних пам'яток, пам'ятка всесвітньої спадщини ЮНЕСКО, провінція Хузестан, Іран

Чоло – головний фасад

Чорноділ, Андрій Юхимович (30.11.1938, с. Нове Місто, тепер Монастирищенський район, Черкаська обл.) – архітектор, лауреат Державної премії УРСР імені Тараса Шевченка (1981), Україна

Чуррігереско – стиль в архітектурі Іспанії 18 ст.

Чуфут-Кале – фортеця і печерне місто, пам'ятка архітектури національного значення, АР Крим, Україна

Шаблон – креслення архітектурної деталі, виконане в натуральну величину, а також взірець, за яким виготовляють однорідні вироби або перевіряють форму готових виробів

Шалівка – дошки, якими обшивають зруб

Шальгрен, Жан Франсуа (фр. Chalgrin, Jean François; 1739, м. Париж, Франція – 21.01.1811, там само) – архітектор, представник класицизму, автор низки споруд у Парижі, Франція

Шартрський собор – архітектурна пам'ятка, пам'ятка всесвітньої спадщини ЮНЕСКО, регіон Центр-Долина Луари, Франція

Шатро, намет (в архітектурі) – завершення будівлі чи її частини у вигляді гранчастої піраміди

Шах-заде, мечеть у Стамбулі – архітектурна пам'ятка, частина пам'яток всесвітньої спадщини ЮНЕСКО, Туреччина

Шахрисабза історичний центр – комплекс архітектурних пам'яток, пам'ятка всесвітньої спадщини ЮНЕСКО, Кашкадар'їнська обл., Узбекистан

Шедель, Йоганн Готтфрід (нім. Schedel, Johann Gottfried; 1680, м. Вандсбек, біля Гамбурга, Німеччина – 21.02.1752, м. Київ, тепер Україна) – архітектор, представник бароко, автор низки споруд у Санкт-Петербурзі й Києві, Україна – Німеччина – Росія

Ширваншахів палац у Баку – архітектурна пам'ятка, частина пам'ятки всесвітньої спадщини ЮНЕСКО, Азербайджан

Шіле, Олександр Якович (10.07.1830, м. Санкт-Петербург, тепер РФ – 26.09.1897, м. Київ, тепер Україна) – архітектор, представник історизму, автор низки споруд у Києві, Україна

Шінкель, Карл Фрідріх (нім. Schinkel, Karl Friedrich; 13.03.1781, м. Нойруппін, федеральна земля Бранденбург, Німеччина – 09.10.1841, м. Берлін, Німеччина) – архітектор, представник класицизму, автор низки споруд у Берліні, Німеччина

Шкляр, Віталій Сергійович (16.02.1943, м. Звенигородка, Черкаська обл, тепер Україна) – архітектор, лауреат Державної премії УРСР імені Тараса Шевченка (1983), Україна

Шлейфер, Георгій Павлович (нім. Schleifer, Georg, 16.06.1855, м. Київ, тепер Україна – 09.04.1913, там само) – архітектор, представник історизму, автор низки споруд у Києві, Україна

Шлейфер, Павло Іванович (нім. Schleifer, Paul; 11.07.1814, м. Київ, тепер Україна – 1879, там само) – архітектор і художник, педагог, представник раннього історизму, автор споруд у Києві, Україна

Шолудько, Панас Семенович (18 ст.) – архітектор, майстер-тегля, автор Вознесенської церкви в Березні, Україна

Шонбрун – палацово-парковий ансамбль, ансамбль архітектурних пам'яток, пам'ятка всесвітньої спадщини ЮНЕСКО, Відень, Австрія

Шпара, Ігор Петрович (30.05.1936, м. Харків, тепер Україна – 26.09.2016, м. Київ, Україна) – архітектор, педагог, голова Національної спілки архітекторів України (1990-2016), один з авторів реконструкції київського Подолу, двічі лауреат Державної премії України в галузі архітектури (1995 та 2001), Україна.

Шпеср, Альберт (нім. Speer, Albert, 19.03.1905, м. Мангайм, тепер федеральна земля Баден-Вюртемберг, Німеччина – 01.09.1981, м. Лондон,

Велика Британія) – архітектор, державний діяч, представник тоталітарного напряму стилю ар-деко, автор низки споруд у Нюрнберзі, Берліні, Парижі, Німеччина

Шпиль – вертикальне загострене завершення будівлі чи її частини у вигляді витягнутого вгору конуса або піраміди

Шретер, Віктор Олександрович (рос. Шретер Виктор Александрович; 09.05.1839, м. Санкт-Петербург, тепер РФ – 29.04.1901, там само) – архітектор, представник історизму, автор споруд театрів, у т. ч. у Києві, Україна – Російська імперія

Штакеншнейдер, Андрій Іванович (рос. Штакеншнейдер Андрей Иванович; 03.03.1802, власний маєток, тепер Гатчинський район, Ленінградська обл, РФ – 20.08.1865, м. Москва) – архітектор, представник пізнього класицизму, автор низки споруд у Санкт-Петербурзі, Петергофі та в Україні, Україна – Російська імперія.

Штейнберг, Яків Аронович (25.04.1896, м. Київ, тепер Україна – 11.02.1982, там само) – архітектор і педагог, автор низки споруд в Україні, Україна

Штерншанц – зірчаста в плані оборонна споруда

Штолько, Валентин Григорович (14.11.1931, с. Вікнина, тепер Гайворонський район, Кіровоградська обл.) – архітектор, лауреат Державної премії УРСР імені Тараса Шевченка (1984), Україна

Штром, Іван Васильович (11.02.1823 – 11.01.1888, м. Санкт-Петербург, тепер РФ) – архітектор, педагог, представник історизму, автор низки споруд у Києві, Україна

Шуляр, Андрій Михайлович (15.12.1918, с. Майдан, тепер Тисменицький район, Івано-Франківська обл. – 20.07.2010, м. Львів, Україна) – архітектор, лауреат Державної премії УРСР імені Тараса Шевченка (1986), Україна

Шухов, Володимир Григорович (рос. Шухов Владимир Григорьевич; 28.08.1853, м. Грайворон, тепер Белгородська обл., РФ – 02.02.1939, м. Москва, тепер РФ) – інженер, архітектор, РФ

Щасливий, Павло (? – 1610) – архітектор, представник пізнього Ренесансу, автор низки споруд у Львові й Жовкві, Італія – Україна

Щипець – верхня частина причілкового фасаду будівлі, обмежена схилами даху і не відокремлена низу карнизом

Щуко, Володимир Олексійович (рос. Щуко, Владимир Алексеевич; 05.07.1878, м. Берлін, Німеччина – 17.01.1939, м. Москва, тепер РФ) – архітектор і театральний художник, представник неокласицизму, автор низки споруд у Москві, Санкт-Петербурзі, Києві, РФ – Україна

Щусев, Олексій Вікторович (рос. Щусев, Алексей Викторович; 08.10.1873, м. Кишинів, тепер Молдова – 24.05.1949, м. Москва, тепер РФ) – архітектор, реставратор, представник модерну й історизму, академік АН СРСР (1943), автор низки споруд у Росії та Україні, РФ – Україна

Юдін, Віталій Леонтійович (05.11.1946, м. Кривий Ріг, Дніпропетровська обл., тепер Україна) – архітектор, лауреат Державної премії УРСР імені Тараса Шевченка (1978), Україна

Юнаков, Сергій Федорович (07.11.1951, м. Борислав, Львівська обл., тепер Україна) – архітектор, педагог, заслужений архітектор України, лауреат Державної премії в галузі архітектури (2003), автор низки споруд у Києві, Україна

Юр'єва божниця в Острі – пам'ятка архітектури національного значення, Чернігівська обл., Україна

Юрченко, Петро Григорович (22.08.1900, с. Медвин, тепер Іванківський район, Київська обл. – 23.06.1972, м. Київ, тепер Україна) – архітектор і мистецтвознавець, історик української архітектури, Україна

Яблонський, Дмитро Нилович (28.09.1921, м. Смоленськ, тепер РФ – 16.09.2001, м. Київ, Україна) – архітектор, науковець, заслужений архітектор України, автор низки проектів сакральних споруд, Україна

Яворський, Анатолій Степанович (10.10.1931, м. Жмеринка, Вінницька обл., тепер Україна) – будівельник, адміністративний керівник реставрації Маріїнського палацу в м. Києві, лауреат Державної премії УРСР імені Тараса Шевченка (1983), Україна

Ягн, Олександр-Едуард Юлійович (11.03.1848, м. Пенза, тепер РФ – 10.02.1922, с. Білорічиця, тепер Прилуцький район, Чернігівська обл.) – архітектор, художник, майстер художньої кераміки, один із основоположників українського модерну, автор низки споруд на Лівобережжі, Україна

Ярославський, Петро Антонович (1750, м. Охтирка, тепер Сумська обл., Україна – 1810) – архітектор, містобудівник, представник класи-

цизму, автор проектів розпланування кількох міст та низки споруд у Харкові й на Слобожанщині, Україна

Ясієвич, Володимир Євгенович (06.06.1929, м. Коростень, Житомирська обл., тепер Україна – 13.12.1992, м. Київ, Україна) – історик архітектури, педагог, дослідник архітектури, містобудування, будівельної справи доби історизму й модерну, Україна

Ярус (в архітектурі) – елемент членування будівлі по вертикалі: частина в ряді інших схожих, розташованих одна над одною і розділених карнизами, гуртами; ряд балконів для глядачів у театральному залі

Наукове видання

ВЕЛИКА УКРАЇНСЬКА ЕНЦИКЛОПЕДІЯ

ТЕМАТИЧНИЙ РЕЄСТР ГАСЕЛ З НАПРЯМУ «АРХІТЕКТУРА»

За ред. д. і. н., проф.
Киридон Алли Миколаївни

Укладачі:
Вечерський Віктор Васильович
Торопчинова Катерина Леонідівна

Комп'ютерне верстання:
Кочубей Ольга Євгеніївна

Підписано до друку 03.06.2019 р. Формат 60×84/16.
Ум. друк. арк. 7.44. Наклад 100 прим.
Зам. № 0602

ТОВ “ДІА”
вул. Васильківська, 45, м. Київ, 03022, Україна
тел./факс (044) 257-16-15

**Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи
до державного реєстру видавців, виготівників
і розповсюджувачів видавничої продукції
ДК № 1149 від 12.12.2002 р.**

